

Sabina FATI

A liberálisok, a regionalizmus és az Erdélyért való versengés

Úgy tűnik, hogy a régiók és a regionalizálás kérdése csupán a bánáti, Körösvidéki, máramarosi és erdélyi lakosságot és elitet foglalkoztatja, azokat, akiket a Kárpátokon túliak gyakran általában csak erdélyieknek neveznek. Minden párt megpróbálja többé-kevésbé hatékony, de a többi régióban használtól eltérő retorikával megnyerni az itteni választókat, nem minden szándék nélkül hangsúlyozva ennek a régióknak a sajátosságát. Mindaddig azonban egyetlen párt sem jött elő egy olyan világos programmal, amely megmutassa az erdélyieknek, legyenek azok magyarok, szerbek, szászok, románok stb., hogyan tudnák (újra) feltalálni lehetőségeiket, hogyan tudnának jobban gazdálkodni a bukarestiek engedélye nélkül, mi lenne a számukra szükséges döntések meghozatalának hatékonyabb és gyorsabb módja, de különösen, hogy miként tudnák mindezt megtenni, bizonyítva közben a biztonságukkal tördő román államhoz való lojalitásukat. A központosított állam átalakítása regionális állammá megadná a választ ezekre afennfőző kérdésekre, amelyeket az erdélyi elit többször is feltett az utolsó évtizedben. A modellt már ellenőrizték, és összehasonlíthatatlanul jobban működik, mint a központosított rendszer (lásd például R. D. Putnam, *Cum funcionează Democrația?* [Hogyan működik a demokrácia?], Polirom, 2001), vagy a *Provincia* ez év februári számát; mindkettő teljes képet ad a regionalizálás utáni Olaszországban bekövetkezett változásokról).

A Giorbea-kormány 1997-ben elfogadta a *Carta Verde privind Politica de dezvoltare regională în România* (Aromániai regionális fejlesztés politikájának zöld chartája) című okmányt, amely nyolc, közigazgatásilag és gazdaságilag meghatározott régiót különböztet meg, de a tervezet, amely megpróbálta kijelölni a regionális fejlesztés főbb (gazdasági) irányelveit, gyakorlatilag félretették, bár formailag működik egy országos szakiroda. A regionalizmusról való hivatalos vita itt meg is rekedt, és a bukaresti hatalomnak nem áll és a Constantinescu-rendszer idejében sem állt érdekében, hogy kiváltságai egy részét átengedje a régióknak. A központ politikai és gazdasági érdekszférái megőrizték a központosítás filozófiáját, amelynek nyomán a kormányon levő párt politikai klientúrája húzza a hasznát, és továbbra is hirdetik azt. A nyereséges üzletek, függetlenül attól, hogy hol kötetnek, leginkább akkor sikeresek, ha zöld utat kapnak Bukarestből, vagy ha befektetők a központ politikai mágusainak ajánlásaival jelennek meg a helyszínen. Az elfogadott helyi közigazgatási törvény számos előnyt biztosít a helyi közösségeknek, de egyrészt nem eleget, másrészt az a húzóerő, amely a „helyi” és a „központi” között létezik, nincs egyensúlyban, bátorítja a korrupciót és a politikai hatalom beavatkozását a helyi igazságszolgáltatási szervek ügyeibe.

A két liberális honatya, Viorel Găitan és Ioan Paul Otiman „Románia regionális fejlesztése útján történő közigazgatási decentralizációjára” vonatkozó javaslatai valamiféle népszerűséget hozhatnának a 2000-es választások után mellékágyánra sodródott Nemzeti Liberális Pártnak a Kárpátokon innen. Abban a liberálisok tervezete az alkotmány több cikkelyének módosítását látja szükségesnek (a közigazgatási-területi felosztásra vonatkozókról van szó), és hangsúlyozza, hogy a régióknak „önálló közigazgatással és titkos, közvetlen és általános szavazással megválasztott tartományi tanáccsal kell rendelkezniük”. A két liberális politikus javaslatában az új éppen ez a politikai decentralizálás, amelyre közvetve utalnak, a decentralizálás, amelynek később jótékony gazdasági hatásai lennének. Ezt a tervezetet, ahogy Viorel Găitan képviselő nyilatkozta, elfogadta a PNL Állandó Bizottsága.

Ha ez a tervet valóban megkapja a párt jóváhagyását, még hátravan a kérdés, hogy mit fognak tenni gyakorlatba ültetéséért a liberálisok, hiszen nem olyan rég (2001. december 17-én), a PNL erdélyi fiókjainak találkozá-

- Interjú Păun Ion Otimannal**
Európába vezető régiók ♦ 2. oldal
- APNL álláspontja**
Románia közigazgatási decentralizációja ♦ 3. oldal
- Bakk Miklós**
„Két világ határán” ♦ 4. oldal
- Traian Ștef**
Az alkotmány felülvizsgálata és a regionalizmus ♦ 5. oldal
- Daniel Vighi**
Megjegyzések és zárójelk.
Balázsfalva ♦ 5. oldal
- Csoma Botond**
Egy vitatott könyv ♦ 6. oldal
- Gristina Gheorghe**
Egy bizonyosfajta Európa ♦ 7. oldal
- Beszélgetés Petru Dumitriu íróval**
„Románia föderalizálását javaslom” ♦ 8. oldal
- Ovidiu Pecican**
Mi újság a provinciával... ♦ 8. oldal
- Ana Ludușan**
A nemzeti függetlenség, a vallási felsőbbrendűség és az új európai konstrukció ♦ 9. oldal
- Antik Sándor**
A plakát mögött... a feltámadás ígérete ♦ 9. oldal
- Sipos Géza**
Az állam, a fejedő és a választások ♦ 10. oldal
- Daniel Elazar**
Althusius átfogó elképzelése a szövetségi államközösségről ♦ 11. oldal
- Johannes Althusius**
A politikai szuverenitás ♦ 12. oldal
- Mihai Lucaci**
Tony Blair szemben a „reakcióval” ♦ 14. oldal
- Ana Ludușan**
Ausztráliai napló ♦ 15. oldal
- Kelemen Anila**
Az unalom kapcsán ♦ 15. oldal
- Paul Drumaru**
Transzlandi levelek ♦ 16. oldal
- Ágoston Hugó**
Bukarest mint provincia ♦ 16. oldal

A címlapon látható fríz
Igor Tachevski szkopjei művész rajzának interpretációja

sakor, Valeriu Stoica félreérthetetlenül kijelentette: „nincs szükség az ország közigazgatási szerkezetének módosítására, csupán a pénzügyi szempontból történő decentralizációra”. Mindenesetre egyre nyilvánvalóbb az erdélyi politika képviselőinek véleménye és a többi politikus véleménye közti különbség, nemcsak a PNL, hanem a kormánypárt soraiban is. A jelenségnek nincs feltétlenül köze az erdélyi elit két világháború közötti „regionalista” hagyományához vagy a még távolabbi, 1918 előtti „autonomista” mozgalmakhoz, bár az erdélyiek nosztalgái (mi több, frusztrációi) mindig felemlítik a civilizációt, a politikai és polgári kultúrát, a megdolgozott birodalom hagyományait, amelyeket szeretnének modern formában feltámasztani. Éppen Liviu Maior PSD-s szenátor írta 2001 decemberében, hogy „Erdély fejlettségi és gondolkodásbeli szintje különbözik Románia többi történelmi tartományától. Ennek okai történelmi múltjában vannak. Regionális összetevőt jelent a romániai politikai pártok számára. Ez próbaköve lehet a Szociáldemokrata Párt ama képességének és hozzáértésének, hogy létrehozza a regionális politika stratégiáját, és megtalálja alkalmazásának módját.” A PSD főnökeinek, Nástase miniszterelnöknek azonban más a véleménye, és ahogy azt, szintén 2001 decemberében, megköljia, „ez a forma – a regionális állam – nem létezik. Az egész kérdésfeltevés hamis, aminek az a célja, hogy eltérítsen attól, amit meg kell választanunk. 1918 óta tudjuk, kik pénzlik az ilyen akciókat.”

A különböző szintű decentralizáció, a szubsidiaritás, a regionalizmus nemcsak, de állandóan jelen levő óhaj az erdélyi beszédekben és írásokban. Mintha a többi történelmi tartomány elíteltje nem érdekelné ez a kérdés, Simirad, valamint a kormánypárt ölébe hullott Moldvaiak Pártjának esete, úgy tűnik, a regionális mozgalmakat kompromittáló jellegzetes példa, és a Moldova érdekében a választási hadjárat során szinte minden fontosabb párt által kidolgozott platformok és stratégiák csupán gyakorlatok és alibik az úgynevezett „Erdélyért való programok”-hoz, amelyekkel a különböző politikai színvonalú vezetők megpróbálják, Vadim Tudorral versengve, meghódítani az erdélyi választókat, akikről azt hiszik, hogy nacionalistábbak.

Az erdélyi román, magyar, szász értelmiségieknek a regionalizmus érdekében folytatott tevékenységét támogatják a kisebbségek közösségei, magyarázatuk pedig nemcsak a gazdasági kilátásokban keresendő, hanem abban is, hogy ez lehetetlenné tenné azokat a szecesszionista elméleteket, amelyek egyes zavarkeltők hangoztatnak, akik le akarják járatni a szubsidiaritás, a regionalizmus, a devolúció elvét.

Az országgyűlési részéről származó két liberális javaslata, tekintettel a PNL-nek az utóbbi időben tett állásfoglalására a kisebbségek problémáival kapcsolatban, akkor is nehezen lesz majd gyakorlatba ültethető, ha a PNL felállaja az. A PNL enyhe elhajlása a nacionalizmus felé eszünkbe juttatja Teodor Meleșcanunak, a párt mostani első alelnökének régebbi kijelentését, aki az 1996-os választási hadjáratban kezében Huntington térképével folytatott propagandát Erdélyben, felhívta az erdélyiek figyelmét arra, hogy valami készül ellenük, hogy „titokzatos erők” el akarják szakítani Erdélyt az anyaországtól. De lehet, hogy a 2004-es választások előtt bekövetkező belső változások és a „regionalizmus” számára egyre kedvezőbb nemzetközi helyzet módosítja majd ennek az önmagát újrafogalmazni próbáló párt-nak választói üzenetét és programját.

Az erdélyi szavazók egyre érdekeltettebbek a tartományra vonatkozó kérdésekben, és egyre kevésbé félnek a „magyar veszélytől”. A felmérések figyelemre méltó olvasása (az erdélyi románok 60%-a hiszi azt például, hogy a kormány hátrányosan különbözteti meg őket, majdnem 45% van azon a véleményen, hogy a magyarok jobb gazdák, mint a románok, és az erdélyiek több mint 75%-a hiszi, hogy jobb gazdák, mint a románok) világossá tehetné a pártvezetők előtt, hogy mit kellene tenniük az erdélyi szavazók megnyerése érdekében, és hogy mennyire hatástalanná vált a nacionalista retorika, amelyet sokan közülük, egyelőre Vadim Tudorral együtt, folytatnak.

Annakapártnak, amelynek sikerül, nemzetiségi hovatartozásuktól függetlenül, megmagyarázni az erdélyieknek a regionalizmus előnyeit, azt a módot, ahogy a kézzelfogható eredményeket lehet elérni, és az időt, amely ehhez szükséges, reménye lehet szavazataik elnyerésére. Ahhoz azonban, hogy szavahihető legyen, a választási beszédek jól kidolgozott programokkal kellene ágyazni, olyan pontos adatokkal, amelyek a programok életképességét mutatnák, hogy az emberek meggyőződjenek arról, életük, egy meghatározott ponton túl, nemcsak nyugodt, hanem jobb is lesz.

Az erdélyi választási térségben folyó nacionalista versengésből való kilépéséért fontos jele lenne annak, hogy Románia belépett a normalitásba.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsna

SABINA FATI 1965-ben született Petrosényben, Hunyad megyében. A *Szabad Európa* Rádió tudósítója, újságíró, politikai elemző. *Secretul informațiilor este secretul puterii*. In: Victor Bărsan, *De la postcomunism la pre-tranziție* (tanulmánykötet), Bukarest, 1997.

Európába vezető régiók

Bogdán Tibor interjúja Păun Ion Otíman liberális szenátorral Románia regionalizálási tervéről

Bogdán Tibor: Szenátor úr, mindenképp azt kérdezném meg, mi ilyen konkrét célok vezérelték a regionalizálási terv kidolgozásánál.

Păun Ion Otíman: Az első cél, amelyet szem előtt tartottunk, az volt, hogy összhangba hozzuk Románia területi-közigazgatási struktúráit az Európai Unió hasonló struktúráival. Az Európai Unióhoz tartozó és az Uniót kívüli országok gyakorlatát tanulmányozva megállapíthattuk, hogy az országok többségében a közigazgatás hármastagolódású: országos, az államtól függően, tartományi, illetve megyei és municípiumi szintű. Arra a következtetésre jutottunk, hogy Romániában is kedvez a közhangulat a régiófejlesztésen alapuló területi közigazgatásnak, ez a kérdés fölvetődött már az utóbbi tíz év során, és szerettünk volna a Romániában jelentkező számos irányzatot egybefogó, kiegyensúlyozott tervet kidolgozni. Kiinduló gondolatunk az volt, hogy nézeteink szerint a régió, vagyis a regionális építmény nem más, mint az ország területi megszervezése közigazgatási vonatkozásban. A másik elképzelésünk az volt, hogy a régiókat elsősorban a gazdasági fejlesztésre alapozzuk. Véleményünk szerint a régió három-hat megyéből állhat, ami lehetővé tenné nagyobb szabású tervek megvalósítását elsősorban az infrastruktúrák, a gazdasági projektek esetében. Figyelembe vettük azt is, hogy Romániában már a két világháború között, de a kommunizmus idején és 1989 után is túlcentralizált volt a közigazgatás. Jelenleg is a teljes pénzügyi mozgás az adófizetőtől az állami költségvetés felé irányul, és onnan visszafelé, csak hogy ez a visszafelé vezető mozgás a területen sokszor nem kiegyensúlyozott, nem a régiók, a megyék, a községek szerinti hozzájárulás arányában, hanem más szempontok alapján valósul meg. Mi, akik a gazdasági képességekkel arányos önfejlesztés elvét valljuk, úgy véljük, hogy a begyűjtött adók és illetékek nagy részének az illető régióban kell maradnia. Nem tartjuk természetesnek azt, hogy az évi költségvetés alapján Bukarestben döntsék egy híd megépítéséről valamelyik Botoşani megyei községben, mivel minden régió jól ismeri a saját gondjait. Úgy gondoltuk, hogy a régióknak választott regionális tanácsal és ugyancsak közvetlen szavazással választott tanácselőkkel rendelkező területi-közigazgatási egységnek kell lennie.

Szem előtt tartottuk az Európai Unióhoz való csatlakozás kérdését is, és ebből a szempontból úgy gondolom, a régió jelenti a legjobb közigazgatási megoldást a határon átnyúló együttműködés bővítéséhez. Az Európai Unióban számos ilyen helyzetet találhatunk, olyan eseteket, amelyekből illethetünk, és ezért úgy véltük, hogy Románia regionális fejlesztését összeköthetjük a határon túli együttműködés bővítésével is.

Következtetésképpen elmondanám azt, hogy az általunk megtervezett regionális építmény elsősorban gazdasági építmény, amelyben a begyűjtött alapok abba a térségbe kerülnek, ahol azokat el kell költetni. Arra is gondoltunk, hogy nemzeti szolidaritási alapot hozunk létre, és csakis ebből irányítsanak majd át pénzeket az országos mechanizmus útján az időszakosan, ideiglenesen gazdasági nehézségekkel küzdő övezetekbe.

B. T.: Szenátor úr, egyszerű véletlennek tartja-e azt, hogy a Románia regionalizálását célul tűző ambiciózus terv – amely mindenben meg akar felelni az európai normáknak és értékeknek – mindkét szerezte temesvári politikus, vagy úgy véli, hogy ennek van mélyebb jelentősége, átfogóbb jelentése is? Beszélhetünk esetleg „Temesvári szellemnek” újjáéledéséről?

P. I. O.: Nem hiszem, hogy egyszerű véletlenről lenne szó. Itt elmondanám, hogy ebben a kérdésben én már hat vagy hét évvel ezelőtt, még a Polgári Szövetség Pártjának szenátoraként véleményt nyilvánítottam. Mindez egy olyan történelmi gyakorlatból indul ki, amelyet a saját térségünkből ismerhettem meg. És nem csupán a Bánátra vagy Erdélyre gondolok. Én annak az elvnek a híve vagyok, miszerint az önfejlesztés Románia gazdasági fellendülésének legfőbb útját jelenti. És ha liberális eszközökkel nem biztosítunk elsőbbséget annak, hogy a fejlesztési alapokat ott hozzák létre, ahol azokat megteremtették, akkor voltaképpen nem teszünk mást, mint továbbra is elfogadjuk az erőforrások azonos szintű elosztásának szocialista elvét, amelyet már régen megcáfoltak számos olyan országban, ahol állandósult a gazdasági fejlődés az utóbbi 50-60 évben, elsősorban tehát a második világháború után. A pénz, az erőforrások azonos szintű elosztásának elve egyaránt káros mind a fejlettebb, mind az elmaradottabb térségek számára. Végső soron az emberek „hozzászoknak” a rendszerhez, amelyben nekik kapniuk kell „a nemzet-anyáskától”, a költségvetéstől, és ez végül olyan közös nevezőhöz vezet, amely rendszerint alacsonyabb az átlagos értéknél. Holott – nézetünk szerint – nem szabad már túl sokáig túrnunk a nemzeti imperializmust, miszerint a nemzetnek mindent meg kell adnia nekünk, mi pedig lekötelezettjei vagyunk a nemzetnek. Úgy gondolom tehát, hogy országos szinten az államnak pontosan meghatározott kötelezettségei vannak a külpolitika, a nemzetvédelem esetében és más, általános érdekű területeken, a gazdaságot illetően viszont azt hiszem, mindenkinek rendelkeznie kell saját erőforrásaival, azokat a maga belátása szerint kell hasznosítania, de

– ismétlem – az európai gyakorlatnak megfelelően szükség van a nemzeti szolidaritás pénzalapjára is. Ez az alap azonban nem válhat uralkodóvá.

B. T.: Önök akkor dolgozták ki tervüket, amikor viszonylag rövid idő alatt számos hasonló kezdeményezés jelent meg. Gondolok itt elsősorban a Provincia-csoport javaslatára, Ioan Rus dokumentumára, a Szociáldemokrata Párt Moldova-programjára, végül pedig Sabin Gherman autonómiatervezetére. Miért éppen ezt az időpontot választották tervezetük bemutatására, úgy gondolják, hogy kedvez a pillanat az ilyenfajta kezdeményezéseknek?

P. I. O.: A mitervezetünk tulajdonképpen régóta „érik”. Nincs szó tehát, mondjuk, valamilyen divatot követő vagy konjunktúrán alapuló tervezetről. Az európai uniós előcsatlakozás, a csatlakozási struktúrák előkészítése szakaszában vagyunk, ezért úgy gondoljuk, túl kell lépünk a jelenlegi nyolc, úgynevezett gazdasági fejlesztési – és szerintem viszonylag mesterségesen kialakított – régió statisztikai szakaszán, és rá kell térnünk a gazdasági elvekre alapozott regionális fejlesztési területi-közigazgatási építményének létrehozására. Nincs szó tehát semmiféle konjunktúráról, egyszerűen előkészítjük Románia területét az európai uniós csatlakozásra.

B. T.: Mindezt arra a tényre is gondolva kérdeztem, hogy egy időszakban, 1996–2000 között, a Nemzeti Liberális Párt négy éven át hatalmon volt, akkor megvoltak a szükséges eszközei egy ilyen terv kivitelezéséhez, mindenesetre jóval több lehetőséggel rendelkezett a gazdasági alapú regionalizálási politika megvalósításához, mint most. Miért nem akkor léptek?

P. I. O.: Erre szigorúan személyes választ adhatok, amely nem a Nemzeti Liberális Párt Állandó Irodájának válasza. Úgy gondolom, hogy az említett időszakban, 1996–2000 között, nem a Nemzeti Liberális Párt volt a kormánykoalíció legerősebb tagja, és így nem érvényesíthette elképzeléseit, terveit. Most azonban a közvélemény figyelmébe akarja ajánlani tervezetét, úgy értékelve, hogy a közvéleményt és a politikai erőket idejében fel kell készíteni, mivel hasonló próbálkozások – amint azt ön is megállapította – már történtek. Nemcsak az önök, a kolozsvári csoport próbálkozására gondolok, de utalok itt arra is, hogy a Szociáldemokrata Párt is felhívást intézett Erdélyhez, majd Moldvához... Szerintünk azonban nem szabad leragadnunk egy bizonyos szempontokból konjunktúrálisan támogatásra szoruló provinciánál, hiszen Románia gazdasági fejlesztésének művéről van szó.

B. T.: A Provincia-csoport – vagy ahogyan ön nevezte: a kolozsvári csoport – kezdeményezése kapcsán kérdelem: gondolja, hogy a regionalizálás kérdésében szorosabb együttműködés is létrejöhetne a Nemzeti Liberális Párt és a csoport között? Lehetségesnek tartja a

tesen megkeressük a többi politikai erő is, hogy vitassa meg a mi nézőpontunkat, hogy összeüljünk, és közösen vigyük sikerre az ügyet. Mindenesetre az alkotmányt is módosítani kell, mivel Románia alkotmányában nincs semmiféle utalás a területi-közigazgatási struktúrára. Holott az Európai Unió egyik szilárd követelménye a csatlakozás tekintetében éppen a területi-közigazgatási struktúrák összeférhetősége, ideértve e fontos kérdés befoglalását az alkotmányba. Vagyis nem egy valamely alkalommal közzétett egyszerű dokumentumról van szó, hanem alkotmányos építményről és a belőle fakadó számos törvényről. Módosítani kell a helyi közigazgatási törvényt, és így tovább, azaz kemény munkára van szükség, nem három oldalon felsorakoztatott egynéhány elvre.

B. T.: Gondolja, hogy a jelenlegi körülmények között, szem előtt tartva a parlamenti erőviszonyokat is, lehetséges lenne az alkotmány önök által kívánt módosítása?

P. I. O.: Mi úgy gondoljuk, hogy igen. Abban az esetben ugyanis, ha eretnem kerül sor, ha nem egészítjük ki az alkotmányt a közigazgatás és Románia területi-közigazgatási felosztása tekintetében, akkor éppen az európai uniós struktúrákkal való összeférhetetlenség problémájába ütközünk.

B. T.: Ön jól tudja, hogy az autonómia, a regionalizálás kérdéskör fontos helyen szerepel az RMDSZ programjában is. Elképzelhetőnek tartja az együttműködést az RMDSZ-szel ezen a területen?

P. I. O.: Természetesen! Kiváltképpen, hogy az RMDSZ a jelenlegi kormányzati képletet támogató, vagyis a parlamenti többséget szavazoló párt, természetesen tartom, hogy asztalhoz ülünk az RMDSZ-szel. Ennek nincs semmi akadálya!

B. T.: És Sabin Ghermannal?

P. I. O.: Ami dokumentumunkról van szó, tehát ebben a pillanatban nincs miről tárgyalnunk Gherman úrral. Gherman úrral akkor fogunk tárgyalni, amikor leül a munkaasztalunkhoz.

B. T.: A tervezet szövegében több ízben is megjelenik a gondolat, miszerint a regionalizálás semmiben sem fenyegeti a román állam nemzeti jellegét, Románia szuverenitását és területi épségét. Miért tartották fontosnak ismételt hangsúlyozni ezt a gondolatot, esetleg biztonsági szelepek szánták?

P. I. O.: Én úgy gondolom, ez a hangsúlyozás és ismétlés nem zavaró, inkább biztosítékot jelent, mert meg kell ismételnem az előbb már elmondottakat, Romániában érzékenységet, gyanakvást vagy még ennél is súlyosabb dolgot vált ki a regionális építkezés, a regionalizmus emlegetése, hogy a tartományok autonómiájáról már ne is beszéljek. Ön nagyon jól megérti, mire gondolok, hiszen nagyjából Romániának ugyanabból a térségéből származik, amely-

Antik Sándor: Rajz, 2002

két program „szimbiózisát”, sőt akár esetleges összeolvadását és alakulását egy harmadik, új, immár közös programmá?

P. I. O.: Meg kell mondanom, hogy áttanulmányoztam valamennyi tervezetet, így az önökét is, hiszen természetes, hogy egy ilyenfajta építmény létrehozását elhatárova megnézzük, hányféle elképzelés létezik, melyek közülük a fontosabbak, melyek a főbb irányzatok, gondolatok. A regionális fejlesztés tekintetében nem találtunk semmilyen fogalmi ellentmondást közöttünk... Azt hiszem, ha leülünk a tárgyalóasztal mellé, megtalálhatnánk a közös pontokat, végső soron pedig kidolgozhatnánk egy ilyenfajta programot. Éppen a legfejlettebb gazdasággal, a hatékony közigazgatással rendelkező, magas fokú szubszidiaritást megvalósító országok alkalmazzák a regionális építkezést, legyen szó *landok*ról vagy bármiről, nem fontos, minek nevezzük a struktúrát. Mi nem is azért óvakodtunk a „provincia” meghatározástól, mert személyesen idegenkednénk tőle, hanem azért, mert léteznek még bizonyos, olykor egyenesen primitív érzékenységek, primitív nacionalista megnyilvánulások Romániában.

B. T.: Tehát nem zárja ki az esetleges együttműködést ebben a kérdésben a Provincia-csoporttal?

P. I. O.: Éppen ellenkezőleg! Persze, ezt a tervezetet bemutatjuk egy országos értekezleten, vagyis az Országos Tanácsnak, és természetesen

ben én élek. Ezért mi hasznosnak találtuk, hogy az „egységes állam – regionális építkezés” viszonyát feltüntetjük a tervezetünkben.

B. T.: Korábban szolt már a határon átnyúló együttműködés jelentőségéről. Hogyan látják kivitelezhetőnek ezt a célkitűzést?

P. I. O.: Úgy gondolom, hogy a térségünkben – a Duna-Körös-Maros-Tisza övezetről beszélünk – tapasztalható helyzetre való tekintettel a határon átnyúló együttműködésnek valósággá kell válnia. Jelenleg számtalan probléma adódik a vámoknál. A személy- és áruforgalom tekintetében térségünk még primitív zónának számít. A vámjainknál még órákat kell sorban állni, az itteni helyzet – és itt a nyugati övezetre utalok, ideértve a Jugoszláviával határos térséget is – még inkább a 19. századot idézi, semmint a 21. -ket. Abszolút természetesnek tartom, hogy a románok átjárjanak dolgozni a Vajdaságba, a vajdaságiak átjöjjenek hozzánk. Térségünk, a Duna-medence, a Duna menti róna nagyon kedvez a gazdasági együttműködésnek, elsősorban a mezőgazdaság területén... Szükségünk van az együttműködésre, nekünk nem harcolnunk kell egymással, hanem együtt kell működnünk, gondolok itt a három tartományra, a román Bánátra, a szerb Bánátra és Magyarország déli felére, Szeged térségére. Így látjuk mi a határon átnyúló együttműködést.

B. T.: Az önképzésének megfelelően a Románia közigazgatási struktúráját alkotó 7-8 régió mindegyike 3-6 megyéből állna. Milyen kritériumok határoznák meg az egyes régiókat alkotó megyék számát?

P. I. O.: Természetesen mi nem azt az elvet valljuk, hogy a régióknak abszolút azonos nagyságú területtel, azonos létszámú lakossággal kell rendelkezniük. Amikor 3-6 megyéről beszélünk, arra gondolunk, hogy össze kell hangolnunk a gazdasági építkezés elvét bizonyos történelmi vonatkozásokkal. Ismert dolog, hogy Románia történelmi tartományai területileg és a lakosság szempontjából nem azonos nagyságúak. Németországban egyes landok akkorák, mint Temes megye, mások, mint fél Románia. Én például a Bánátot három megyéből képzelem el, és nem tartom szükségesnek, hogy további két vagy három megyével bővítsék, csak hogy akkora legyen, mint Havasalföld vagy Erdély.

B. T.: A tervezetükben körvonalazott régiókban az etnikai közösségek az idevágó európai normáknak megfelelő garanciákban részesülnek. Tudva azt, hogy a Nemzeti Liberális Párt a nemzetállam híve, megkérdezném, mit jelent konkrétan a fenti kitétel. Arra gondoltam esetleg, hogy létezhetnének a nemzetállam területén soknemzetiségű területi entitásnak nyilvánított és elismert régiók? Hogyan lehetne ezt megvalósítani, és gondolja, hogy egymással összeférhető fogalmakról van szó?

P. I. O.: Mi soha nem gondolkodtunk etnikai elvre épülő régióban. Az etnikai vagy vallási elszigetelődést általában nem tartjuk pozitív dolognak. Alapjában véve a régiók Európája is multikulturális Európa, ez az uralkodó jellemzője Európának, az etnikai elvekre alapozott elszigetelődést pedig sok szempontból nem tartjuk helyesnek.

B. T.: Tervezetükből világosan kitűnik, hogy a regionális fejlesztés politikáját egybe kell hangolni a sajátos romániai valósággal. Esetleg arra is gondoltak, hogy Románia egyik sajátos valóságát éppen a nemzeti kisebbségek léte jelenti?

P. I. O.: Amikor erről a sajátosságról beszélünk, elsősorban nem az etnikai elemre gondolunk, hanem a román gazdasági valóságokra, arra, hogy a régiók között gazdasági szakadék tátong, hogy általában véve Románia lemaradt Európához képest. A regionális gazdasági építkezésben ezért a gazdasági fejlődés felgyorsításának tényezőjét látjuk.

B. T.: Miként lehetne csökkenteni vagy egyenesen megszüntetni a régiók közötti kiegyensúlyozatlanságot? Netán szegényebb megyéket csatlólnának a fejlettebbekhez? Ön szerint hogyan reagálnának erre az utóbbiak?

P. I. O.: Egyik elvünkben azt szögeztük le, hogy a regionális építménynek voltaképpen gazdasági szempontból középértékű építménynek kell lennie, nagy horderejű gazdasági projektekkel. Mindekelőt az infrastruktúrára gondolunk, és semmiképpen sem arra, hogy gazdasági tekintetben kiegyenlítsük egymás között a kis- és középvállalatokat, a mezőgazdasági egységeket. Szerintünk a gazdasági fejlődés végső soron magánügy, egyaránt érint minden kis-, közepes vagy nagyvállalatot, minden farmot, parasztgazdaságot, nincs szó tehát valamiféle kiegyenlítésről a régió szintjén.

B. T.: Az önképzésükben a régiószintű közigazgatási hatóságot a választott regionális tanács képezné. Milyen viszonyban állna ez a szerv az országos román parlamenttel?

P. I. O.: A regionális tanács nem lenne alárendelve a román parlamentnek, hanem a régió szintjén látna el területi-közigazgatási hatásköröket.

B. T.: A régiók rendelkeznének-e országos szinten parlamenti képvisellel?

P. I. O.: Nem, a parlamenti választási rendszer nagyjából a jelenlegi elvek szerint működne.

B. T.: A dokumentum vége felé van egy mondat, amelyet legalábbis különösnek talállok. Ez szövegezi, hogy a regionális politikát nem érvényesíthetik megfelelő módon regionális jellegű politikai alakulatok, pártok. Miért nem?

P. I. O.: Azért, mert azok nem doktrinális elveken alapulnak. A politikában az alapvető elem a doktrínának kell jelentenie, nem pedig a földrajzilag meghatározott struktúrákhoz való tartozásnak. Ezt a romániai gyakorlat is bizonyítja, ahol megjelent a moldvaiak fantom-pártja. Ennek semmi esélye nem volt, rövid idő alatt bekebelezte a Társadalmi Demokrácia Pártja. Nem hisszük, hogy az ilyen regionálispolitikai építmények lendítenék fel Románia gazdasági fejlődését. A fejlődés liberális elvek alapján valósítható csak meg, a liberalizmus elve az, ami lendületet ad a gazdasági fejlődésnek, és nem a regionális párt, ami mit is tűzhetne céljául? Célul tűzhetné Dobruzsza gazdasági fejlesztését... Nem hiszem, hogy életképes struktúra lenne.

B. T.: Kezdeményezésükről a tudósítás megjelent a sajtóban, ám – a többi, hasonló regionalizálási tervtől eltérően, amelyek közül néhány viharos vitát váltott ki – gyakorlatilag nem volt semmilyen visszhangja. Mivel magyarázza a hallgatást?

P. I. O.: Tervezetünk még nem publikus, azt még nem vitatta meg a Központi Politikai Iroda, még csupán egy tájékoztatás hangzott el ott róla, ezért még nem is tettük közzé. Ilyen vagy olyan formában, nem hivatalos úton azonban kiszivárgott a sajtóba. A tervezetet csak ezután véglegesítjük és bocsátjuk az Országos Tanács elé, ahol számomra észrevétel hangzik majd el, és csak ezt követően nyeri el, mondjuk így, közvitéra bocsátható formáját.

B. T.: Mit gondol, milyen sikere lesz a tervezetüknek?

P. I. O.: Nehéz lenne előre megmondanom, hiszen előfordult már, hogy hasonló kezdeményezéseket különböző, leggyakrabban elszertűlen utakon leállítottak. Nehéz lenne kitalálnom, hogy sikere

lesz-e, vagy megbukik. Én remélem, hogy a dokumentumra felfigyel a politikai közvélemény, és remélem, leülhetünk a tárgyalóasztal mellé, megvitathatjuk, hiszen egy ilyen építmény nem képviselheti egyetlen párt nézőpontját.

Románia közigazgatási decentralizációja

A PNL álláspontja a Románia regionális fejlesztése révén megvalósuló közigazgatási decentralizáció kérdéséről – összeállította Viorel Coifan, Păun Ion Otman

- (Tervezet)
- A Nemzeti Liberális Párt
- a. Tekintettel arra, hogy Románia integrációja az Európai Unióba és az euroatlanti biztonsági struktúrába a legfontosabb prioritás;
- b. Tekintettel arra, hogy polgárok azon joga, hogy részt vegyenek a közügyek intézésében, az Európa Tanács tagállamai által közösen osztott demokratikus elvek közé tartozik;
- c. Azon meggyőződéstől vezetve, hogy az általános választójog alapján választott és tényleges felelősséggel felruházott hatóságok által vezetett régiók léte az ország erőteljesebb gazdasági-társadalmi fejlődését teszi lehetővé;
- d. Azon meggyőződés alapján, hogy a szubszidiaritás elvének alkalmazása jelentős hozzájárulás azon autentikus demokrácia romániai kialakításához, mely a különböző hatalmi szintek – a helyi, a megyei, a regionális és az országos szint – egyenlő legitimitásán alapszik;
- e. Tudatában annak, hogy a régiók alkalmas közigazgatási szintet jelentenek az európai integráció alapjául szolgáló elvek gyakorlatba ültetéséhez;
- f. Kijelentvén, hogy a regionális fejlesztésnek nem a helyi közösségek kárára kell megvalósulnia, hanem éppen ellenkezőleg, olyan intézkedésekkel társulva, amelyek védelmezik e közösségeket;
- g. Kijelentvén, hogy a regionális autonómia elismerése az egységes nemzeti állam iránti lojalitást vonja maga után, tiszteletben tartván annak szuverenitását és területi integritását;
- h. Kijelentvén, hogy a regionális autonómia elismerését olyan intézkedéseknek kell követniük, amelyek biztosíthatják az ország különböző régiói közötti szolidaritást a kiegyensúlyozott és tartós fejlődés biztosítása érdekében;
- i. Tudatában annak, hogy a régiók közötti és határokon átnyúló együttműködés értékes és nélkülözhetetlen hozzájárulást jelent az európai egységesítési folyamathoz.

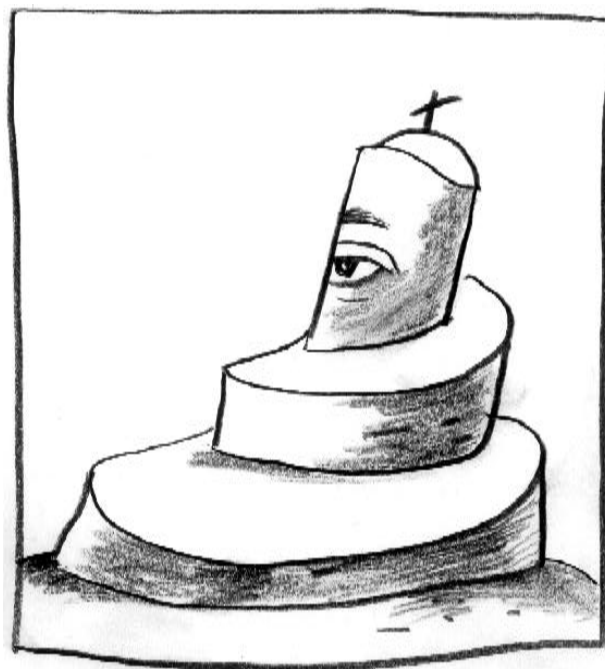
II. A regionális fejlesztés elsősorban gazdaságpolitikát jelent, mely országos szinten biztosítja a tartós gazdasági-társadalmi fejlődést. E politikának a sajátos román valóságból kell kiindulnia, és a célok három kategóriáját kell szem előtt tartania:

1. Az európai uniós előírásokkal való összhang megteremtését.
2. A Romániában jelentkező regionális különbségek csökkentését; az ágazati tevékenység integrálását a fejlesztési régiókon belül.
3. A régiókon belüli anyagi és humán erőforrások optimális hasznosítását.

III. A régió olyan területi-közigazgatási egységet jelent, amelynek a hivatása a tartós gazdasági, szociális, kulturális és tudományos fejlődés támogatása és – ezzel egy időben – területének optimális rendezése a megyék és községek, városok, municípiumok autonómiájának és hatáskörének tiszteletben tartása mellett.

A régiók saját vagyonnal, közigazgatással és költségvetéssel rendelkeznek.

IV. A regionális szintű közigazgatásnak a regionális autonómia elvét kell alapulnia. Regionális autonómián a közvetlenül választott hatóságokkal rendelkező, az állam és a helyi közösségek közt elhelyezkedő és öngazgatási vagy központi szintről leosztott hatáskörökkel rendelkező területi közösségek azon jogát és képességét értjük, hogy intézik közügyeik jelentős részét, saját felelősségükre és azon közösségek érdekében, amelyeket képviselnek. A regionális autonómia elvét az alkotmányba kell foglalni; az elv nem sértheti az állam egységének és integritásának elveit.

Anik Sándor: Rajz, 2002

V. A regionális szintű közigazgatási hatóságot a regionális tanács képviseli, melyet általános, közvetlen és titkos módon választanak meg. A regionális képviselők jogállásának biztosítása kell a polgárok bizalmából elnyert mandátum szabad gyakorlását.

VI. A regionális szintű közpénz révén olyan költségvetést kell biztosítani, amely elégséges a régió saját, valamint a központi hatóságok által leadott hatásköreinek gyakorlásához. A pénzügyi forrásoknak kellően változatosnak kell lenniük, s ugyanakkor fejleszthetőeknek is, ahhoz, hogy a hatáskörök gyakorlása során igazodni tudjanak a költségek változásához.

A régió pénzügyi forrásainak legjelentősebb hányadát a helyi forrásoknak kell alkotniuk, amelyek fölött a régió teljes függetlenséggel rendelkezik. A központi költségvetésből történő átutalásokra, szubvenciókra a tehermentesség elve alapján kerül sor. Ezeket előzetes törvény alapján, pontosan meghatározott objektív kritériumoknak megfelelő szabályok és eljárások alapján kell biztosítani, a régió valós igényeinek megfelelően.

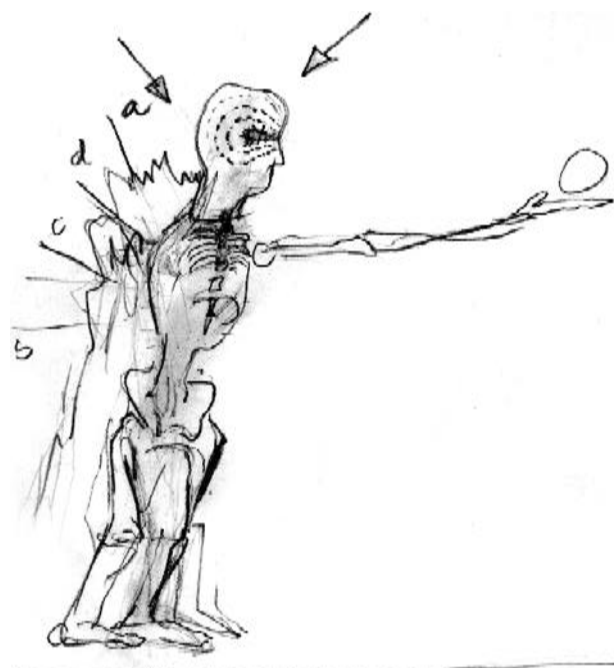
VII. Az államnak a nemzeti szolidaritás elve alapján pénzügyi kiegyenlítési mechanizmusokat kell biztosítania, melyek számot vetnek mind a potenciális forrásokkal, mind pedig a régió feladataival. A régióknak törvény alapján megszabott feltételek mellett hozzáférést kell biztosítani a tőkepiacokhoz annak érdekében, hogy beruházásaikat saját pénzügyi terveiknek megfelelő módon garantált kölcsönök útján finanszírozhassák.

A regionális szerkezet kialakítását, akárcsak a tartós gazdasági-társadalmi fejlődés országos szintű biztosítását regionális jellegű politikai alakulatok, pártok korrekt módon nem támogathatják. Ezek doktrínájukat a regionalizmus támogatására és – végső soron – bizonyos helyi sajátosságok eltűzött művelésére alapozzák, ami ellentétes lehet az autentikus nemzeti érdekekkel. Ugyanakkor a túlzott centralizmus, melyet nemzeti színekkel álcáznak, a regionális különbségek kezelésében hamis megoldást eredményezhet.

Következésképpen szükségessé vált, hogy Románia regionális fejlesztésébe komolyan és felelősségteljesen kezdjünk bele, ezt kívánja mind az EU-ba való gyors integráció, mind pedig a gazdasági növekedés perspektívája. A meghatározó politikai erő közötti dialógus választ adhat mind a regionális fejlesztés problémáira, mind pedig az azt szolgáló stratégiákra.

2002.05.08.

Fordította: BAKK Miklós

Anik Sándor: Rajz, 2002

Kijelenti, hogy Románia regionális fejlesztéséről az álláspontja a következő:

I. Románia regionális szerkezetének kialakítása az ország területi átszervezésének azon folyamata, amely három közigazgatási szint létrehozására irányul; ezek: a régiók, a megyék, valamint a községek, városok és municípiumok. E közigazgatási-területi szervezési elv megvalósulásához módosítani kell Románia alkotmányának 3. (2) szakaszát, valamint az V. fejezet 2. cikkelyét.

A regionális szerkezet kialakítása ebben az összefüggésben olyan folyamatot jelent, melynek során nagyobb, az állami és a megyei szint között elhelyezkedő területi-közigazgatási egységeket – régiókat – hoznak létre. Romániában 7-8 régió alakítható ki, melyek 3-6 megyét foglalhatnak magukban.

A regionális szerkezet kialakítása során a régiók – melyek gazdasági szempontból viszonylag homogén területi egységeknek tekintendők – közigazgatási jogköröket kapnak. Az etnikai közösségek a vonatkozó európai normáknak megfelelő garanciákat élveznek.

BAKK Miklós

„Két világ határán ...”

Nem volt még olyan szabad választás Magyarországon, mely ennyire éles alternatívák elé állította volna a szavazókat, s ennyire drámaian vetette volna fel a hovatartozásuk kérdését. És nem volt még olyan szabad választás Magyarországon, mely ennyire érintette volna – identitásában is – az erdélyi magyarságot.

A 2002. évi, rendszerváltás utáni negyedik magyarországi választás politikai és kulturális értelmezése még csak a kezdetén tart. Anyrni azonban bizonyos, hogy e választások után nemcsak Magyarország belpolitikai térképe, sőt politikai rendszere alakul át, hanem ennek következményeként a Magyarország–Erdély–Románia-kapcsolatrendszer is.

Eredményolvasatok

A választás eredményeivel és következményeivel foglalkozó, most még óhatatlanul a felületen mozgó elemzések a magyar pártrendszer átalakulásából, kétpólusúvá válásából indulnak ki, s vagy a Fidesz-MPP által kezdeményezett „vezérdemokrácia” kritikájába, vagy pedig a magyar társadalom polgárosodása felemáságának diagnosztizálásába torkollnak.

A „vezérdemokrácia” kialakulását feltételező elemzések kiindulópontja általában az, hogy Magyarországon egy kivételesen tehetséges, karizmatikus politikusnak, Orbán Viktornak sikerült megteremtene a jobboldal egységét – amely mindeddig történelmi okokból nem létezett –, de ez olyan vezérszerepre „kárhoztatta” a leköszönő miniszterelnököt, amely kárára van a magyar demokráciának. A permanens társadalmi mozgósítás politikája (a „vezérdemokrácia” megnyilvánulási módja) – írja például Bozóki András – Magyarországon „éppúgy árajzolta a politikai térképet, mint tette azt Juan Domingo Perón elnök a negyvenes-ötvenes évek Argentínájában”, ahol ezt követően néhány évtizeden át nem különböző pártok versenyeztek egymással, hanem egy peronista és antiperonista blokk, amelyek között választani nem csupán politikai választás volt, hanem mindenekelőtt identitásválasztás. És – teszi hozzá Bozóki – ugyanezt látjuk a mai Olaszországban is, ahol a korábbi „pártokrácia” eltűnt, és a politikai élet egyetlen frontvonalra a Berlusconi-hívek és Berlusconi-ellenesek tábora között húzódik.¹ A „vezérdemokrácia” iránti szükségletet, a populista politika, a hatalom perszonalizálása iránti igényt – írják más kritikusok – az átmenet jó tíz éve alatt kialakult új kapitalizmus teremtette meg, amely a magyar társadalomban az ügyeskedés, a „lenyúlás” „individuális” értékeit helyezte az előtérbe a társadalmi szolidaritás értékei helyett.

Ezzel összefüggésben, de a partikuláris társadalomfejlődési trendekkel inkább szem előtt tartva fogalmazódtak meg azok az értelmezések, amelyek egy sajátos társadalmi szerződés történelmi léptékű következményeként értelmezik a magyar társadalomnak azt a megosztottságát, amely az április 7-i és 21-i választási forduló között oly drámaian megnyilvánult. Ez a szerződés volt a Kádár-rendszer alapja: a társadalom depolitizálását kényszerítette ki, s cserébe a magánszféra (gazdaságilag is) nagyobb szabadságát nyújtotta. A Kádár által felkínált alku tehát az emberek szabadságvágyát a magánélet területére irányította át, s ezzel sikerült elérnie azt, hogy a magyarok döntő többsége lemondott a közéletiségről (azt esetleg egy álközéletiséggel helyettesítette) s ennek következményeként a közösségi víziók megalkotásának kereteiről is. A magyar rendszerváltás első tíz évének liberális reformjai, a magánosítás körülményei, a gyors egyéni helyzefelismerésen alapuló karriertípusok összeegyeztethetők voltak e társadalmi szerződés mentális elemeivel. Csak hogy a gazdaságfejlődési trend állandóvá válása megteremtette a bizalom alapjait és a közösségi perspektívák iránti igényt. Ennek felismerése társult a Fidesz-MPP ambíciózus, a jobboldal egységének megteremtésére és modernizálására irányuló tervével.

Magyar oszlopok

„Két világ határán állunk”, mondta április 13-i Kossuth téri beszédében több száz ezer ember előtt Orbán Viktor. A „polgári” és a „szocialista” Magyarország szembeállítását elsősorban ideológusok tették, s így önmagában még nem ad magyarázatot a kölcsönös félelemkelésnek arra a spiráljára, amely kétségtelenül megfigyelhető volt a két választási forduló közötti (április 7–21.) Magyarországon.

Politikai ellenségeket természetesen lehet konstruálni. Murray Edelman meglehetősen részletességgel elemezte azt a folyamatot, amelynek során az ellenfelek ellenségekké válnak. A kettő közötti határvonal annak alapján húzható meg, hogy a szembenálló felek legbensőbb természete vagy az általuk alkalmazott taktika válik-e a konfliktus szembetűnő elemévé, lényegi mozzanatává. Mindaddig, míg a győztes stratégia kialakítása és végrehajtása a fő szempont, a másik fél csupán ellenfél, akár kicsi a tét, akár nagy. Viszont ha a

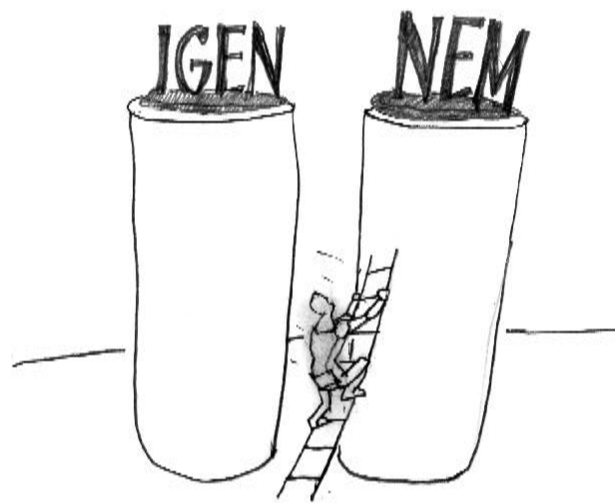
szembenálló fél inkább ellenség, mint ellenfél, akkor a figyelem nem a folyamatra, hanem a másik természetére, identitására összpontosul.² Az ellenséget eleve adott vonások jellemzik, amelyek függetlenül attól, hogy milyen cselekvési sort követ – az ellenség cselekedeteitől elszakítva, valós vagy feltételezett identitásjegyei alapján ítélik meg.

Azonban ennek fordítottja is végbemehet: ha az ellenfél markáns identitást, tolakvó karakterjegyeket felmutatva kerül be a versenykontextusba, akkor könnyen átalakulhat ellenséggé. A magyar választás két fordulóján között ilyen ellenséggé válási folyamat zárult le.

A magyar pártpolitikai erőterben a karakteres identitásjegyek akorkor kerültek az előtérbe, amikor a jobboldal a „kádári alku” szocializációs következményeivel szemben kezdte tematizálni programját, megfogalmazni önmagát. Az új, egységes jobboldali identitás azonban ellenséggé alakította át az addigi pártellenfeleket. Ennek *punctum saltense* kétségtelenül annak világossá tétele volt, hogy az orbáni – modernizált – jobboldal jövőképet kínál a magyar társadalom egyik felének, víziót arról, hogy „kik vagyunk mi, magyarok” most, az Európai Unió kapujában. Csak hogy a közösségi vízió igényének kinyilvánítása, politikai megfogalmazása világos ellentmondásba került a kádári „Élni és élni hagyni” szocializációs örökségével, mely az egyéni életutak elsődlegességét hirdette egy átalakulásban kiszámíthatatlan társadalomban.

Ennek a szembekerülésnek számos további – ideológiai és szemléletet érintő – következménye van (például az, hogy ami a jobboldal számára jövőképet, azt a baloldal kritikuskai csupán „múltképpnek” látják), ami azonban igazán lényeges: immár világosan kirajzolódik két politikai szubkultúra. Ezzel viszont egy új fejlődési pálya nyílt meg Magyarországon: az *oszloposodás* útja.

Nem lenne példa nélküli fejlődés ez: Európa erősen fragmentált politikai kultúrájú országaiban, például Hollandiában, Belgiumban vagy Ausztriában már a 19. század végén, a 20. század elején kialakultak az úgynevezett „oszloptársadalmak”. Ezekre nemcsak az jellemző, hogy a politikai tagoltság gyökereinél egymástól világosan elhatárolódó kulturális csoportokat találunk, hanem az is, hogy a politikai szubkultúra (csoportidentitás) „puha” elemeit (attitűdök, ideológiák, világnézetek) az illető csoport „kemény” (intézményi) szervezettel egészíti ki és tartja fenn. Az *oszlop* metaforájával a szakirodalom azt a szubkultúrát nevezte meg, amely teljes egészében intézményesült, és hierarchikusan összehangolt szervezeti struktúrája

Anik Sándor: Rajz, 2002

révén lehetővé tette, hogy tagjai az élet minden területén a hozzá tartozó intézményekben folytathassák tevékenységüket, mi több: ehhez élte azt is, hogy az állam mint önálló, társadalomalkotó entitást ismerje el.³

Az *oszloposodás* folyamata általában olyan országokban indult be, ahol a katolicizmusnak sikerült politikai képviselőre szert tennie. A katolikus intézményi struktúra kialakulása, melynek politikai csúcsa valamely katolikus párt képében jelent meg, olyan katalizáló hatást váltott ki, aminek eredményeként még az oszloposodást ellenző világnézeti táborok (a liberálisok és a szocialisták) is egy-egy külön oszlopban találták magukat. Így Belgiumban a nyelvi konfliktusok dominánsá válása előtt három „spirituális család” – a katolikusok, a liberálisok és a szocialisták – uralta a társadalmi és politikai élet majd mindegyik szféráját. Hollandiában az oszloposodás a 20. század elején teljesedett ki, amikor a választójog és az egyházi iskolák kérdése szembefordította a társadalom különböző csoportjait. Itt viszont négy oszlop alakult ki, a katolikus, a protestáns, a szocialista és a liberális, amelyek nem csupán a politikában különültek el, hanem az élet számos területén. Mindegyik oszlopnak saját iskolái, saját politikai pártjai, saját sajtója, saját szakszervezetei, farmerszövetségei, munkáltatói uniói, mezőgazdasági hitelbankjai, saját társadalomkutató intézetei, kórházai stb. voltak.

Nehéz megjósolni, hogy a magyarországi jobboldal politikai szubkultúráként való öndefiníciója ténylegesen is beindítja-e ezt a „kései” oszloposodási folyamatot, azonban világosan látható, hogy jó néhány körülmény határozottan kedvez ennek. Mindenekelőtt az, hogy a fontos törésvonalak (vallásos–nem vallásos⁴, „országban”, illetve

„nemzetben” való gondolkodás, a Kádár-rendszerhez való viszony) egymásra tevődése – mely felerősítheti e folyamatot – lényegében már bekövetkezett.

Erdélyi dilemmák

A magyarországi „oszloposodás” kibontakozásának van erdélyi olvasata is. Amikor Molnár Gusztáv a „nemzet” és az „ország” budapesti párviadalát elemzi⁵, a magyar „oszloposodásnak” csupán egyetlen – igaz, erdélyi nézőpontból a legfontosabb – törésvonalat veszi szemügyre. E törésvonal „nemzeti” oldalán Budapest olyan centrumként jelenik meg, amely a nemzeti reintegráció státustörvényes programját tulajdonképpen saját centrum-szerepének a határon túli magyarokra való kiterjesztéseként fogja fel. Amelynek egyik lehetséges következménye az lehet, hogy a centrum felszívja azt a közösségi-érzületi tökélet is, amelyet az erdélyi magyarok egy területi-regionális közösség kialakításába bevihetnének, vagyis amellyel részt vehetnének, az erdélyi románokkal együtt, az erdélyi „régio-haza” megalkotásában. Az „ország” oldalán viszont – amint azt Molnár Gusztáv is kimutatta – Budapest csupán olyan centrumként jelenik meg, amely Bukarestet, Belgrádot vagy Pozsonyot tekintti elsődleges partnerének.

Ha azonban távolabbra tekintünk, s nem csupán a törésvonalat vesszük számításba, hanem a két politikai család, a konzervatív és a baloldali „oszlop” teljes ideológiai és kulturális örökségét, akkor okkal feltételezhetjük, hogy előbb-utóbb stratégiai vita alakul ki közöttük a „határontúliség” koncepcióiról. Úgy tűnik, hogy a Kárpát-medencére irányuló magyar politikának két versengő koncepciója, alternatívája fogalmazódhat meg: a kulturális nemzet egységének fenntartására irányuló *nemzetpolitika* és a térség egészére mint a magyar törtélemmel szorosan összefüggő civilizációs térségre irányuló *regionális politika*. Az is logikusnak tűnhet, hogy e két alternatívának – mint a magyar szomszédságpolitika két fő irányzatának – a verseny tulajdonképpen a két politikai család versenyében realizálódik. Ezt sugallja a státustörvényért vívott harc, mely a jogszabályt – mint nemzetpolitikai eszközt – egyértelműen a magyar jobboldal szemléletéhez kapcsolja, s az inkább múltó állapotnak tűnik, hogy a regionális politikának még nincs meg a „helye”.

Csak hogy középtávon mégis azzal kell számolni, hogy a politikai családok mindkét stratégiát a maguk képére gyúrják. Ezzel viszont új törésvonalak is megjelenhetnek: Erdély szempontjából nem válik érdekelenné, hogy a magyar kormány a *regionalizmus* támogatja inkább, avagy a *regionalizációt*.

A *regionalizmus* mint régiók kialakítására irányuló politikai mozgalom elsősorban azokból a (tartományi vagy kistérségi) „természeti egységekből” indul ki, amelyeket egy organikus közösségekre tekintő politika inkább szem előtt tart. Az európai új jobboldal, amelyhez a Fidesz-MPP vezetett magyar konzervatívok is felsorakoztak, azonban sutba vágta a kereszténydemokrácia ama örökségét, amely a szubsidiaritás elvével mint a sok organikus közösségből felépülő társadalom legfontosabb szervező elvével számolt, s ma jószerevel csak egyetlen „organikus közösséget” tart szem előtt: a nemzetet. Ha azonban a magyar jobboldal tényleg oszlopszervező erővé válik, akkor működésének immanens filozófiája révén is vissza kell térnie a több kisebb közösség működését összehangoló szubsidiaritás-elvhez, s ez kétségtelenül a regionalizmus-szemléletnek kedvez.

A *regionalizáció* ezzel szemben nem területi közösségteremtést, hanem kormányzási technikát jelent, amely a kormányzás „racionális” szempontjait helyezi az előtérbe. Ebben az elgondolásban az univerzalizmus munkál, amely általában a baloldal sajátja, s amelyet az csak akkor tud meghaladni, ha a szolidaritás klasszikus (elvonat szociális) ideológiai sémáit feladva azt a területi közösségek számára is meg tudja fogalmazni.

Mindebből következően az erdélyi regionalizmus támogatása az erdélyi társadalom támogatását jelenti azzal a céllal, hogy az létrehozassa saját (transzietnikus) identitását és belső, regionális szolidaritását kifejező intézményeit. Ezzel szemben a regionalizáció támogatása leszűkülhet azokra a – féligazságokat kifejező – befejezetlen dolgokra, amelyek mint Traian Ștef írja e számunkban, azon a pírison belül maradnak, ahol minden egy-két személyen múlik.

E dilemmával igazából még nem szembesült Erdély. De ha e szembesítés bekövetkezik, akkor Erdélyben is sokan érezhetik majd úgy, hogy „két világ határán” állnak.

Jegyzetek:

- Bozóki András: *A politika mint élmény*. Magyar Hírlap, 2002. ápr. 26.
- Uo.
- Id Murray Edelman: *Politikai ellenségek konstruálása*. In: Szabó Márton (szerk.): *Az ellenség neve*. Jászóveg Műhely Kiadó, Bp., 1998, 89–91.
- vö.: Enyedi Zsolt: *Politika a kereszt jegyében*. Osiris Kiadó, Bp. 1998, 21–57.
- Egy nemzetközi vallásszociológiai felmérés szerint Magyarország a vallásosság tekintetében a megosztott (hívó-ateista) társadalmú országok kategóriájába tartozik, szemben a teljesen szekularizált országok (pl. Csehország) vagy az erőteljesen vallásos országok (pl. Lengyelország vagy Írország) kategóriájával. (Tomka Miklós előadása a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, 2002. ápr. 26.)
- Molnár Gusztáv: *A „nemzet” és az „ország”*. *Provincia*, 2002. március–április.

BAKK MIKLÓS 1952-ben született Szerékelyhídon, Bihar megyében. A kolozsvári *Kronika* megbízott felelős szerkesztője, politikai elemző. *Egy választás története*. In: *Regio*, 2000/4.

Traian ȘTEF

Az alkotmány felülvizsgálata és a regionalizmus

Az alkotmány felülvizsgálata közvetlenül annak elfogadása után került fel. Az alkotmányt valójában nem szavazta meg sem a PNȚCD, sem az RMDSZ, sem a PNL, s az „alkotmányozó gyűlés” döntése előtt sok jogi szakértő is komoly kritikával illette. Akkor is, akárcsak most, a bírálókat főleg a tulajdon jogállására, a hatalmi ágak szétválasztására és az államelnök státusára vonatkozott. Továbbá az RMDSZ folyamatosan megkérdőjelezte az első cikkelyt, amely nemzetállamként határozta meg a román államot. Az alapelvek mellett vitatható magának a szerkezetnek a stílusa is, mely sokszor demagóg és hatásvesztő. De józan vitára akkor, elsősorban a hatalomnak, a FSN-nek, valamint Ion Iliescu elnök konzervativizmusának és doktrínák közötti habozásainak köszönhetően nem került sor. Az az időszak volt, amelyben még csak ki sem ejtették a „kapitalizmus” szót, Ratiut és

het utólag az alkotmánynak is szentesítenie kell. Nem egy változásokat elkerülő felülvizsgálatra van szükségünk tehát, hanem egy igazi váltásra. Ebben az összefüggésben a közigazgatás rendszerének megvitatása megkerülhetetlen. A jelenlegi piramis stagnálást és korrupciót eredményez. Egy új közigazgatási rendszer kialakítása, pontosabban a regionalizálás új intézményi modelleket kényszerítene ki, a hatalmi ágak új formáját, új kapcsolatokat köztük, mégpedig alulról felfelé. A regionalizálás velejárói a decentralizálás, a helyi autonómia, a közvetlen választás stb. De mindez féligazságot, elvégzetlen dolgot jelent, ha ama piramison belül hagyjuk, ahol minden egy-két személynél múlik.

De amiként tíz éven át a román politikusok félték nyilvánosan ki-ejteni azt a szót, hogy „kapitalizmus”, vajon fel vannak-e készülve ma a arra, hogy túllépjének a többi tabun is? És miért vannak állandóan tabukérdéseink? Világos, hogy a tabuk egy mentalitásbeli lemaradottságot fejeznek ki, elmaradást a korszellemtől, nemcsak gazdasági szempontból, hanem főleg kulturális értelemben. Itt a kultúra kifejezést tág értelemben használom, amely magában foglalja a gazdasági, politikai, esztétikai, szellemi és kreatív vonatkozásokat. Opportunizmusunknak jelenleg az a jellemzője hiányzik, amelyet egyébként nagyon szeretünk: a „nemzeti”. Holott egy nemzeti opportunizmusnak most az európai folyamatok felé kellene bennünket taszítania, s nem a lóval szántó paraszt kertjének végében levő árok, a csempészettel foglalkozó politikus vagy a kenőpénzből mődössá lett úrgazdag villája felé. A román politikus távollátó szemüvegével sem látja a közérdeket, őt a tabuk választási célú kihasználása érdekli. Ezért nincsenek nálunk váltások, csupán kis kiigazítások, a homlokzat átfestése.

Az idők parancsát ma úgy misztifikálják, mint az ötszáz évvel ezelőtt élt krónikáiról. Minden újító eszme, mely nincs összhangban a halogatással, az akarat hiányával, a kényelemmel, azzal a replikával találja szemben magát, hogy „nem megfelelő a pillanat”. De az idők parancsának kitett létünk két különböző dolgot jelentett annak idején és most. A nem megfelelő pillanat ma nem jelent egyebet, mint személyes opportunizmusból fakadó halogatást. Az időktől való függés akkoriban azt jelentette, hogy a kard ott volt mindenki torkán, maviszont azt jelenti, hogy részt veszünk a történelem alakításában. Ez ért egy működésképtelen alkotmány esetében nem kellene várni a megfelelő „pillanatot”. Nyilvánvaló, hogy Romániának új alkotmányra van szüksége, s nem a régi felújítására néhány cikkely beültetésével. Erre azonban nem kell várni: sem a NATO-ra, sem az új parlamentre, sem a Messiásra, sem a románok utólagos belátásaira.

De ha jobban belegondolok, a legjobb az lenne, ha holnapra halasztanánk, s létrehoznánk néhány elemző- meg szerkesztőbizottságot, amelynek tagjai jogászok, közgazdászok, politológusok, szociológusok, nyelvtanítók, mérnökök (minél több mérnök), újságírók, képviselők, szenátorok, miniszterek, elnöki tanácsosok, katonák, titkárok, gépkocsivezetők, a szakszervezetek, munkaadók, a civil társadalom, a diáktanácsok képviselői lennének, munkások, parasztok, értelmiségiek, nők, férfiak, idősek, gyermekek, románok, magyarok, németek, cigányok és főleg: Ion Budai Deleanu.

Fordította: BAKK Miklós

TRAIAN ȘTEF 1954-ben született Biharfenyvesen, Bihar megyében. A *Familia* folyóirat szerkesztője. *Leonid Dimov* (regény), Brassó, 2000.

Daniel VIGHI

Megjegyzések és zárójeltek. Balázsfalva

A Pro Europa Liga által, mint mindig, a professzionalizmus jegyében – ez alkalommal Balázsfalván – rendezett kerekasztal-beszélgetések célja az erdélyi és bánáti román kultúra hagyományainak és kilátásainak elméleti tanulmányozása. A tanfolyamokon részt vevő hallgatókat az ország nagy egyetemi központjaiból válogatták, és nagyon tájékozottak – egyesek kifejezetten tudósok – tünnek a történelem, politikatudományok, közgazdaságtan terén. Ez alkalommal került sor a *Provincia* 2000 kötet bemutatására, amely a folyóirat első évfolyamában megjelent cikkek gyűjteményét tartalmazza. Molnár Gusztáv válogatásában. A kötet felelős szerkesztője Szokoly Elek, és a marosvásárhelyi Pro Europa Kiadó adta ki, a németországi Heinrich Böll Alapítvány támogatásával. Ahogy az különben a *Provincia* két-évesléte során is megfigyelhető volt, e publicisztikai vállalkozás sajátossága és egyben eredetisége abban áll, hogy az erdélyi és bánáti magyar és román közösségek polgári társadalmának képviselői elhatározták egy „közös közéleti fórum” kialakítását, ahogy ezt a kötet rövid, szándéknyilatkozat értékű bevezetőjében is leszögezik – azt hiszem, nem véletlen, hogy ennek a címe: *Mit akarunk, és mit nem akarunk*.

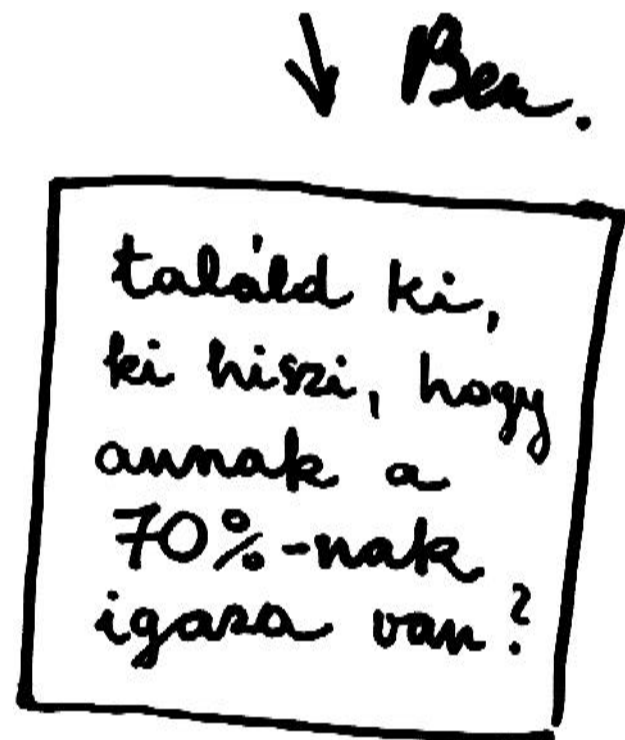
A következő sorokban szeretném összefoglalni a szerkesztőség elvi kötelezettségvállalását a rövid, programszerű „kiáltványban” foglaltak szerint, hogy (ez alkalommal is) megelőzzék minden esetle-

ges, a szerzők szándékától eltérő értelmezést. Mindenekelőtt hangsúlyozni kell a jelen kezdeményezés demokratikus elkötelezettségét, amelyet vállalkozásunk minden tisztességes elemzésének figyelembe kell vennie. Az antológia oldalairól visszaköszönő megközelítések sokrétűségén túl, bármennyire változatosak és akár eltérőek is ezek, van néhány elv, amely vitathatatlan összeköt bennünket. Ezek a kortárs világ liberális-pragmatikus fogalomkörébe illeszkednek, amely egy pluralista és nyílt világ kialakítására törekszik. A folyóirat szerkesztőinek szándéka az általuk „közös fórum létesítése Erdély és Bánát közéleti szférájában” néven emlegetett dolog kiépítésével az, hogy véget vessünk a „szóváltások korának”, és megkezdjük a „párbeszéd korát”. A párbeszéd nyilván önmagában is az elvek és álláspontok változatossága ápolásának egyik formája, ha nem az, akkor elkerülhetetlenül a monológ szintjére süllyed, ami később az autoritarizmus/totalitarizmus kilátástalan táptalajává válhat. Hol érnek véget a felvállalt eszmék, és pontosan hol válik a párbeszéd semmibe torkolló vitává? A válasz éppen a szerkesztőség akaratának egyértelmű kifejezésében rejlik: a programszerűen kijelentett szándékaikat elhatárolni bármilyen más, ezekkel ellenkező, mások által hozzáadottaktól. Itt még meg kell jegyeznünk, hogy ezen „új kezdet felelősségének” egyik fontos forrása az összes szándék, álláspont, társadalmi és politikai törekvés tényleges átlátszóága: semmi kétértelműség, semmi felforgatás, semmi sem az „egyed gondolsz, más írsz” égőve alatt jött létre, ahogy azok sugallják, akik elutasítják az „új kezdet felelősségét”. Felvállaljuk ezt az elvet, bármennyi kellemtelenséggel vagy rosszindulatú értelmezési lehetőséggel járjon is. Íme, például, az a tény, hogy „e régió történelme eddig szigorúan divergens” volt, olyan valóság, amelyet közösen vállaltunk, hogy alaposan megérthessük, és ezáltal túlléphessünk rajta. Alkalmaztak hibás politikát, különösen Erdélyben, 1918 előtt is, után is. Az erdélyi népek közötti különbségek majdnem mindig ellentétesek voltak, a közös építmények és hidak többnyire ingatagok. A demagógia által erőltetett szolidaritás az erdélyi élet főle helyezkedett, és olyan ideológiai elemeket tett hozzá, amelyek meghamisították, elsikkasztották lehetséges konvergencia-pontjait, és a konfliktusteremtő különbségeket előtérbe hozták, a konstruktív különbözős hátrányára. Ezért úgy gondoljuk, hogy akart-akaratlan közös múltunkat „előítéletek és gát-lások nélkül” kell tanulmányoznunk; a Másik fél partnerré tétele – ez csoportunk őszinte kívánsága – valóságos régészeti kutatást igényel annak felderítésére: voltak-e már a történelem folyamán valaha partnerek az erdélyi magyarok, szászok, székelyek, románok és románok? Voltak ilyen próbálkozások Erdély történetében? És akkor is, ha a románok szempontjából ez nem volt kielégítő, megéri az új évszázadban folytatni az etnikai felsőbbrendűség politikáját, a konvergenciát divergenciává alakítani, és az egymást kiegészítő különbözőséget arégi, egymást kizáró különbözőséggé alakítani?

Itt szükség van egy zárójelre: a posztmodernizmus (vagy transzmodernizmus), amelyet Horia-Roman Patapievicu keményen bíralt a jelenkori emberről szóló tanulmányaiban, szerintem legalábbis, a *Provincia* törekvéseiben szükséges és elkerülhetetlen fogalom. A magyarázat számomra világos: nem tudom, hogyan nevezhetném másképp ezt az új valóságot, amelyben a politikai építés a transznetikus megközelítésekben jut közös nevezőre. Úgy vélem, a *Provincia* törekvései más úton haladnak, mint a romantikus és posztromantikus modernizmus, amely az – akkor jogos – etnikai alapú identitástudat megjelenésére épült. Gyorsan azt is hozzáteszem, hogy a jelenlegi politikai tervezet Erdélyt olyan régióként képzeljük el, „amelyben a vallási, etnikai, kulturális különbségek kölcsönösen kiegészítik egymást, a régió javára”. Még érthetőbben: ha a két évszázad modernitásában a román–magyar politikát a hosszú és kimeríthetetlen nacionalista kulturkampffá átlényegített kulturális különbözőségeket határozták meg, most azt szeretnénk, ha a régi megkülönböztetés elmosódna egy új konvergencia-pontban, az önazonosítási prioritások felcserélésével. Így a politikai (regionális) identitásunkban tekintsük magunkat erdélyinek (erdélyi magyar, román, szász, roma), kulturális identitásunkban pedig erdélyi sajátosságú románok, magyarok, szászok legyünk azon kultúrán belül, amelyhez tartozunk. Mint látható, a – politikai – azonosság kinyilvánítása elsősorban területi jellegű lehetne; ezáltal megvalósulhatna a konvergencia egy új összetartási alapon; másodsorban pedig a – kulturális – azonosság kinyilvánítása magában foglalná a saját etnikai környezetben belüli különbözős és változatosság kinyilvánítását is. Ez a felbontás nem a modernizmus jellemzője, hiszen nem illeszkedik a kulturkampf típusú paradigmába, hanem a komplementaritásé – ha nem is harmonikus, de legalább a kölcsönös jóindulat által táplált komplementaritásé. Tulajdonképpen a nacionalista kultúra nem kultúra, hanem propaganda, vagyis szintén politika. Ezzel a lehetséges átalakulással, az etnikai-kulturális öntudat – mindaddig, amíg kultúra marad – nem a divergenciát, hanem a konvergenciát, a komplementaritást, nem pedig az egymás kizárását fogja táplálni. Az igaz, hogy ezeket az elveket még hosszú ideig alááshatják régi – vagy is modern – beidegződéseink, és továbbra is kizárásos és konfliktusos alapon határozzuk meg politikai és kulturális önanonosságunkat, de még ha így állna is a helyzet, az egyáltalán nem jelentené, hogy az új valóság – amelyben a változatosság egyre inkább kulturális kérdés, a konvergencia és az egység pedig egyre inkább politikai ügy – nem fog teret nyerni, és ha teret nyer, jogosan elvárhatja, hogy ne ve legyen. Én legszívesebben posztmodern világnak nevezném, mert nem tudom, hogy nevezhetném másképp.

Fordította: VENCZEL Enikő

DANIEL VIGHI 1956-ban született Lippán, Arad megyében. A Temesvári Nyugati Egyetem tanára, író. *Sorin Titel – monografie critică* (Sorin Titel – kritikai monográfia), Brassó, 2000.

Ben Vautier: Fluxus kérdés, parafrazis

Câmpeanu pedig a nemzet ellenségeinek tekintették, akik az ország felvásárlásának céljával érkeztek külföldről. Minden bíráló ellenére a „iorgovani” alkotmány tíz éven át fennmaradt, anélkül hogy erőteljesebb kontesztációt megélt volna. Rá hivatkoztak, ha az ellenzék megkérdőjelezett bizonyos törvényeket, s főleg első cikkelyét emlegették, amelyre a nacionalista pártok alapoztak. Ez a cikkely, mely a román államot nemzeti, egységes és szuverén államként határozza meg, gyakran – s demagóg módon – a kancsuka, a madárijesztő és a szájkosár szerepét játszotta. Ma már világosan látható, hogy ez a cikkely nem védi meg Romániát sem a külső determinációktól, sem a belső korrupciótól, s a történelem iróniája – mely csipős, és soha nem marad kinyilvánítatlanul – meglehet, hogy épp a nacionalizmus és a nemzeti szuverenitás demagógiáit neveti majd szembe. Nagyon valószínű, hogy az új történelmi körülmények között ők lesznek azok, akik üres kézzel maradnak akkor, amikor a repülőgépjegy többet számít, mint a parkban levő padok színe.

Mindaz, amit ma, tíz év után a generációváltásban levő politikai elit egy másfajta nyelvezet segítségével megállapíthat, az, hogy alap-törvényünk megalkotása pillanatának jegyét viseli magán, hogy nehéz tiszteletben tartani, hogy sok benne a kétértelműség. Felülvizsgálata szükségességét majdnem mindenki belátja. Sajnos – és ez nálunk gyakran megtörténik – csupán a szövegre összpontosítanak. Még most sem törekednek egy Románia európaiságát előzetesen megfogalmazó, világos, határozott jövőkép megfogalmazására. Tizenkét évi vánszorgás után, mialatt inkább hátulról lökdöstek, hogy magánosítsunk, és hajtsunk végre reformokat, Románia európai térképére nem harmonizáló színezetűesek kerültek, hanem ügyetlenül odavarrt foltok.

Tekintettel arra, hogy valószínűvé vált felvételünk a NATO-ba, s hogy ez lehetőséget teremt arra, hogy nyugodtan felkészüljünk az EU-scsatlakozásra, úgy gondoltam, hogy előbb Románia újralkotását kellene megvizsgálni, s nem az alkotmány módosítását. Nyilvánvaló, hogy Romániának új intézményrendszerre van szüksége, ame-

CSOMA Botond

Egy vitatott könyv

A világos elemzések teljes hiánya, amely a hazai politikai tájakon érezteti hatását, immár az értelmiségi körökben is tapasztalható. H. R. Patapievi könyve, az *Omul recent* (Az új keletű ember) olyan személyeskedő, vádaktól hemzseggő háborúskodást indított el, amelyekből kiderül, hogy a szerző narcisztikus, és ennek a könyvnek a megjelentetésével nem akart mást, mint felhívni magára a közvélemény figyelmét, mert a 2000-ben bekövetkezett politikai változások óta elszigetelve és elfelejtve érzi magát (ezt a „háborúskodást” mutatta be részletesen Al. Cistelean a *Provincia* 3–4-es számában megjelent *A párbeszéd erkölcsége* című cikkében). Ebből az általános szövegből, a szabályt erősítő kivételektől eltekintve, mint amilyen például Andrei Cornea a 22 című folyóiratban megjelent *Se poate combate relativismul postmodern?* (Le lehet-e győzni a posztmodern relativizmust?) című kitűnő elemző cikke, természetesen nem hiányoztak a durva, jakobinus típusú manicheista kirohanások, amelyek jókora és rosszakra osztják fel a világot. Ennek a látásmódnak a hívei szerint, ha bizonyos bírálatokat fogalmazzol meg valamilyen kisebbség követeléseivel, a nyugati politikával vagy a radikális posztmodern esetleges rossz hatásaival szemben, akkor, ugyebár, kétségtelenül kisebbségellenes vagy globalizáló és egységesítő szándékú, nyugatellenes, és, nem utolsósorban, veszélyes reakció, aki nem akarja vagy, nem tudja megérteni a jelen profilaktikus jellegű mentális és politikai szükségleteit.

Egy kérdés ilyen, szigorúan ideológiai és politikai megközelítésé aporiához vezet a nyitási horizont távlatának szintjén a partikuláris elemzés különbözősége tekintetében. De ugyanakkor vitathatatlan előnyöket biztosít a módszerrel élők számára. Azt, akire rányomják a reakciós, nyugat- vagy kisebbségellenes pecsétet, nagyon eredményesen hallgatásra lehet ítélni és ki lehet szolgáltatni a nyilvános gyakorlatnak, anélkül hogy szükség lenne álláspontjának elemzésére. Ha megpróbálnánk oksági viszonyt felállítani ebben az eljárásban, azt hiszem, az okot a fent említett csalárd szándékú elszigetelésében találhatnánk meg, az okozatot pedig a jelentős mértékű egyszerűsítéssel járó felületességben. Közismert példa a dogmatikus türelmetlenségre a háború utáni Franciaországban kialakult helyzet, amikor az értelmiségiek nagy része, még katolikus írók is, elragadtatva attól a hozzájárulástól, amivel a Szovjetunió kivette részét a náci Németország fölött aratott végső győzelemben, olyan eszmék híveiként szegődtek, amelyek kimondták, hogy senki sem lehet egyszerre antikommunista és antifasiszta meggyőződésű, ami közvetve azt jelentette, hogy ha valaki antikommunistának vallotta magát, arra automatikusan rányomták a fasiszta bélyeget. Ez a – Raymond Aron és François Furet által egyaránt elítélt – vélemény, amely a „látnok” francia értelmiség ítélőképességének egyfajta beszűkülését jelentette, a legteljesebb mértékben hozzájárult annak a szovjet propagandának az eredményességéhez, amelynek célja olyan képzeletbeli fasiszták létrehozása volt, mint például De Gaulle, Adenauer vagy éppen a leendő amerikai elnök, Eisenhower.

A szóban forgó könyv változatos kört felölelő alapvető témákat elemmez, közülük a következőket sorolhatnám fel, címszerűen: Isten eltűnése a modern és posztmodern korszak értékítéleteiből, a multikulturalizmus, a politikai tisztesség és a feminizmus – a szerző mindezeket a posztmodern termékének tartja – vagy a jelenkori tudományos gondolkodás bizonyos felületességének a következményei.

Ami a modernség és hatásai alapvető elemzése szempontjából a szerző által használt módszerre vonatkozó általános képet illeti, a könyvről az alcím adja a legjobb leírást: „a modernség bírálatát a mi vész el akkor, amikor valami meggyőződik szempontjából”. Ennek a könyvnek az előlvasása után Patapievi nem tűnik számomra kései tradícionistainak vagy a két világháború közötti idősakra jellemző frusztrált romantikusnak. Hamis az a gondolat, hogy a bemutatott érvek és idézetek veszélyes miszticizmusra csábíthatnának, amely egyszerű emlékeztető korszak szélsőjobb mentalitásának megfelelő magatartás kialakulásának kedvezne. A szerző nem ajánl alternatívát a modernségre. Más szóval, elfogadja a demokratikus játék szabályait. A radikális posztmodern egyes vonatkozásaiban éppen annak az ideológiailag nem beskatulyázott szabad gondolkodásnak a korlátozására irányuló szándékot érzi, amely az abszolút demokrácia megvalósulásának elengedhetetlen feltétele. De gyakran jut téves következtetésre – ezek egy részére később visszatérek –, ami szintén egy, ezúttal vallásos dogmatizmus folyománya.

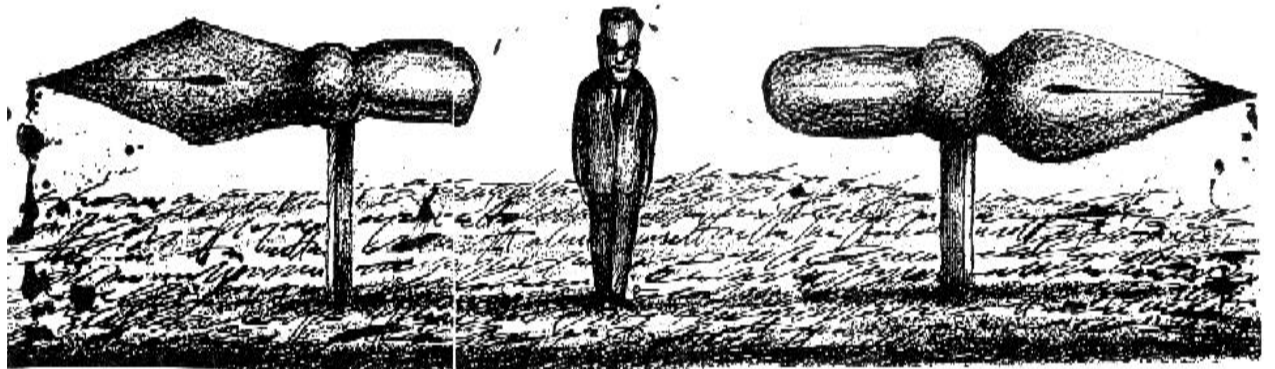
Arra a kérdésre, hogy megtehetjük-e, hogy ne legyünk modernek, a szerző kategorikusan *nem*-mel válaszol. A dilemma nem az önmagában vett modernség megkérdőjelezésére vonatkozik, hanem annak értékelésére. A negatív hatás abban áll, hogy a modernitást szubsztanciának tekintik, és nem egy *modus vivendi* kereső eszköznek. Mi több, a radikális posztmodern hitté vált, egyfajta világi vallássá, saját dogmatikus szabályai vannak, ezek közé tartozik a lényegi valóság hiánya, az, hogy minden viszonylagos, másként megfogalmazva: az igazság nem különböztethető meg a hamistól, és a modernség kimerült. Ez azt jelenti, hogy olyan új szerkezetet kell felépíteni, amely megfelel az élet új követelményeinek.

A modernitást – állítja Patapievi –, amely meghaladta a technika és a hasznosság kívánalmait, az ítélőképesség kultúrájával kell helyettesíteni. Csakhogy felfogásában az ítélőképesség isteni eredetű. Ami azt jelenti, hogy egy ateista nem bír olyan ítélőképességgel rendelkezni, amely képessé tenné a jó és a rossz megkülönböztetésére, vagy nem képes arra, hogy ítélőképességét követve rájöjjön, hogy valami, amiről szó van, durva eltévelyedés, ami nagymértékben megterheli az élet gyakorlati és szellemi szükségleteit. Nem hiszem, hogy a radikális és néha tévelygő posztmodern csupán vallásos alapon le lehetne győzni.

Patapievi másik, sok kérdést felvető érvelése – amelyet Andrei Cornea is megjegyzett – az individualizmussal kapcsolatos álláspontjához kötődik. „Az individualizmust nem lehet következetesen igazolni ateista filozófiával. Az ateista politikai filozófiák egyetlen logikus következménye a kollektivistai politikai rendszer. Egyedbe keveredve és kölcsönösen igazolva egymást, az ateizmus és a kollektívizmus, mindkettő a másik következményeinek feltétele.”³ Hamis következtetés, mert a kollektívizmust a történelem folyamán nagyon gyakran a vallás segítségével igazolták, és nagyon sokan az individualizmus hívei közül meggyőződéses ateisták voltak. Nem tudom elképzelnéni, hogyan lehetne a kereszténység kedvező talaj az individualizmus számára. Vitathatatlan, hogy a megváltás elsősorban egyéni aktus. Viszont a keresztény vallás inkább az emberek közti közösségi természetű együttműködést segíti elő. Ez az alapvető merevség annak az eredménye, hogy a radikális relativizmus bírálatok a szerző a metafizikára támaszkodó módszert választotta a John Rawls vagy Jürgen Habermas által javasolt procedurális típusú kritériumok helyett. A metafizikai transzcendencia alkalmazásával csökkent az értelem képessége arra, hogy elutasítsa a posztmodern szofisztikát, csupán a meggyőződöttöket tudva meggyőzni.⁴

Patapievi véleménye szerint a modernitás elve, az tehát, hogy „Isten halott”, változást hozott létre az értékek hierarchiájában. A „fentről le” stabil hierarchia helyét átvette egy vízszintes építmény, amelyben az értékek állandó mozgásban és változásban vannak. Érdekes lenne tudni, vajon ez az elcsúszás a vízszintes felé bekövetkezett-e volna, ha az „Isten halott” elv nem jelent volna meg az eszmék világában. Meggyőződésem, hogy az értékek hierarchiájában bekövetkezett eme változást sem lehet egyetlen metafizikai okra visszavezetni.

Megemlíthetjük, hogy a könyvre általánosan jellemző a világról való vagy fehér, vagy fekete ideologikus látásmód heves bírálat, és egyszersmind egyes, a mentális síkra nagyon veszélyes értékeket tartalmazó, egyféle „l'art pour l'art” felé irányuló mozgalmak és irányvonalak bírálat. Az időbeliség lett az egyetlen viszonyítási pont, és annak függvényében születnek meg az értékítéletek. Elmélkedhetünk annak a ténynek a következményein, hogy bizonyos körökben mindent, ami új, elfogadják, csupán csak azért, mert új, anélkül hogy a dolgot önmagában véve alapvető elemzésnek vetnék alá. A hagyomány ma már valami teljesen negatívát jelent, bármilyen rá való hivatkozás maga után vonja a maradi, reakciós bélyeget, mert, ugyebár, ami régi, az feltétlenül rossz, és gyanakvást ébreszt. Az erőszakos posztmodernség egyik primitív kliséje a hagyomány azonosítása a tradícionálizmussal. A haladás önmagában vett értéknek számít.

Thyrso A. Brissola Rajz

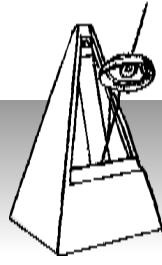
A haladás hívei úgy tűnnek fel, mint a világ mindentudó irányítói, akiknek fel kell világosítaniuk a „népet”, nehogy a reakció csapdájába essék. A haladás megvalósításának leghatékonyabb módszere, ahogy gyakran tapasztalhatjuk, annak a sátánivá való kikiáltása, aki kifogásolni mer egyes, a haladás nevében terjesztett eszméket.

Nem maga a politikai diskurzusból a politikai tisztesség alakját magára öltött haladás eszméje az, ami bosszantó, hanem a mód, ahogy megpróbálják az őt támogató csoportokat létrehozni. Egyes körök maguknak követelték azt a kizárólagos jogot, hogy olyan magatartásformákat támogassanak, amelyek nem fogadják el semmilyen alternatívát. A „politikai tisztesség” ideológiája által hirdetett egalitáris csak annyiban kívánatos, amennyiben a társadalom testében valósan reális létező nehézségek megoldásához hozzájárul, és nem jelent egy, a marginalizálás érdekében alkalmazott, felzárkózó társadalmi-politikai diktátumot. Ha egy önmagában vett hagyománynak társadalmi szinten negatív következményei vannak, olyan értelemben, hogy egyeseknek szenvedniük kell miatta, kívánatos eltávolítása, de nem az elszigeteléssel, hanem a párbeszédrel, és nem azért, mert hagyományról van szó, hanem azért, mert szenvedést kiváltó tényező. Az említett formától hosszú és fárasztó út vezet a mindenfajta hagyomány elleni háborúig.

A „politikai tisztesség”-et, amely túlzott arányokat öltött, leginkább a kritikai ítélőképesség útján lehet visszaverni. „A politikai tisztesség elképesztő példáját említi Murray Rothbard: amikor a Legfel-

sőbb Bíróság Nixon elnök által javasolt egyik tagját gúnyosan közép-szerűnek nevezték, Roman Hruska nebraskai szenátor feltette a kérdést, miért ne lehetne az amerikai közép-szerű embereknek joguk arra, hogy képviselve legyenek a Legfelsőbb Bíróságon. Valóban, miért ne lehetne számárnyuknak megfelelő képviselőjük, mondjuk az emebetegeknek (úgy képzelve el őket, mint a sérültségnek egy sajátos formája alapján kialakított szociológiai csoportot) egy jól nevelt társadalom minden intézményében, úgy, ahogy azt a politikai tisztesség hívei elképzelik?”⁶ Gondolkozhatunk azon, hogy a fenti példából vajon nem vonható-e le az alábbi következtetés: „Alapjában véve a politikai tisztesség szövetség a nyárspolgáriságát a haladás ügyeinek felvállalásával álcázó nyárspolgáriság és egy olyan társadalmi aktivizmus között, amely azt állítja, hogy bátorítja a sokféleséget, egysíkúvá akarja tenni az emberiséget.” Véleményem szerint a fenti képlet elfogadható az elemző gondolkodás számára. Vajon elhitheti-e valaki, hogy egy közép-szerű bíró kinevezése az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságára szükséges a társadalmi jó megvalósulásához? Feltehetjük a kérdést: mi a fontosabb az igazság szempontjából: az, hogy a közép-szerűség ne legyen szakmai akadály, vagy az, hogy a jogi rendszer hatékonyan működjön? Csakhogy az „anything goes”-nak nevezett „haladó” elméleteknek megfelelően nem való olyan hierarchiákat és értékítéleteket megállapítani, amelyek a felsőbbrendűsége teszik a hangsúlyt. Gond csak akkor van, amikor a következő érvrendszer épül fel a politikai tisztesség egésze ellen: „Mivel a vallások szellemileg felsőbbrendűek, mint az azonosság meggyökereződések (amelyek egyszerű esetleges történelmi hitelesítések – legjobb esetben is tiszteletreméltók, de szellemi értelemben nem felsőbbrendűek) vagy a 'fajok' (amelyek csupán értelem genetikus meggyökereződések), csak a vallást kellene a legnagyobb védelemben részesíteni. Mivel a politikai tisztességet nem alkalmazzák a vallásokra, még kevésbé kellene alkalmazni a nyilvánvalóan alacsonyabb rendű dolgokra, vagyis a fajokra és az etnikumokra.”⁸ A fenti idézet a kérdés dogmatikus vallásosságából eredő egyoldalú megközelítésére világít rá.

A kritikai szellem elsorvadásából egyesenes következnek az agymosás jelensége. Az agymosás az ideológiai felvérteztség támogatásával olyan képtelen radikalizmusokat szül, amelyeknek nincsenek gyökereik a mindennapi életben. A mai „politikai tisztesség” fenntartja a „visszaszerzett emlékek” elvét, ami azt jelenti, hogy „Ha képtelenek visszaemlékezni egy jellegzetes erőszakra (szexuális visszaélés), de világosan érzik, hogy valami ilyesmi előfordult, azt jelenti, hogy a szexuális visszaélés megtörtént.”⁹ A felnőtté vált gyermekeknek az öregekké vált szüleik ellen felhozott szexuális visszaélésre vonatkozó vádjai valóságos és félelmetes korbáccsá váltak, az 1967-es 0,16 millióról 1985-ben 1,7 millióra nőtt a számuk, s a hivatalos felmérések szerint ezek 65%-ának nincs semmilyen valós alapja.¹⁰ Arra, hogy mit jelent az agymosás és az ideológiai felvérteztség, maga szerző ad beszédes példát: „A svájci-amerikai Wutrich család a coloradói Pine Drive-ban lakott. 1999. május 19-én a Raoul nevű kisfiú 5 éves húgával a kertben tartózkodott. Egy adott pillanatban (ahogy az ott jelen levő nagymama elmesélte) segített lezuhni a kislány bugiját, hogy az pipilhessen. Egy, a kiskorú vérfertőzés és a hím szexuális visszaélések elvével jól felvértezett szomszédasszony 25 méterről meglátja a jelenetet, és azonnal értesíti a rendőrséget arról, amit lát-

A svájci modell

Az író Petru Dumitriu tudtommal 1990 márciusában, a marosvásárbelyi véres magyarellenes provokáció során súlyosan megsebesült Sütő Andrással szolidarizáló cikkében ajánlotta az erdélyiek figyelmébe a svájci modellt. Ebben a Le Monde 1990. március 30-i számában megjelent cikkben, amelynek magyar fordítása a Magyar Napló budapesti irodalmi és közéleti hetilap 1990. május 3-i számában olvasható, Dumitriu a következőket mondja az „erdélyi kérdés”-ről: „Volt egy pillanat – az ötvenes években –, amikor a román kommunista rendszer létrehozott két magyar egyetemet Erdélyben, és némi autonómiát engedélyezett a magyaroknak. A Ceaușescu-diktatúra a magyarokkal szembeni tolerancia minden formájával szakított. (...) A megoldás csak szemléletbeli, csakis morális, lélektanai, kulturális természetű lehet. (...) Az iskolákban meg kell ismertetni a gyermekekkel egymás szellemi értékeit. De amire a legfőbb szükségük van az erdélyi és a bánáti magyaroknak, az a kantonális típusú – mondjuk ki: svájci típusú – helyi autonómiák létrehozása. (...) Vajon Erdély melyik országot fogja mintának tekinteni? Svájcot vagy Libanont?”

1993-ban, amikor egymás után jelentek meg a szerző emigrációban publikált műveinek fordításai, és a helyét a román irodalomtörténetben kijelölő Cronica de familie 3. kiadása is napvilágot látott, Nicolae Manolescu utószavával, George Pruteanu meglátogatta a szerzőt metzi otthonában, és hosszabb beszélgetést folytatott vele, Şase zile cu Petru Dumitriu (Szerződés az ördöggel. Hat nap Petru Dumitriussal) címmel jelent meg 1995-ben, az Albatros Kiadónál. A Románia föderalizálását javasoló fejezet újrafelolvasásával tisztelgünk a jeles román író emléke előtt. (M. G.)

„Románia föderalizálását javasolom”

– Petru Dumitriu úr, ballottam önnek egy elméletéről Románia föderalizálására vonatkozóan (elmélet, amely bizonyos fokú elbidegültést okozott önnek szemben egyes fontos bukaresti szerkesztőségekben). Miben is áll ez az elmélet?

– Egyszerű. Azt javasolom, hogy legyen egy parlament Iași-ban, egy Kolozsváron, egy Craiovában, egy Temesváron és egy (a munténiai) Tirgovistében vagy Bukarestben. Ilyen az amerikai rendszer, a svájci rendszer, a német rendszer. És én úgy látom, hogy Amerika az az ország, amely ma az emberiséget vezeti!

– Vagyis hogy „land”-okat hozunk létre...?

– Vagy kantonokat, mint Svájcban. De miért „land”-okat? Miért történelmi tartományokat? Az erdélyi, a moldvai történelmi tartományt...

– Kockázatos vélemény.

– Miért kockázatos? Mi fog darabokra szakadni? Csak nem hülyék?

– Ez az a típusú gondolat, ami botrányokat okoz Romániában.

– Tudom, sajnálom, én merészen gondolkodom.

– De válaszoljon néhány kérdésre. Egy: nem fogja ez tönkretenni a politikai életet?

– Nem, miért, Németországban tönkretette?

– És a sok új intézmény élősködő gépezete nem fogja mérhetetlenül felerősíteni a politikai bürokráciát?

– De igen, és akkor mi van? Svájc kicsi, akkora, mint Bánát.

– Most néhány száz bonatyánk van, de bánynak van közülük valóban politikai gondolkodása?! És ha néhány ezer lesz...?!

– Jó gazdák legyenek, ne politikai zsenik. Svájc miért a legboldogabb ország Európában?

– Mert nincs „történelme”... Térjünk vissza a mioritikus „land”-okra. Hogyan határoolja el őket?

– Elkülönítette őket a történelem.

– Ön ötöt sorolt fel. De miért ne legyen parlamentje a Barcaságnak is, az Avasnak is, Máramarosnak is, Bukovinának is...?

– Bukovina helye Moldvában van. Az osztrákok elszakították, de Moldvához tartozik.

– Ez, reméljük, megvizsgálja, amiért nincs parlamentje. Hát Máramaros?

– Erdélyben.

– És Bessarábia?

– Moldvában. És nem is mondják Bessarabiának, ez az oroszok kitalációja.

– Hogybogy kitaláció, a mi basarbjaink nemzetsége kitaláció?!

– A név helyesen Moldva. Bessarabiának az oroszok nevezték, hogy megkülönböztessék.

– Ellenkezőleg, az oroszok mondják Moldvának, hogy zavart keltsenek. De bagyjuk. Más kérdés: mi lenne ennek a parlament-özönnek a haszna?

– Nem lenne özön, csak öt vagy hat: Havasalföld, Olténia, Bánát, Erdély, Moldva.

– És Dobrudzsza?

– Mircea cel Bătrîn óta Havasalföldhöz tartozik.

– És a haszon?

– Az ország gazdálkodásának aktivizálódása, erősödése. Építkezés, utak, városi berendezkedések: kórházak, bölcsődék stb. Miért Bukarestből? Bukarestből csak azt, ami mind a 23 milliót érinti, amilyen Washington a 250 millió amerikai számára.

– És hogy fogják hívni ezeket a... „tartományokat”: provinciáknak, fejedelemségeknek?

– Miért ne?

– Hát „nem”, mert nincs fejedelmük.

– Fejedelem az adott fejedelemség elnöke.

– Furcsán hangzik... Nem térnénk ezzel vissza 150 évvel? Nem harcoltunk eleget az egyesülésért? Olaszország, a másik példa, nem harcolt ő is századokon keresztül az egyesülésért?

– És lám, fel akar bomlani.

– Ami nem jelenti azt, hogy ez jó.

– Persze, hogy nem jó, mert föderálissá kellene válnia. A tartományokat nem hengereléssel kell egységesíteni.

– Nálunk nem is áll ez fenn. A román tartományok nem hengereléssel egységesültek.

– Helyes, egyetértetek, harmonikusak.

– Akkor miért szüntessük meg ezt az egységet?

– De ez nem megszüntetés! Ez szervezés! Strukturálás! Mit, az Egyesült Államok nem egységes? Vagy Németország?

– Amiénktől annyira különböz a történelmük!

– A mi történelmünk tálcán nyújtja számunkra a föderalizálást! Az Egyesült Fejedelemségek – ezek vagyunk mi voltaképpen. Mi, nektek románoknak tetszik az uniformizálás, az egységesítés?

– Ej, hát nem kellene egyedül lennie „velünk” szemben...?

– Én Románia sokféleségét akarom, strukturálását. Azt akarom, hogy a prefektus ne kapjon utasításokat Bukarestből.

– Ezt akarja a prefektus is és a lakosság is.

– Nos hát erről van szó. Bukarest nem ad lehetőséget a kezdeményezésre. Minden a központból jön. A központ nem tudja, mi kell nekem itt, Urlați-ban. A túlzott központosított ellenőrzés bénító. A franciák azért kullognak a németek után, mert nem föderalisták! Éskigúnyolják a svájciakat, hah! Holott, engedd meg, aki kigúnyolja a svájciakat, az hülye, a svájciak Európa élenjárói, a legmegfontoltabbak. Mit szólsz? És a leggazdagabbak. Minden európai országnak utánoznia kellene őket. Leghamarabb Romániának.

– És mi lenne az egységes állam fogalmának a tartalmával?

– Ugyanaz, mint a föderális Németország, az Egyesült Államok és Svájc esetében. És milyen jól megy nekik! Milyen gyöngy-országok! Ilyennek szeretném Romániát is.

– De nézze meg a Szovjetuniót, milyen hatalmas volt az a konglomerátum, bármilyen erőltetett volt is!

– Borzalom volt, és most is az. Az orosz furcsa nép.

– Nézze meg Jugoszláviát.

– Jobb volt a jugoszláv föderáció. Bűn, hogy szétverték.

– És akkor mi belső „határokat” állítsunk fel?

– Miféle „határokat”?! Amilyen határ van Dolj és Gorj között, annyit! Azt hiszed, hogy Berne kanton és Zürich kanton között van határ? És a romániai magyaroknak saját közigazgatásuk legyen a megyékben, ahol többségben vannak.

– De nem mint valami „Vatikánok”, államok az államban, ugye?

– Nem, csupán megyék, nem több, mindkét kötelező hivatalos nyelvel.

– Mi a véleménye arról, hogy egyes romániai magyarok magyar nyelvű egyetemet kívánnak?

– Megengedhetetlen. Román vagy, ismerned kell az ország nyelvét. Édesanyám magyar volt, és még milyen magyar, de azt mondta nekem: apád román, román vagy. És még húsz szót sem tudok magyarul. Nem tudok róla, hogy az Egyesült Államokban lenne spanyol egyetem...

– Vagy kínai... Rendben, értem. Egy rövid kérdéssel fejezném be: ön voltaképpen hol lakik: Németországban vagy Franciaországban?

– Mindkettőben.

– De az OTTHON melyikben van?

– Egyikben sem. Nekem OTTHON Baziaşban van, vagy Bukarestben. Bár már nem tudom, mi van ott. És amiket hallok...

– Egyetért Bessarábia „azonnali” visszatérésével Romániához?

– Nem. Csodálkozni fogsz, nem. És azt hiszem, a besszarábiaiak sem. Tudod miért? Mert nincs fellendülés. Az egyesüléshez, újraegyesüléshez fellendülés kell. Akkor igen. Most, azt hiszem, olyan lenne, mint a szabadesés.

*

– Feltétlenül fel kell olvasnom neked egy részt Alexis de Tocqueville Souvenirs-jéből. Franciaország legnagyobb politikai gondolkodója, és lehet, hogy az egész 19. századé. Figyeld meg, milyen tisztánlátó: „Amikor azt mondják, hogy nálunk, Franciaországban, semmi nem szabadul meg a forradalomtól, azt válaszolom, hogy nem igaz, van valami, amit semmilyen forradalom nem érintett: a központosítás. Egyetlen intézményt nem lehet sehogy sem megsemmisíteni: a központosítást. Hogyan is szűnhetne meg? A kormányok imádják, az ellenzék odavan érte. Bár időnként váratlan és kegyetlen csapások sújtják őket miatta, eszükbe sem jut, hogy semmi-bevegyék. Az élvezet, amit a központosítás okoz nekik, hogy mindenbe beleüthetik az orrukat, és mindenről rendelkezhetnek, minden veszélyérzetet kiöl belőlük.” Ez ránk, románokra is illik!

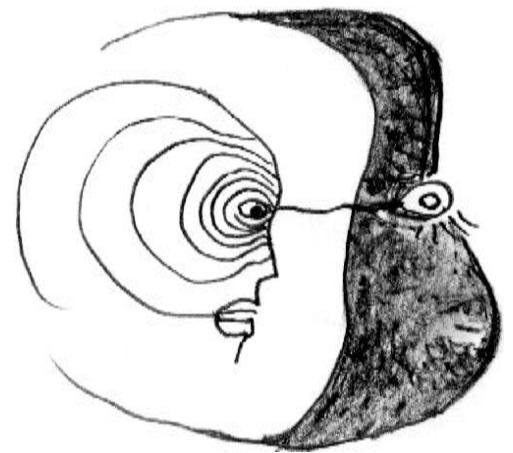
(Ford.: H. Zs.)

Mi újság a provinciával...

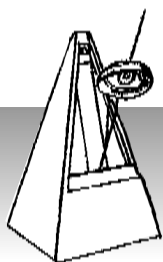
A folyó év április 24-i Ziua de nord-vest szerint a PNTCD Bihar megyei fiókjának vezetője, Constantin Jurcă kijelentette, hogy „az erdélyi megyék a PSD-s kormány mostohagyermekai”. Azzal vádolja a pártokat, hogy a parlamenti listák élére fővárosi vagy az ország déli részébe való jelölteket állítanak. „Az utak Erdélyben a legrosszabbak. A kormány nem is gondol arra, hogy a Moldván áthaladó 9-es főútvonalú autópálya és a 4-es főútvonalú mellett, amely az ország déli részét köti össze Bukaresttel, szükség lenne egy erdélyi autópályára is.” Jurcă a jelenlegi kormány pénzügyi politikájára is utal, megállapítva, hogy „Bihar 4000 milliárd lejrel járul hozzá az állami költségvetéshez, s ebből kevesebb mint 5%-ot kap vissza”. Következésképpen „A szubszidiaritás, az Európai Unió egyik alapelve ismeretlen Románia mai vezetői előtt”.

Május 9-én, Kolozsváron megjelent a Gazeta de Cluj, egy „férfiaknak való hetilap” első száma. Az új kiadvány igazgatója, Liviu Man újságíró – aki a Ziua de nord-vestnek is igazgatója – Vrem o altă țară (Más országot akarunk) című vezércikkében kijelentette: „Elegünk van Bukarestből. Nem Romániából. Mindnyájan meguntuk, hogy adót adó után fizessünk, pénzt, amit aztán vagy Olteniában, illetve Moldvában osztrakszét, vagy felhalmozunk a fővárosban. Majdnem 13 évvel a kommunizmus bukása után semmi nem változott a bukaresti bürokrata gondolkodásában. (...) Minden téren a főváros diktatúráját tapasztalhatjuk. Mi a megoldás? Románia föderális államként vagy olyan régiókból álló egységes államként való újragondolása, amely régióknak nagyobb a hatáskörük – ez még kiderül. De a vitát erről gátások és félelem nélkül meg kell kezdeni.” A 24 oldalas kiadvány második oldala a Ne-am săturat de București (Elegünk van Bukarestből) címet viseli. A harmadik oldal tetején a Transilvania jecământă (A kifosztott Erdély) cím áll, és a lakosokra leosztott PIB összehasonlításával foglalkozik, a fizetésekkel és az erdélyi társadalmi-gazdasági fejlődés egyéb vetületeivel, szoros, hivatalos statisztikákon alapuló viszonyítással a hegyeken túli helyzethez. A két oldal összeállítója Romana Chișu és dr. Adrian Cimpoiu, két fiatal újságíró, aki ennek a bemutatkozásnak a kezdeményezője.

(O. P.)

Antik Sándor: Rajz, 2002

A nemzeti függetlenség, a vallási felsőbbrendűség és az új európai konstrukció

2002. március 13-án és 14-én a kolozsvári prefektúra épületének nagytermében tartották meg *Az emberi jogok és az európai integráció* című előadás-sorozatát, különös tekintettel a vallási szabadságra. A rendezvényt a Kolozs megyei prefektúra szervezte a berni központú, a vallásszabadság megvédésére alakult nemzetközi egyesülettel és a bukaresti központú hasonló országos egyesülettel karöltve. Az előadás a megyei és helyi szervezetek (a prefektúra, a polgármesteri hivatal, a csendőrség, az igazságszolgáltatás, különböző tanintézetek), a két említett szervezet, külföldi és belföldi szakemberek, valamint a megyében fellelhető vallási felekezetek hivatalos képviselői vettek részt.

A két napig tartó vitában kiderült, hogy a vallási szabadság kérdése az európai integráció összefüggésében nehéz politikai filozófiai probléma a jövő európai konstrukciója szempontjából. Úgy tűnik, hogy a kérdés: „Mit jelent az európai szellem?” éppen olyan fontos, mint az, hogy: „Vajon Európa olyan föderális állam lesz-e, amely magában foglalja a földrészt nyugati és keleti felét, vagy csupán olyan államok közössége, amelyek között pontos kormányközi megegyezések léteznek majd?” Annak a szükségessége, hogy Európának legyen egy, a térség minden országának gazdasági, biztonsági és védelmi kérdéseivel foglalkozó szerve, már közhely és olyan nyilvánvalóság, amelyet az európai politikai osztály, a tudományos világ szakértői éppúgy tudomásul vettek, mint az európai választók, akiknek nagy része kedvezően viszonyul az európai integrációhoz.

Minden hozzászóló egyetértett abban, hogy Európának a maitól eltérő, „más arculatra” van szüksége, ahhoz, hogy hatékonyan tudjon válaszolni a nemzetközi kihívásokra. Nem mindegy például, hogy Románia részt vesz-e majd, az európai állam kormányában levő képviselőjén keresztül, a nemzetközi tárgyalásokon, vagy kívül marad azokon, mert „egységes és független nemzetállam” akar maradni, és nemcsak a belügyekben, hanem a biztonságra és védelemre vonatkozó ügyekben is egyedül akar tárgyalni. Még ha a második változat, úgy tűnik, nagyon előnyös is Románia számára, mert így látszólag a legmagasabb fokú őrizheti meg függetlenségét, ez utóbbi rövid időn belül csupán elméleti lesz, mert a globalizációs tendenciák csak nagy felvásárlóipiacca rendelkez, az Egyesült Államokhoz, Japánhoz, Kínához hasonló kontinentális vagy bikontinentális aktorokat (politikai egységeket) ültetnek majd le a tárgyalóasztalhoz, vagyis olyanokat, mint például Oroszország és India, amelyek védelmi és biztonsági rendszere valóban jelentős.

A kétnapos megbeszélés visszatérő kérdése az volt, hogy hogyan fog kinézni a jövő Európája. Építkezés lesz-e, vagy újrépítkezés? A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Ortodox Teológia Karának professzora, Stelian Tofană szerint Európa egy gazda házához hasonlít, amelyhez lakás, gazdasági épületek, elkerített részek, vagyon tartozik, mint a gazdaság tagjainak tulajdona. Az építmény minden részének megvan a maga értelme. Ha a kerítés vagy a lakás megrongálódik vagy elöregszik, meg kell javítani, megörízve a gazdaság minden darabjának „léteztetelmét”. Ha lebontjuk az egész házat, és újat építünk a régi helyébe, akkor egy új önazonosságú Európát építünk fel. Az építés is, az új építés is más kérdéseket vet fel: „Melyek az újjáépítés vagy építés új kritériumai, melyek azok az erkölcsi értékek, amelyeken az új közösség alapul majd? Megőrződnek-e majd minden, az új Európát alkotó állam személyi jegyei, beleértve állampolgárainak vallási jegyeit is? Milyen erkölcsi normákat fogad majd el az új Európa? A Nyugat erkölcsi normáit, amelyben elburjánzott az abortusz, a kábítószerhasználat, a prostitúció, a szexuális szabadság?” vagy „Kelet normáit, amelyben az ortodoxia összeegyeztethetetlen a gazdasági hatékonysággal és a fogyasztói társadalommal, hiszen naptárában túlsúlyban vannak a bűjtös napok?”

Ezek a kérdések, amelyeket az ortodox egyház egyik főpapa tett fel, azt bizonyítják, hogy voltaképpen tisztában van az Európa jövőjére vonatkozó politikai filozófián belül folyó vitákkal, de nem tette magáévá ezt a filozófiát, vagy hogy egyelőre kényelmesebb, hogy ne mondjuk, hasznosabb, olyan álláspontot elfoglalnia, amely szerint az ortodox egyház felsőbbrendű a keleti térség többi egyházához, illetve vallási felekezetéhez képest. Ha az ortodox egyház és egyébként minden egyház és felekezet nem lép a világ elé olyan üzenettel, amely megfeleljen azoknak az időknek, amelyekben élünk, elszigetelődik a többi filozófiai irányzattól vagy azoktól az egyházaktól, amelyek erőfeszítéseket tesznek a modern kor erkölcsi, társadalmi és kulturális problematikájába való integrálódásra. Az ortodox egyháznak lépéseket kell tennie az ökumenia és egy olyan üzenet megtalálása felé, amely híveiből erkölcsös embereket formáljon, olyanokat, akik beilleszkednek azokba az időkbe, amelyekben élnek. A tálib magatartást még az iszlámon belül is elítélik. Stelian Tofană atyának a konferencián hangoztatott nézete, mely szerint az ortodox egyháznak meg kell őriznie monopóliumát Kelet-Európa erkölcsi normái felett, és rá kell erőltetnie azt a Nyugatra is, nekem fundamentálisnak tűnik. A vallási és lelkiismereti szabadság az egyetlen modern erkölcsi eszme, mert mint ahogy a református egyház egyik lelkésze mondta, az Isten egyformán szereti a hívőket és a hi-

telteneket. Ha egy európai át akar térni a buddhista vallásra, természetesen, hogy megtehesse anélkül, hogy bárki is beleszóljon ebbe, és ha valaki ateista, ugyanolyan természetes, hogy senki ne kényszerítse meggyőződése megváltoztatására. Egyébként Maurice Verfaillie részletesen ismertette az Európai Konvenció által elfogadott álláspontot, és az Európa Tanács Parlamentjében, a vallási szabadság elfogadásáig folytatott vitát. A vallási szabadság megfogalmazására Németország tett javaslatot, ez azonban diszkriminálta az ateistákat a hívőkkel szemben, és Franciaország hevesen visszautasította. Végül is a lelkiismereti szabadság megfogalmazást fogadták el, ami semmilyen megkülönböztetést nem tesz Európa állampolgárai között, függetlenül azok vallási vagy lelkiismereti beállítottságától.

Még ha csupán a vallási szabadságról folyó vitának ezt a részét tekintjük is, anélkül hogy figyelembe vennénk az ortodox egyház magatartását az üldözött és a kommunista rendszer által javaitól megfosztott görög katolikus egyház által visszaigényelt vagyonnal kapcsolatban, akkor is világos, hogy az ortodox egyháznak ugyanolyan reformra van szüksége, mint amilyen a katolikus egyházban, elsősorban II. János pápa idejében, végbement. Ez utóbbi a nemzetközi fórumok nagyon eredményes partnerévé vált a békéért és a demokráciáért folytatott harcban. Az európai szellem mindenekelőtt demokratikus szellem, amit pontosan megfogalmazott Romano Prodi, mondván: „Nincsen többség és kisebbség, mert valamilyen formában mindnyájan kisebbség vagyunk.” Az európai szellem az egyéneknek és a közösségeknek egyenlő esélyt adó demokratikus szellem. De ezt a szellemet az európai politikai osztálynak élnie kell, igazgatnia kell, nem elég elméleteket gyártani ennek kapcsán.

Ana Luduşan (ford. H. Zs.)

A plakát mögött... a feltámadás ígérete

Balkáni vagy balkániak? Életemben először voltam olyan helyen, amely Európa térképe szerint a Balkán szívében van. A Balkán történetében híressé vált helység neve Bitola. Festői város a Macedón Köztársaság déli részén. Megtalálhatók benne a történelmi múlt görög emlékei (Heraclea Lincis regészetű lelet), egyiptomi középkori és újkori mecset (például az elhagyott Ajdar Kadi Mecset, a Jeni Mecset, ez utóbbi ma a Művészeti Galéria stb.), a törökök nélküli török bazár keskeny utcáival és sajátos építészeti elemeivel, a közismert sétálóutca (Sirok Sokak), mely úgy tűnik, a látogatók legfőbb attrakciója. Mindezek különleges hangulatot kölcsönöznek a városnak, még Macedónia más helységeihez viszonyítva is. Bitola multikulturális és többnemzetiségű hagyományokkal rendelkező város, amely a volt Jugoszlávia felbomlása, majd a macedón szlávok és a muzulmán albánok közötti etnikai konfliktusok következtében albánok nélkül maradt. Ahogy a *Provincia* 2001. novemberi számában, a *Párbeszéd Szkopjében* című írásban áll: „Bitolában ma már nem élnek albánok, ugyanakkor nehéz macedónnak lenni Tetovóban. A nagy feladatot megakadályozni ezeknek a veszélyes enkláváknak a kialakulását.” De ha bárki is újságírói túlzásnak tartaná a fentieket, már Szkopje repülőterén meggyőződhet az ellenkezőjéről: álcázott NATO-tankok és -helikopterek figyelmeztetnek a békefenntartó erők jelenlétére. Bitolában azonban semmi nyoma katonai hadműveleteknek. Itt, a fővárostól 400 km-re, májusban is havas tetejű hegyektől övezve, mintha a balkáni atmoszféra és világ jelenne meg, amelyet otthon elképzelt az ember. De hamar rá kell jönnöd, hogy hagyományait és opcióit tekintve, még a kortárs képzőművészet terén is, többféle Balkán létezik.

Az *alkalmazkodás első állomása* a Sirok Sokak sétálóutca, a reggeltől éjfélig itt, ezen a keskeny, két oldalán cukrászdák asztalaitól szegélyezett sávon hömpölygő tömeg. Ha egyszer ez az emberáradat elragad, nem tehetsz mást, mint hogy sodródj vele együtt. Mintha szertartás volna a felvonulók és az asztal mellett ülők között, és mintha mindenkinek valami elintéznivalója lenne, de ugyanakkor más dolga sem lenne, mint hogy bémész képével megtöltse a teret, és kitérítse a többi jelenlévő idejét. Elektronikus felerősített hangzón, amellyel az emberi hang megpróbál versenyezni, de a kommunikáció néha csupán gesztusokra vagy a mimika olyan jelbeszédére redukálódik, amely gyakran csak az itteni beavatkozók számára érthető. Egy-egy jellegzetes, merev arckifejezés, amely alkalmadtán változik, ha viselője üdvözlő, vidám gesztusokkal, bókokkal és csókokkal színezi a találkozást. Semmi sietség a következő találkozásig. Hogy arra mikor és hol kerül sor, arra csak az újonc kérdez rá, aki nem tudja, hogy ez nem a komoly megbeszélések, hanem a kávék és az egyéb folyadékok melletti tereferék helye. Az az érzésed, hogy a tér és idő dimenziói felhígultak, és a látvány, amiben részed van, békebeli látvány, ellentmond az agyadhoz nőtt otthoni elképzeléseiddel. Lehetséges-e, hogy egy ilyen, békésnek látszó tömeg nemrég még tele volt egoizmussal, türelmetlenséggel és háborús ösztönökkel, és akár véres tettekre is képes lett volna? Mi az, ami ezt a ragályt okozza? A politikai osztályok hordozószókai vagy a civil szféra fejletlensége?

Felhörpintve kavát, a fejemben Konrád György gondolatával, „a plakát mögött kell látni a hullát”, de a feltámadás ígértét is – tettem hozzá én magamban, elindulva a szállóba, hogy tanulmányozzam a *Délkelet-Európa Művészeti Csereakcióinak Thesszaloniki Fóruma*

által 2000-ben kibocsátott *Nyilatkozat* célkitűzéseit és Nebojša Vilić nemrég kiadott könyvét, az utóbbi tíz év macedóniai alternatív művészek vízióinak antológiáját. A könyv egy új életérzésű és szabad művészi kifejezéssel élő nemzedék bemutatása, ugyanakkor beszámol az utóbbi években létrehozott azon új művészeti intézmények tevékenységéről is, amelyek kitermelték ezt az új generációt, intézményes formát biztosítva a személyes kapcsolatoknak és a közös kiállítások megszervezésének.

A *művészet nem döntőbíró* a jó és a rossz, a szép és a csúnya, a rend és a káosz, a fehér és a fekete, a racionális és az irracionális, a tisztavirág-életű és az örök életű között. Esetleg, élve az ironia, a játék, a paródia eszközeivel, felhívja a figyelmet a kétpólusú kizárólagosság negatív voltára, amely gyengítheti ezt a dihotómiát. A Bitolában most már másodsorú megrendezett Nemzetközi Művészeti Kiállítás/Szimpozium szervezői, Biljana Petrovska Isijanin és Ljupcho Spirovski Isijanin, nem véletlenül választották a kiállítás mottójául ebben az évben az ÉN-TE(TI) kétpólusú jelmondatot (és az IGEN-NEM-et 2000-ben), és nem véletlenül helyezték mindkét alkalommal a hangsúlyt a másnemű pđusok közötti mobilitásra, lebegtetésre, dialógusra. Két hetet biztosítottak a meghívott művészeknek, hogy megfigyelje, felfedezze és a művészi kifejezés eszközeivel megfogalmazza az ÉN-TE(TI) közti interperszonális kapcsolatot, és jelezze azt a kollektív tapasztalat számára.

Minden résztvevő annyit ér, amennyit egy bizonyos helyzetben teste, szelleme és tehetsége sugároz – leszűkítve ez az ÉN-TE(TI) kapcsolat (semmiképp sem végső) meghatározását jelenti, méghozzá e kéthetes időközben, az adott körülmények között, a munkák opciói és konkrét módozatai által. Munkák és életformák, anélkül, hogy mindeiket fel lehetne sorolni.

Az amszterdami *Charles Citron* a hollywoodi westernhősökre emlékeztető Jenki Joe babafigurájával, amit mindig magával hord, és beszélt látogatásainak különböző helyzetekkel, helyekkel és közösségekkel, megörökítve fényképen és videofilmeken a kulturális turizmus boldog pillanatait és pózait. A Jeni Mecset központi aulájában a Jenki Joe ázsiai „üldüléséről” készült fényképeket mutatta be, az időközben bazári csecsebecsévédelt Mao-korszak jól ismert alakjai, figurái vagy az ugyancsak a szuvenirtárgyak sorsára jutott Buddha-szobrocskák között. A prágai *Martin Zet* fantáziaprovokáló gesztusaival számos olyan művészi helyzetet rögtönzött a résztvevő művészek között, amelyet bárki könnyedén folytathatott. Ironikus gesztussal adja közönségre saját maga személyét a helyi újságban, *Az eltűnt Free Martin Zet körözése* címet viselő kettős fotóportrét, amely szemből ő maga, profilból pedig litván barátja, R. D. arcát ábrázolja (aki különben szintén résztvevője volt a rendezvénynek). Másik aktuusa a Sirok Sokak sétálóutca lezárása egy magas dróthálókerítéssel, csúcsgalamb idején, ami heves reakciót váltott ki a tömegből, amely szemmel láthatóan mégcsak el sem gondolkodott a gesztus értelmén. A New York-i *Robert Martinez* pár nap alatt megtöltötte személyesen interpretált graffiti-rajzaival a ma már romos Tito Emlékház belső tereit, motívumként az ott tanyázó utcagyerekek képmását, illetve az ott talált Tito Emlékalbum kép motívumait használva és összekötve e képzeteket feljegyzéseivel és az alkalmi beszélgetések töredékeivel. A szkopjei *Oliver Musovik* egy közzéteszt fotóstúdió kirakatában állította ki legjobb barátai és saját közös fotóportréját, minden portréra néhány soros megjegyzést írva. Látszólag banális ez a megközelítési mód, de egy olyan környezetben, ahol az emberi kapcsolatok mélyen megsérültek, ez az elemi képi és szövegbeli megfogalmazás, a pozitív kapcsolatokra való vágy kifejezése. Más beállítottságú a szintén szkopjei *Igor Toshevski*, aki a város különböző részein emelkedő falakon ékeletlenkedő golyó ütötte lyukakba sutogott bele, ezeket a helyeket megjelölte Bitola térképén, és azt, sokszorosítva, pár cirill betűs sorban megfogalmazott üzenettel együtt eljuttatta a résztvevőknek. Az, hogy személyesen nem lehetett jelen a performanszon, mintegy felerősítette az utalást a befelőlfordulás, a (non)kommunikáció, illetve az interkommunikáció lehetetlenségére.

Magam egy, köztem és a feleségem között lezajlott családi tárgyalásról készült makettet állítottam ki, amely tárgyalás a paradicsombeli édes semmittevésről, a művészi élvezetről és a művészet terhére egy változó egzisztenciális összefüggésben, a szubjektumok figurációjáról és az objektum konfigurációjáról folyt, és annak a régi, elsárgult, a halottak feltámadását megjelenítő reprodukciónak a szerepéről, ami mindez kiváltotta. Egy esemény makettje, amit egy művészeti lével védett térben állítottam ki, a Művészeti Galéria (Jeni Mecset) előterében, s amely megszakította a szokásos, álmosan érdektelen, hagyományos kiállítások sorát. Az installáció megvalósítása után arra kértem minden meghívottat, hogy társuljon be a maketten megformált családi workshopunkba, ezzel gazdagítsa azt. Ugyanabban a térben állítottam ki egy másik munkát is. Egy pionírpartizán ábrázoló helyi szobor (gyermeki testarányokkal, de felnött arcvonásokkal) fotómakettje mellett egy önmagamról készült fotómakett figura, az előzővel azonos pozícióban és a megfelelő aránytorzításokkal photoshopban összenyomva. „The parts of the same sistem?” – vizsgálta a két fotósziluettet Charlie a megnyitón. Hirtelenjében nem tudtam, mire is kérdez rá: a kiállított tárgyak szuvenírjellegére, vagy arra, hogy az ugyanazon a talapzaton kiállított két figura egyazon rendszer terméke?

Antik Sándor

SIPOS Géza

Az állam, a fejfedő és a választások

„Kezdjük egy meghatározással: *modern* államon e sorok írója a szinkretikus vallási világalapotból, mindenféle vallási, erkölcsi és velük összefonódott gazdasági összefüggésből »kiagyazódott«, deszakralizált, saját különös racionalitása jogán fennálló és elismert politikai hatalmat érti, amely külön világot alkot, és mintegy szembe lép a társadalom »nagyvilágával«, saját racionalitása szemszögéből megkísérelheti magába kebelezni, politikával átítani, megtörni, változatos módokon és eszközökkel maga alá rendelni, de persze szolgálhatja is, kiszabadíthatja más kötelek hálójából” – ezekkel a mondatokkal indítja Szilágyi Ákos a 20. századi Oroszországról írott esszéjének azt a fejezetét, melynek sokatmondó címe: *A kelet-európai szököállam*¹.

A politológus helyes érzékelése

Azért nem érdektelen Szilágyi okfejtésére hivatkozni, mely szerint a kommunizmus totális államosítására adott reakcióként az echte kelet-európai országban, azaz Oroszországban az állam szököben van a számára kiosztott feladatok elöl, mert hiszen ez a fogalom az, amelyik nem mondódik ki világosan Molnár Gusztáv a magyarországi parlamenti választások április 7-i első fordulójára előtt írt elemzéséből. A „nemzet” és az „ország” – ez volt a címe az esszének, amely a *Provincia* 2002/3–4-es számában jelent meg, mely e két fogalom részbeni szembefordításával kísérte meg értelmezni a Magyarországon most kétségtelenül szembefordult *akármű* (ne mondjunk pártot, hiszen a két nagy, a Fidesz és az MSZP szembenállása túl van a pártpoli-

Kéih Haraj: Graffiti

tikai ellentéteken) által megjelentett társadalmi történéseket és azt, hogy e történéseknek milyen hatásuk lehet a határon túl élőkre. Lehet bíráltni ezt a fogalmi szembefordítást, lehet letisztázatlan „elméleti zsákutcaként” értelmezni a Molnár által használt kétszavas alapszót. Ezt teszi válaszcikkében Magyarai Nándor László szociológus (a *Miféle nemzet, melyik ország?* című cikk a *Magyar Hírlap* április 24-i számában jelent meg; a Molnár-esszé rövidített változatát ez a lap közölte április 7-én). Magyarai válaszcikkének tévedése abban áll, hogy amikor a Molnár által alkalmazott nemzetfogalmat mítoszának nevezi, akkor elfelejti, hogy szerzőnk óvatossággal sem a nemzet-, sem az ország-konceptió mellett nem teszi le a garast, hanem inkább a két nagypárt közötti szembenállást igyekszik a két jelszóba sűrítve értelmezni – azt állítva, hogy mind a Fidesz, mind az MSZP létező társadalmi nézetkülönbségeket képvisel (és néhol gerjesztett is), melyek a magyarság mibenlétének kérdésében fordultak szembe egymással. Magyarai elmarasztalja azt a retorikai fogást, mellyel „az állampolgári nemzet (citizen-nation) mintegy automatikusan kerül szembe a kultúrmentes felfogással. A modern nemzetfelfogás inkább komplementerként értelmezi a két vonatkozást.” Ez így rendben is volna, csak hogy Molnár esszéjében nem a szerző akaratából került szembe ez a két fogalom, hanem egyszerűen azért, mert a magyarországi választási harcban e fogalmak mentén vitakozott élesen a két oldal politikusainak csoportja. Hogy a korszerű nemzetfelfogás szerint mindez zsákutca? Lehet, de az utóbbi öt hónapban (sőt inkább 1998 óta) Magyarországon azoknak van nagyobb szavuk, akik az ilyen koncepciókat nem ki- és összebékíteni, hanem szembefordítani szándékoznak – vonatkozik ez mind a jobboldali gyűjtőpárttá vált Fideszre és szövetségére, az MDF-re, mind a szocialista MSZP-re és a liberális SZDSZ-re.

A választási tétek és eredmények

„A társadalom különös organizmus, sokszor reagál összevissza a saját kiismerhetetlen logikája szerint, de néha, ritkán, érzékelni, felfogni látszik valamit, amire aztán ennek megfelelően reagál is, függetlenül attól, mit mondanak vagy éppen ordítanak neki” – írja Molnár Gusztáv: ez a politológusi attitűd tiszteletre méltó. Hiszen az értelmiség által bálványozott fogalmi korrektségnél néha fontosabb az, hogy valaki

helyesen érezzen rá a társadalmi mozgásokra. A magyarországi választások első fordulójának eredményei Molnár okfejtését támasztják alá: a kormányoldal Fidesz–MDF-listája 40, az ellenzéki MSZP 41 százalékos szavazatot kapott rekordnak számító 70,53 százalékos részvételi arány mellett. A kétszavas szótár keretében maradván elmondhatjuk, hogy az „ország-konceptió” nyert – a nyertesek viszont inkább szeretik „kormányváltó erők”-nek nevezni magukat. A második fordulóra a Fidesz erős, nagygyűlésekkel megtámogatott kampánnyal készült, s ez eredményt is hozott. Április 21-én a parlament 386 képviselői helyéből a betöltetlen bársonyszékek közül 188-at szerzett a Fidesz–MDF, 178-at az MSZP és 19-et az SZDSZ. A magyar választási rendszer és a parlamenti jogszokás szerint e két utóbbi alakíthat kormányt, hiszen frakcióik egymással összefogva, kilenc képviselőnyi többségüket felhasználva május 15-én meg tudják szavazni az MSZP miniszterelnök-jelöltje, Medgyessy Péter programját és koalíciós kormányát. Orbán Viktor leköszönő miniszterelnök május 7-én, a budai várban rendezett Fidesz–MDF nagygyűlésen jelentette be azt, hogy a kormányoldal lényegében nem vesztett, hiszen „a haza nem lehet ellenzékben”, majd arra hívta fel szimpatizánsait, kis csoportokba tömörülve alkossanak mozgalmat. Ez a kijelentés azt bizonyítja, mindkét szerzőnek igaza van. Molnár Gusztáv „elő organizmusnak” nevezi a nemzetet, Magyarai Nándor-László „változó, szimbolikus tudati formának”. Semmi sem bizonyítaná fényesebben azt, hogy a nemzet eszmerendzere él, él és élni fog, mint ha a volt kormányoldal, vagyis a nemzeti elképzelés hívei, valóban mozgalommá tömörülnének. Lehet, hogy – Molnár szavaival élve – a választásokon a „nemzet” és az „ország” küzdelme folyt, és az is lehet, hogy a vetélkedés előbb vagy utóbb az „ország” javára dől el – de a voksolás utáni kép azt bizonyítja, a nemzeti oldal máris továbblépni látszik a választási részvételén.

Az állam hiánya

Föltűnő az a jelenség, hogy bár az utóbbi négy év magyarországi közéletében rengeteg vita, paláver, választási beszéd, sajtónyilatkozat forgott nemzet- és országképek, politikai koncepciók körül, nagyon kevés esett az államról. Arról rengeteg beszéd folyt, hogy mit tesz az állam (erről sokszor tettek kinyilatkoztatásokat a Fidesz kormányzó politikusai), és arról is, *mitnem* kellene tennie az államnak, illetve az annak a gépezetét felhasználó pártnak (erről viszont az ellenzék jelesei nyilatkoztak legalább annyiszor, mint a kormány). Az ellenzéki álláspont legfőbb állítása az volt, hogy a Fidesz „megtöri, politikával itatja át” a társadalmat, és az irányítás során nem törődik a jogállamiság 1989-től úgy ahogy begyakorolt elveivel. De annak az állításnak az elkötelezett voltát sem lehet a lendületes Fidesztől elvitatni, melynek lényege ez volt: egy felújított jobboldali eszmerendzserből kiindulva „kiszabadítani a társadalmat más kötelek (a pesszimizmus és a posztkommunista érdekösszefonódás) hálójából”. Az MSZP és az SZDSZ májusi koalíciós tárgyalásain sem az állam milyensége a kérdés, hanem a tárcák és testületek egymás közötti pragmatikus elosztása – különben késő is volna szakértőknek államelméleti problémákat vitatniuk.

Márcsak a továbbgondolkodás egyszerűsítésének szempontjából sem érdemes leragadnunk annak taglalásánál, melyik félnek melyik kérdésben volt inkább igaza, hiszen ennek eldöntéséhez közösen kellene végigragyognunk magunkat az elmúlt négy év magyarországi politikai sajtóján. E továbbgondolás esélye viszont részben kimondva benne foglaltatik a Molnár-esszében is. A politológus azt állítja, ha az „ország” a választásokon visszavág (és ez bekövetkezett), akkor az erdélyi és vajdasági magyarok jobban teszik, ha egyszerűen felhagynak a tipikusan kisebbségi, állandóan kormánypárti politikával, másrészt a Budapest-centrikus nemzetfelfogással. A gond csupán az, hogy e kettős feladatnak és a nemzeti közösségek fölött álló regionalizmus felkarolásának, legalábbis Erdélyben, nem sok jelét tapasztalni.

Molnár Gusztáv helyesen állapítja meg, hogy csak remélni lehet, hogy az MSZP–SZDSZ kormány elmozdul „a választott, erős kompetenciákkal rendelkező regionális önkormányzatok bevezetésének” irányába a Magyarországgal személetes országokban is. Miért gondolom, hogy ez csupán remény marad? Egyik ellenzéki, most már lassan kormányt alakító párt sem beszélt sem programjában, sem választási kampányában érdemben az államról. Arról igen, hogy miképpen alakítaná át itt-ott az államapparátust, de arról nem, hogy szerinte milyen fajta magyar állam volna kívánatos. A regionalista elképzelés részben depolitizált, minél több kérdést a helyi szint hatáskörébe utaló államot látna szívesen, amely nem avatkozik be erős kézzel az egyes régiók fejlődésébe még akkor sem, ha a központban ülők izlése szerint ilyen vagy olyan területen egyik vagy másik túlzottan eltér a nagy átlagtól. Ez az elképzelés egy semleges, minimalista, az állampolgárok életébe a lehető legkevésbé beavatkozó, korszerűenszolgáltató államszerkezetet jelent, amely lényegében arról a modernista attitűdről mond le, miszerint a központosított államnak kell szükség szerűen a közélet minden területén diktálnia.

A regionalizmus támogatóit, azt szerény semlegességében szolgálta az állam mint „ideális állapot” eléréséhez szükséges, hogy a társadalom ismét – ha nem is bizalommal, de – legalább jóindulatú elnézéssel forduljon ahhoz az államhoz, amely 1948-tól 1989-ig (Romá-

niában és Jugoszláviában részben napjainkig) egyszer már minden közösségi értékét államosította, és azt máig sem hajlandó teljes egészében visszaszolgáltatni. Itt az „érték” fogalmán egyszerre értek anyagi javakat (épületeket, vagyont), és jogköröket, kompetenciákat, társadalmi erőforrásokat. Leegyszerűsítve: pénzt és hatalmat.

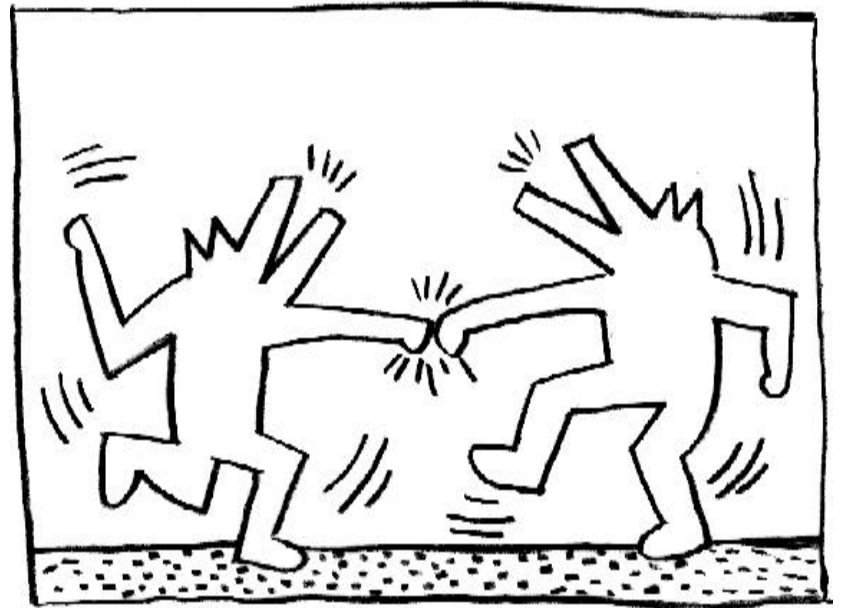
Képzelnünk el egy többé-kevésbé szegény, de öntudatos társadalmat bácsit, aki bekopog Állam Oszkár villájának ajtaján, és szól: – Mondjal le javamra pénzed és hatalmad 70 százalékról, hogy én ismét megerősödhessenek, nyújts elészséges, de szükséges alapot ehhez, atöbbit majd én intézem! Egy efféle vicce hajló gondolatkísérlet Romániában szinte elképzelhetetlen, mert a központosított, kenőpénzzel olajozott kézivezérléssel működő államnak eszébe sincs lemondani mindarról a túlhatalomról, melyre a nemzeti ideológiával kapcsoló diktatúra alatt szert tett. Magyarországon azért látom ugyanezt kérdésesnek, mert 1989 óta nem következett be ilyen nagyságrendű váltás, és ennek oka csakis az állam radikális regionalista átalakításának jelenleg több mint valószínű kicsi támogatottsága lehet.

A regionalizmus kérdésessége

A regionalizmus támogatóinak nem árt belátniuk, hogy a jelek szerint a magyarországi társadalom jelentős részének megfelel a viszonylag jó önkormányzati rendszerrel – mely nyomaiban még a vármegyerendszer legalább 400 évre visszamenő hagyományait őrzi – kiegészített Budapest-központúság. (Ezt az önkormányzati rendszert éppen a Fidesz-kormány támogatta jelentős vidékfejlesztési pénzekkel – igaz, a regionalizmus pont ezeket a központi újraelosztott rendszereket bontaná le.) A minimalista–szolgáltató–liberális állam-elképzelés pártján állók pedig nem felejtik el, hogy az említett széles többségnek talán megfelel, ha az egymást váltó pártok lényegében hatalmi kiszolgáló rendszerekként kezelik az állami intézményeket, és nem szándékoznak saját hatalmi, illetve érdekszféráik gazdasági lehetőségeit megnyirbálni, szigorúan lekicsinyített hatalmi rendszert hagyni utódaikra. Hozzá tartozik ehhez, hogy Magyarországon az 1994-es, az 1998-as és részben a mostani választások tétje a leváltás volt: félre a túlbujánzótt elittel! Ebből ítélve a többség nem lelkesedik ilymódon eljáró politikai elitjeiért, le is váltja azokat, de négyéves ciklusonként csalódnia kell.

Ahhoz viszont, hogy Magyarország „területi közösségek regionális, posztmodern szerkezetévé” váljék, és mintájára az őt körülvevő multietnikus területek is azzá váljanak, olyan társadalmi összakarat, nyoma is szükségeltetik, mely rákényszeríti erre a váltásra a magyarországi és a romániai politikai eliteket. Molnár Gusztáv helyesen világított rá arra, hogy a magyarországi választás tétje részben az ország- és a nemzet-elképzelés szembenállása körül forog – de arról nincs világos képünk, hogy a fentebb vázolt állam-elképzelés mögött van-e ilyen nagyságrendű támogatottság.

Az állam minimalizálásához, depolitizálásához és a regionalizációhoz egyrészt az szükséges, hogy a társadalom sajátjának tudhassa és érezhesse az államot, másrészt az, hogy a politikai elit is képes legyen belátni azt, hogy a minimalista állam az ő hatalmi zsenialitása nélkül is működőképes. Most áprilisban az „ország” mögött – a két fordulóban szavazók számát összeadva – 7 millió 500 ezer, a „nemzet” mögött 6 millió 700 ezer állampolgár sorakozott

Kéih Haraj: Graffiti

fél Magyarországon. Az „állam” és a „régio” mellett? Bizonyára sokan: ők valóban *láthatatlan* többséget képeznek. Ha ez a többség nem lesz láthatóvá, még az „országok és tartományok” modernen túl levő, liberális Európai Uniója sem lesz képes ezt az államváltást a magyarországi, illetve a romániai társadalomra rákényszeríteni. Így maradhat Magyarország előbb, Románia (esetleg) utóbb csupán színes-illatos, különleges bokréta az EU kalapján.

Jegyzetek

- 1 Szilágyi Ákos: *Oroszország elrablása. A szovjetellenes unió története.* Helikon Kiadó, Budapest, 1999.
- 2 Babus Endre: *Akciótervek a szavazatok újraszámolására – Direktek kapcsolat?* In: *HVG*, 24. évfolyam, 19. szám, 2002. május 11.

SIPOS GÉZA 1978-ban született Kolozsváron, publicista, a *Transindex* internetes napilap (www.transindex.ro) újságírója.

Daniel ELAZAR

Althusius átfogó elképzelése a szövetségi államközösségről

Az utat a modern demokrácia felé a reformokat követelő protestantizmus nyitotta meg a 16. században, pontosabban az irányzat azon képviselői, akik olyan teológiai és politikai elméleteket dolgoztak ki, amelyek a nyugati világot visszaállították arra a gondolati pályára, amely a szabadság és egyenlőség hangsúlyozása által az önkormányzatisághoz vezet. Bár a reformokat követelő protestáns vallásalapítók s a megfelelő irányzatok első szószólói számos politikai tárgyú írást hagytak hátra, műveik inkább teológiai vagy polemizáló jellegűek voltak. Olyan politikai filozófus, aki ebből a hagyományból táplálkozva dolgozott ki a reformáció tapasztalataira építő, valamint a Német-római Szent Birodalom politikai tapasztalatait és a reformáció szerződéselvi teológiájának politikai eszméit ötvöző rendszeres politikai filozófiát, csupán a reformáció első évszázadának végén jelent meg. Ez aszemély, Johannes Althusius, politikai filozófiját egy klasszikus műben, a *Politica Methodice Digesta*-ban foglalta össze, amely először 1603-ban jelent meg. A szerző ezt bővített formában 1610-ben újra kiadta, majd végső átdolgozott formája 1614-ben látott napvilágot.

Althusius *Politica*-ja az első könyv, amely teológiai rendszerből levezetett, de nem arra építő, szerződéselvi társadalomképpen gyökerező átfogó elméletet tartalmazza a föderális republikánizmusnak. A mű olyan politikai rendszer kiépítéséről értekezik, amely az állampolgárok által közös megegyezéssel alapított s elsődleges társulásaik közvetítésével létrejövő összetett politikai társulás, amely pedig egy tárgyasult állam, amelyet az uralkodó vagy az elit erőszakol a polgároknak.

Az első átfogó federalista elképzelést, amint ezt elővigyázatosan Althusius is megjegyzi, a Biblia, pontosabban az Ószövetség tartalmazza. Számára ez egyben a legjobb is: a helyes elveken nyugó ideális állam. A Biblián végigvonuló eszmerendszer szerződéselvi (*foedus* latinul szövetséget, egyezményt, szerződést jelent). A kiindulópontot az Úr és Noé között megkötött szövetség jelenti. Ebben foglaltatik bibliai megfelelője annak, amit a filozófusok később természeti törvénynek neveztek (Mózes első könyve, 9. fejezet). A Biblia e gondolati vonulatának zárszava a Sinai hegyen megkötött szövetségnek a zsidók általi megerősítése Ezsdrás és Nehémiás vezetésével, mikor is a Tórárt második államközösségük alkotmányának fogadták el (Ezsdrás könyve, 10. fejezet; Nehémiás könyve, 8. fejezet). A bibliai világkép lényege a szövetség motívuma. Ez minden viszony alapja, az autoritás meghatározásának és elosztásának mechanizmusa s természetesen a Bibliában foglalt politikai tanítás fundamentuma.

Az emberiségre vonatkozó nagy bibliai elképzelés három tekintetben szövetségi. Először is, szerződések hálózatára épül, kezdve az Úr és az emberek között létrejöttakkal, amelyek szövetségre formálják az emberi, főkéntapolitikai kapcsolatokat hálóját. Történelmi megállapodás, társulás és beleegyezés útján. Ezt a világgépet mint föderális teológiát alkotják újra a 16. században a reformokat követelő protestánsok, s ez ihletti Althusiust, de a hugenottákat, a skót presbiterianusokat, valamint az angol és amerikai puritánokat is politikaelméletük meg alkotmányos alapelveik kidolgozásakor.

Másodszorban, a klasszikus bibliai államközösség teljességében artikulált, szerződés által létrehozott és megerősített törzsszövetség volt, amely közös alkotmány meg törvények alapján működött. Az izraelita államközösség alkotmányát kivétel nélkül, minden alkalommal megállapodás útján módosították. A föderális elem még a királyság bevezetése után is megmaradt addig, amíg külső erők hatására a törzsi struktúrák zöme el nem tűnt. A politikai közösség messianisztikus időkben történő újjáalapítására vonatkozó bibliai elképzelés a törzsközösség visszaállítását célozza. Például az amerikai puritánok többségét és a forradalom idején is számos amerikai a Bibliában megrajzolt politikai közösségek hálózatának esetében – a föderális elveknek és a föderális berendezkedésnek kell képeznie. Emellett megpróbál realitáns megmaradni: az emberi természetre vonatkozó realista felfogásra épül, ismervén annak korlátait és lehetőségeit. Mindebben arra az áramlatra hasonlít, ami a 17. században a politika új tudományá néven vált ismertté.²

Althusius átfogó államberendezkedése építőkövek, avagy önkormányzattal rendelkező sejtek sorozatából alakul ki a legkisebb és legintimebb emberi kapcsolatokról az egyetemes társulás felé haladva. Minden egyes elemek belső szervezeti struktúrája van, az elemeket egymáshoz pedig a konszenzusos kapcsolat valamilyen formája fűzi. Mindenikük az emberi harmónia valamilyen magasabb formájának megvalósítására törekszik, s ezt el is kell érnie. Az átfogó elképzelések azáltal, hogy a jó, esetleg a szent

állam után kutatnak, ötvözik valamiképpen a politika és a megváltás dimenzióit. Ezalól nincs kivétel. Az átfogó federalista elképzelés a világot föderális módon fogja fel, s az átfogó államközösséget ennek szellemében építi fel.

Althusius gondolatvilága a nyugati kultúrában a középkorról az újkorra történő átmenetet meghatározó nagy gondolati áramlatok metszéspontjába helyezhető. Tanítása, mint a nagy protestáns keresztény gondolkodók egyikének szellemi hagyatéka, átmenetet képez a reformáció és az újkor eszméi között. Hiszen ő megpróbálta összefoglalni, illetve kissé laicizálni az ideális államra vonatkozó protestáns tanokat, s ezeket konkrétabb, gyakorlatibb formába önteni.

Az európai államépítés módozatáról szóló 17. századi vitában az althusiusi program, amely az államoknak mint összetett politikai társulásoknak szövetségi elveken alapuló létrehozását fogalmazta meg, alulmaradt Jean Bodin és az etatisták eszméivel szemben. Az utóbbiak a tárgyasult, centralizált államok kialakítását szorgalmazták, amelyekben a hatalom az Isten által rendelt király személyében testesül meg, s ennek kezében összpontosul a hatalmi piramis csúcsán vagy a szuverenitás letéteményeként létező centrumban. Bár az althusiusi elképzelésnek egészen a század végéig nem egy szószólója akadt, később kiveszett a politikai filozófia főáramából. Így az amerikaiakra maradt az individualizmuson alapuló modern federalizmus feltalálásának a feladata. Ők vezették be újfent az államnak mint politikai közösségnek s nem tárgyasult entitásnak, az őt alkotó néptől független léttel rendelkező képződménynek a gondolatát.

A 19. századi német gondolkodók egyik csoportja, amely Németországnak a szövetségi elveken alapuló egyesítését szorgalmazta, újra fölfedezte Althusiust. E csoport legjellemzőbb képviselője Otto von Gierke volt. Persze itt is, Németországnak a tárgyasult államiság (*statehood*), majd a totalitarizmus irányába vezető történelme következtében, mostoha sors jutott osztályrészül az althusiusi gondolatnak. Még a modern federalizmus kutatói érdeklődésének szempontjából is perifériára szorult. Ugyanis az utóbbi eszme olyan erősen kötődik az individualizmus gondolatához, hogy érdektelenné tűnt foglalkozni Althusius ama törekvésével, amely az egyéni jogoknak a politikai berendezkedés kialakításában játszott szerepét kívül a család, a foglalkozási csoportok és a közösség kérdését is tárgyalta. Csak utóbb, amint a korlátok közé nem szorított individualizmus filozófiai és gyakorlati következményeivel szembesültünk, kezdték el a politikatudósok az szabadság problémáját az elsődleges csoportok – a család, de még inkább az etnikai közösségek – kontextusában vizsgálni. S ekkor fedeztük fel Althusius üzenetét korunk társadalmi számára.

Talán Martin Buber volt az első, aki utalt arra, miként alkalmazhatja a 20. század embere az althusiusi eszméket. A *Paths in Utopia* (Útvonalak Utópiában) című kötetében közölt politikai írásait részben Althusius inspirálta. Carl Friedrich, a német liberalizmus jeles tudós képviselője, éleztette újja a tudományos közösség érdeklődését a 17. századi szerző iránt azáltal, hogy terjedelmes előszó írta hozzá újra kiadta a *Politica* latin nyelvű változatát. Újabbban számos kutató – többek között Frederick S. Carney, Patrick Riley és Thomas Hueglin – foglalkozott Althusius eszméivel. A szerző szülőhazájában, Németországban is újra érdeklődés övezi tanait mint a német szövetségi demokrácia lehetséges fundamentumát. A volt Jugoszláviában Althusius hatása ellensúlyként működött a kommunizmussal szemben, s így lehetett bizonyos mértékű republikánus szabadságot bevezetni.

Atudományos közösségben nincs konszenzus abban a kérdésben, hogy miben áll Althusius és a federalizmus viszonya. Otto von Gierke, aki elsőként mutatott rá az emdeni jegyző jelentőségére a politikai eszmetörténetben, Althusiust mindenekeztől középkori gondolkodónak tekintti, aki megkísérelte a középkor utáni változó időkre adaptálni a középkori korporatizmust. Carl Friedrich, a 20. századi Althusius-renezánsz első kiemelkedő képviselője szerint a szerző, bár középkori gondolkodó, a modern federalizmus előfutára.

Sorok írójának, mint a federalizmus összes formája kutatójának és egyúttal federalistának, az a véleménye, hogy Althusiust nem csupán történelmségben kell értelmezni mint átmenetet a középkori korporatizmus és a modern federalizmus között, hanem mint ihletforrást is, akitől a posztmodern federalizmus által is alkalmazható gondolatokat és modelleket kölcsönözhetünk. A premodern 17. század előtti federalizmus fundamentumánál erősebb törzsi és korporatív jellege volt. Ez az áramlat az egyéni-közösségi viszonyban állandó, több nemzedéket felölelő csoportok tagjaiként definiálta, s éppen ezért jogait és kötelezettségeiket teljes egészében vagy elsősorban a csoport-hovatartozásból vezette le. A modern federalizmus elvetette ezt a modellt, s olyan államközösségekben gondolkodott, amelyek kizárólag vagy főként egyénekből állottak, alapjukat pedig az egyéni jogok képezték. Így aligha vagy egyáltalán nem tudta elismerni és legitimálni a több nemzedéket felölelő csoportokat.

Aposztmodern federalizmusnak tekintettel kell lennie a posztmodern politika egyik alapelveire, nevezetesen arra, hogy nemcsak az egyének jogait kell szavatolni, hanem a csoportokat is valóságnak, legitimnek kell elismerni, s megfelelő státust kell biztosítani számukra. Althusius az első, s egyben szinte azon néhány politikai filozófusnak, aki megkísérelte elvégezni ezt a szintézist. Mondani sem kell: késő középkori politikai gondolkodása nem ültethető át teljes egészében a 20. század utóbbi évtizedeinek posztmodern korába. Ennek ellenére, részben azért, mert változások korában élt és alkotott a késő középkorról az újkorra történő átmenet idején – rendszerének országrésze, gondolatai, sőt terminológiája is adaptálható vagy legalábbis alapulvehető a posztmodern federalizmus számára. Írásom nem lép fel az adaptáció vagy a szintézis megvalósításának igényével. Legfennebb néhány gondolatot, eszmeifutatókat mutat be arra vonatkozóan, hogy ezek a feladatok miként oldhatóak meg. Ezeket az alábbiakban foglalnám össze:

1. Althusius politikai filozófiájának fundamentuma minden tekintetben szerződéselméleti. A *pactum* (megegyezés, egyezés, szerződés) a legitím politikai berendezkedés egyetlen lehetséges alapja. Mi több, Althusius elmélete számára átfogó szerződéses-föderális alapvetést dolgoz ki. Az egyetemestársulás nem csupán közösségek szövetsége, hanem a politika a magateljességében szövetségi jellegű, hiszen egyesüléssel és *communicatio*-n, megszáson, részletesen alapszik, amit semmi sem fejez ki jobban, mint az, hogy a tagok szimbionták.

Althusius duális értelmezése, miszerint a federalizmus kapcsolatrendszerrel, s a megosztás a szövetségi jellegű kapcsolatok alapját, később a federalizmus sarkigazsága lett. Bár a szövetségi jellegű kapcsolatoknak számos formája létezhet, illetve a részesítés ideálja is többféleképpen valósulhat meg a federalizmus lényegében kapcsolat, a megosztás pedig ennek vezérele. A politikai közösség emiatt szimbiozisos társulás, amelyet a szimbionták *communicatio* útján hoznak létre.

Azáltal, hogy Althusius a magánszféra esetében hangsúlyt fektet mind a természetes, mind a polgári társulásokra, azt domborítja ki, amit mai kifejezéssel élve társulási szabadságnak nevezünk. A család természetes társulás, amely kétféle kapcsolatra épül: házastársira és vérségire. Mert a nuk-

leáris család házastársi kapcsolatot jelent még akkor is, ha az megegyezéssel alapszik. A *collegium* (testület) vagy polgári társulás világi és egyházi formájában is megegyezésen alapuló.

Aveges és a nyilvános társulások szerződésesek, akárcsak a város (állam), amely a *collegiumok* egyesüléséből létrejött köztársaság, mint ahogy a tartomány a városok megállapodás útján megalakult társulása, illetve az államközösség a tartományok szerződéses társulása. (Ez annak dacára igaz, hogy Althusius, amikor a tartomány jogairól ír, erről mint az államközösség egyik karjáról beszél, s nem pusztán mint városok társulásáról.) A szerzők jelentik Althusius számára azt az eszközt, amelynek segítségével a szimbionták társulásokat létesíthetnek és tarthatnak fenn. Egyszerretermékei ezek a szükségnek meg az akaratnak.

2. A szerző foglalkozik a szuverenitás kérdésével is, ami utóbb a modern federalizmus alapvető jogi problémájává nőtte ki magát. A szuverenitás letéteményesének a népet tekinti. Egyrészt ez az, ami a jó államot *res publicavá*, vagyis köztársasággá teszi, tehát megtestesíti a közjót. Másrészt lehetővé teszi, hogy az állam *consociatio consociatorum* (társulások társulása) legyen, *universitas*, amelyet *collegiumok* alkotnak, ugyanis a nép a szuverenitás gyakorlásának jogát tetszés szerint (szuverén akaratának megfelelően) különböző testületekre ruházhatja.

Az oszthatatlan szuverenitás Jean Bodin által fölvetett kérdése jelentette a posztmodern konföderáció gondolatának próbakövet. A modern államrendszer az oszthatatlan szuverenitás elvére épült, amely az egyre monolitikusabb és egyre energikusabb államok korában a politikai lét sine qua nonja lett. A megosztott szuverenitás alapuló államok léteperi világa lett. A problémára gyakorlati megoldást csak jóval később az amerikai alkotmány „alapító atyái” találtak, s tették ezáltal lehetővé a modern federalizmus mint államforma kialakulását. Althusius 175 évvel korábban már lefektette a szuverenitás kérdése megoldásának elméleti alapjait – igaz, az előbbieket tudta nélkül –, s kidolgozta a szükséges filozófiai fundamentumot is.

Korunk Althusius-renezánsza a konföderációs lehetőségek újjáéledésével áll kapcsolatban. Az Európai Unió a posztmodern konföderáció iskolapéldája, ezenkívül létezik még vagy három-négy. Bár Althusius számára a konföderáció elméletének kidolgozása nem jelentett (ön)célt, sajátos föderális gondolkodása, miszerint az egyetemes társulást átfogó szerves közösségek hozzák létre, kétségkívül hozzájárult a kialakulóban levő posztmodern konföderáció-elmélet megalapozásához.³

Althusius továbbá a politikai szuverenitást a politikai közösséget létrehozó hatalomként értelmezi. Ez máris szűkebb és republikánusabb meghatározása a szuverenitásnak, amelynek átfogó jellegét a szerző a kormányalakítás hatalmának formájában hasznosítja – ugyanis ez az a hatalom, amelynek a letéteményese a politikai közösség szerves test (ület)e. Mi több, ha a nép cselekszik, szuverenitása a *jus regnum*-ban, a birodalom alapörvényében, vagyis alkotmányában testesül meg.

Ennek az althusiusi fogalomnak fontos következményei vannak korunkban a nemzetközi jogra nézve, amely azzal a problémával küszködik, hogy miként nyhítse az abszolút és oszthatatlan szuverenitás újkori jogtudományból örökölt elvének hatásait egyre nagyobb interdependenciát mutató világunkban. Abszolút szuverenitást már ott sem lehet gyakorolni, ahol az elvet nem vonják kétségbe. Mi több, egyre gyakoribbak az olyan helyzetek, ahol az elvet sem lehet abban a formában alkalmazni, mint korábban. Az ilyen esetekben az egyik kiút a szuverenitást magának az alkotmányos okmányoknak tulajdonítani, annak, amit Althusius *jus regnum*-nek nevezte. Nos, az alkotmányos okmányt tekinteni a szuverenitás letéteményesének teljességgel összhangban áll a szerződéselméleti federalizmussal.

3. Az althusiusi tanítás a nyugati civilizáció bibliai alapjai, valamint a modern politikai eszmék és intézmények között feszülő hídként értelmezhető. Mint ilyen, a Biblia politikai hagyományát hasznosítható, modern formákba önti. Ebben a tekintetben szöges ellentéte annak, amit pár évvel később Benedictus Spinoza *Tractatus Theologico Politicus*-ban (Teológiai-politikai tanulmány) ír, amikor egy új, modern politikatudomány szükségességét ecseteli. Az utóbbi szerző feltehetőleg bebizonyítja, hogy a Biblia politikai hagyománya csak az ókori Izraelre volt érvényes, s minden relevanciáját elveszítette, mihelyst a zsidó állam megszűnt létezni. (Továbbá nem is nyeri azt vissza, hacsak a zsidó állam újja nem alakul.) Althusius is szembesül a modern politika ezen problémáival, de nem veti el, s nem is tagadja a bibliai hagyományt. Részben ez az, ami a modern korban csökenette az althusiusi tanok hasznosságát, hiszen a német politikai filozófus hajthatatlan kálvinista módjára hangsúlyozta a vallás, a társadalom meg az állam szükségszerű kapcsolatát. Ez pedig ellenkezett a modern szularizált állam fejlődésének irányával.

Avallási szempontból homogén politikai közösség kálvinista modelljének Althusius-féle változatát aligha fogja valaki feltámasztani a posztmodern korban. Ellenben egyre inkább támaszkodunk egy régi felfogásra, miszerint nem létezhét olyan civil társadalom, amely valamilyen kis mértékben az állampolgárokat kötelező és összekötő, valamint a bizalom meg a *communicatio* elengedhetetlen alapját megeremtő transcendens normákban gyökerezne. (...)

Althusiust olvasni annyit tesz, mint felfedezni, mennyire lényegesek gondolatai a mai kor számára. Eszméit három évszázadon keresztül háttérben szorította a modernizmus lendületes támadása, amely homogén, az állampolgárokat mint az államapparátussal szemben politikailag meztelenül álló egyénekre alapozó nemzetállamok kiépítésére irányult. Am ezek a gondolatok inkább a posztmodern korba illenek, amely sokkal modernebb politikai hálózatokra épít, s amely az elsődleges csoportokat meg a politikai társulások napjaink politikai életének lényeges elemeként újfent elismeri, továbbá föderális szellemben egy időben törekszik univerzalizmusra és partikularizmusra, hangsúlyozza az ökumenizmust és a közösség fontosságát.

Fordította: SZÁSZ Alpár Zoltán

Jegyzetek

¹ Lásd például Robert Murray: *The Political Consequences of the Reformation. Studies in Sixteenth-Century Political Thought*, New York 1960, Russel and Russel és Michael Walzer: *The Revolution of the Saints. A Study on the Origins of Radical Politics*, Cambridge – MA, 1982, Harvard University Press.

² Lásd Daniel J. Elazar (ed.): *Federalism as Grand Design. Political Philosophers and the Federal Principle*, Lanham – MD, 1987, University Press of America & Center for the Study of Federalism.

³ Lásd Daniel J. Elazar: *Europe and The Federal Experience. In Federalism and the Way to Peace*, Kingston – Ontario, 1994, Queens University, Institute of Intergovernmental Relations, 53–71.

Johannes
ALTHUSIUS

A politikai szuverenitás

IX.

A sajátos és kisebb nyilvános társulások ismertetése után az egyetemes és nagyobb nyilvános társulás taglalására kerítünk sort. Ebben a társulásban számos város meg tartomány arra kötelezi magát, hogy adolgok, valamint a szolgáltatások megosztása folyamatában közös erővel és közös erőfeszítések árán birtokolja, megszervezze, alkalmaszta s védelmezze az ország jogát (*jus regni*).² Mert e támogatás és megosztásra kötelező törvény nélkül képtelenség kialakítani, ápolni s megőrizni a kegyességet meg az igazságosságot az egyetemes társadalmi életben.

Következésképpen ezt a vegyes társadalmat, amely részben magánjellegű, természetes, szükséges és önkéntes társaságokból, részben pedig nyilvános társaságokból áll, nevezzük egyetemes társulásnak. Politikai közösség a legteljesebb értelemben, birodalom, ország, állam³ meg emberek, akik egyetlen közösségbe tömörülnek számos szimbiózisos társulás és sajátos testület megállapodása révén, amelyek egy közös jogrendszer egyesít. Hiszen a családok, a városok és a tartományok természetesen már a birodalmak előtt léteztek, s ők hozták azokat létre.

Számos szerző különbséget tesz a birodalom (*regnum*) és a köztársaság (*res publica*) között, az előbbit a király monarchikus intézményéhez, az utóbbit pedig az *optimates*⁴ poliarchikus intézményéhez köti. Véleményem szerint ez a különbségtétel helytelen. Hiszen a birodalom a nép tulajdona, s a király tiszte csak ennek igazgatása. Erre Cicero – amint Ágoston is idézi – mutat rá: „az állam a nép közössége, bár kormányozhatja azt jól és igazságosan egy király, néhány *optimus* vagy a nép egésze”.⁵ Valójában bármely politikai közösséget s így a várost is lehet államnak nevezni, mint az athéni, a spártai, a zsidó meg a római államokat, melyek közül nagyon soknak királya volt.

Először az ország tagjairól fogunk beszélni, majd a jogrendszeréről. Az országnak vagy ennek az egyetemes szimbiózisos társulásnak a tagjai nézetem szerint nem egyének, családok vagy testületek, mint a magán- vagy a sajátos nyilvános társulások esetében, hanem városok, tartományok s régiók, amelyek megállapodnak abban, hogy kölcsönös egyesülést és részesítést⁶ által egyetlen testületet alkotnak. A (testületi) tagokat alkotó egyéneket nevezzük bennszülött állampolgároknak⁷, az ország lakosainak vagy az ország fiainak és leányainak. Meg kell különböztetnünk őket a külföldiektől meg az idegenektől, akik nem tarthatnak igényt a jogrendszerben vagy a birodalomban való részesedésre. Fogalmazhatunk úgy is, hogy az egyének, a családok s a testületek nem tagjai az országnak, miként a deszkákat, a szegeket s a csapszegeket sem tekintjük a hajó részeinek vagy a kötőbőket, a gerendákat meg a maltert a ház részeinek. Ellenkezőleg a városok, a városi közösségek és a tartományok tagjai az országnak, miként az orr, a tat s a gerinc a hajó tagjai, illetve a tető, a falak meg a padló a ház alapvető részei.

A kötelék, ami összetartja ezt a testületet és társulást, az egyetértés, valamint az a bizalom, amit az államközösség tagjai egymás iránt tanúsítanak, illetve egymás között élveznek. Más megfogalmazásban a kötelék az a kifejezett vagy hallgatóságos ígéret, miszerint olyan mértékben biztosítanak egymás számára anyagi javakat, kölcsönös szolgáltatásokat, segítséget s látják el egymást tanáccsal, illetve olyan mértékben részesednek ugyanazon törvények (*jura*) előírásaiban, amilyen mértékben ez az ország egyetemes társadalmi élete számára hasznos és szükséges. Még a vonakodók is kényszerülnek e megosztást elfogadni. Ennek ellenére az ország egyes tartományai különböző sajátos törvényeket is alkalmazhatnak. Joggal állította Platon, hogy ez a bizalom az emberi társadalom alapja, s a bizalom hiánya pedig annak rákfeneje, meg azt is, hogy a bizalom az államközösség tagjai közötti egyetértés köteléke. Hiszen a sok különféle ember megrend ígéreteinek az a célja, hogy az egyes részek különböző cselekedetei az államközösség hasznára legyenek, és annak létét szolgálják, továbbá a feljebbvalót meg az alábbvalót a jogrendszer (*jus*) méltanyossága tartsa össze.

Mennél népesebb a társulás, annál biztonságosabb és szerencsésebb is. Eppen ezért valamely város és ország elnéptelenedését a legszigorúbb büntetések egyikének tekintjük. Nagyszámú polgárral rendelkezni hasznos és szükséges dolog mind háború, mind béke idején. Háború idején a nagyszámú lakos könnyebben fekezi meg a külső erőt, és tartja magát az ellen. A kisszámú lakost könnyebben meg gorsabban megtizedeli s tönkretesz bármilyen átkos csapás. Békeidőben a nagyszámú lakosság a kincstár vagyonát adók, vámok, bírságok, iparűzés, kereskedelem és jószágok révén gyarapítja.

Ennek ellenére a túlnépesedett államot vagy régiót nem kerüljük el a hátrányok, s számos veszély fenyegeti. Mert ilyen esetben az anyagi javak gyorsabban és könnyebben elfognak. Kialakulhat bizonyos dolgok súlyos hiánya, ami szegénységhez vezet. S nem is lehet könnyen és jól kormányozni a nagy sokaságot. Továbbá az egyetértést, a helyes rendet meg a fegyelmet sem lehet könnyen megőrizni nagyszámú személy esetében. Ilyenkor elszaporodnak a talpnyalók,

elárasztja a társadalmat a gazdagság, de ezzel együtt a romlás is, s ez mindaddig fennáll, amíg a gazdagságot választják az erény helyett, a megvesztegetést az igazságosság helyett, a gyávaaságot a bátorság helyett és a gonoszt a jó helyett. Amint a vas természetétől fogva kitermeli a rozsdát, és az fokozatosan elemészt, amint az érett gyümölcs az azt fokozatosan elfogyasztó férgeseket táplálja, úgy a népes és hatalmas birodalmak⁸ esetében is megfigyelhető számos válfaja a romlásnak, amely azt fokozatosan gyengíti. A tapasztalat azt mutatja, hogy a hatalom elbizakodáshoz vezet, az elbizakodás könnyelműséghez, a könnyelműség megvetéshez, a megvetés a tekintély gyengüléséhez, s ez végül a birodalom elvesztéséhez. A hatalom gazdagsághoz is vezet, a gazdagság pedig az érzéki örömmök hajhászásához, s így minden olyanhoz, ami romlott. Amint az államközösség hatalma elkezd gyarapodni, ereje és erénye hanyatlásnak indul. A Római Birodalom tekintélye és méltósága Augustus korában teljesedett ki. Tiberius idején azonban már megkezdődött az érzéki örömmök hajhászása, s az erényt elnyomta a bujaság. Caligula, Claudius és Nero korában az erény teljességgel megsemmisült. Rövid ideig, Vespasianus, majd később Traianus és Antonius Pius alatt, az erény újra érvényre jutott, s ezt követően a birodalom megint tündökölt. De nemskára Domitianus idejében, aki Vespasianust és Titust követte a trónon, majd Commodus alatt, aki Traianus és Antonius Pius után lett császár, az erény még egyszer háttérbe szorult, s ezzel elmúlt a birodalom dicsősége is.

Mindezekből arra lehet következtetni, hogy a közepes méretű állam a legjobb és a legállandóbb. Az effajta állam képes ellenállni a külső erőszaknak, s nem hatalmasodnak el rajta a romlás ama formái, amelyeket felsoroltam. S kevesebb szerezhet felre a téves érzelmek, kevesebb szerezhet áldozatát a zűrzavarnak, a fővárnak, a becsúvágnak. Mert kényszerül kétkedve tekinteni szomszédai hatalmára, de ezáltal óvatosságra is kényszerül. A római állam példa erre. Amíg közepes méretű volt, alig fenyegette valamilyen romlás. Amint mérete nagyra nőtt, bár hatalma és népessége is gyarapodott, mint Marius, Sulla, Pompeius és Iulius Caesar idejében, sokféle romlás áldozata lett, amelyek igen súlyos zavargásokat eredményeztek. De a velencei állam, mivel megmaradt közepes méretűnek, és mivel törvényei szigorú által sikeresen ellenáll mindenemű szándékos megromlásnak, a leghosszabb ideig fennmaradt, s ugyanezt mondhattuk Spárta városáról is.

Ilyenek az ország tagjai. Joga pedig az az eszköz, amely által a tagok annak érdekében, hogy egész területén biztosítsák a helyes rendet, és előállítsák az élethez szükséges javakat, egymáshoz láncolódnak, s mint egyetlen nép egyetlen testben, melynek egyetlen feje van, egyesülnek.⁹ Az ország e jogát (*jus regni*) még felségjognak (*jus majestatis*)¹⁰ is nevezzük. Vagyis ez az a jog, amivel a nagyobb állam vagy a főhatalom bír, ellenében azzal a joggal, amit a városoknak vagy a tartományoknak tulajdonítunk.

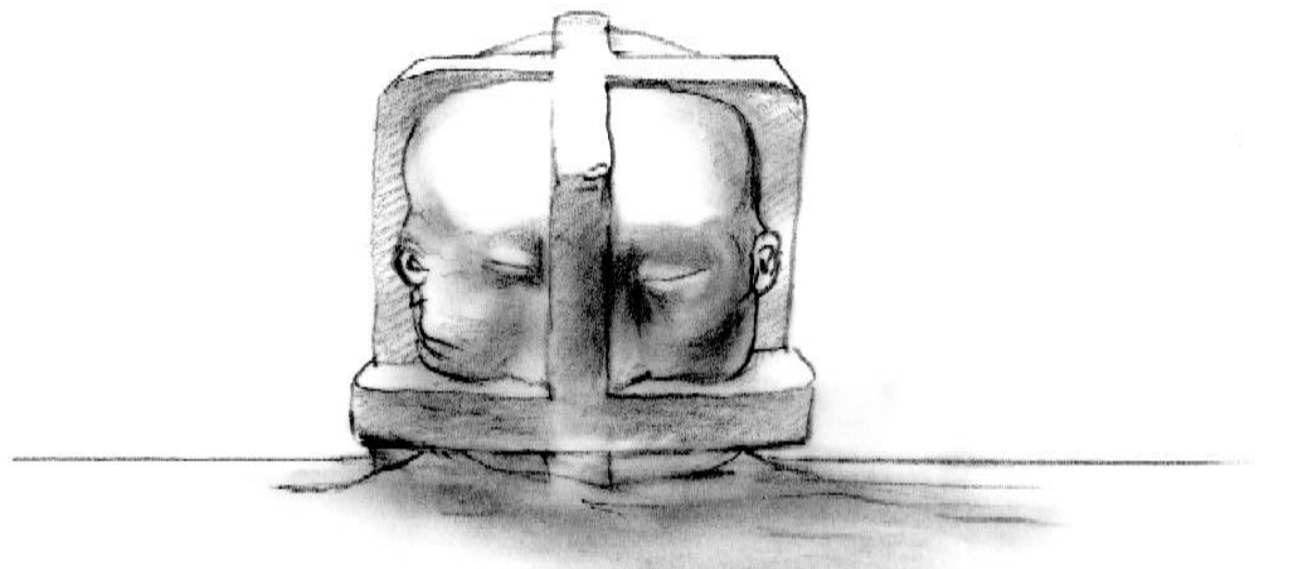
Annak, amit az ország e jogának nevezünk, a célja a helyes rend és a fegyelm megteremtése, valamint az egyetemes társulás számára szükséges javak előállítása. Minden egyes tag cselekedeteit ezen célok felé irányítja, és számukra megfelelő köteleességeket ír elő. Következésképpen a kormányzás általános hatalmának (*potestas imperandi universalis*) azt nevezzük, amely sem szövetséget, sem feljebbvalót vagy önmagával egyenlőt el nem ismer. S eme legfelsőbb általános illetékességi jog a szuverenitás

létezik egyetemes szimbiózisos élet. Tehát mindaddig, amíg e jog virágzik az országban, s kormányozza a politikai közösséget, addig az ország is él és prosperál. De ha ezt a jogot valaki elveszi, a szimbiózisos élet teljességgel megszűnik, vagy a lakosok rablók és gonosz emberek gyülekezetévé lesznek, vagy az ország számos kisebb országra, esetleg tartományra oszlik.

Az ország e joga, vagyis a szuverenitás joga nem az egyes tagoké, hanem az összes tagé együttvéve s az ország teljes összetársult testületé. Hiszen az egyetemes társulást egyetlen tag nem hozhatja létre, csupán az összes tag együttvéve, s így a jogot sem az egyes tagokat, hanem a tagok összességét megillető jognak tekintjük. Következésképpen ami az egészszel (*universitas*) szembeni tartozásunk, azzal az egyéneknek nem tartozunk; s ami az egész tartozása, azzal az egyének nem tartoznak.¹¹ Ebből az is következik, hogy ezt a jogot nem egy személy vagy különálló tagok birtokolják, s így nem is élhetnek vele, hanem a tagok együttvéve birtokolják és élhetnek vele. Ők pedig közös megegyezés által képesek létrehozni az ezzel kapcsolatos dolgokat, és megszervezni az erre vonatkozó ügyeket. S amit egyszer megszervezték, azt csak fenntartani meg követni kell mindaddig, amíg a közös akarat számára kedves valami egyéb nem lesz.¹² Mert amint a testület egésze viszonyul az egyes állampolgárokhoz, s képes uralkodni mindegyikükön korlátozva meg irányítva őket, úgy uralkodik a nép is minden állampolgáron.

Az ország avagy a társult testületek e hatalma (*potestas regni*) mindig egyetlen hatalom, s nem több, miként lélek is csak egy s nem több kormányozza a fizikai testet. E hatalom érvényesítésével azonban több személyt is meg lehet bízni, hogy minden egyen vállalhasson egy részt a kormányzás tiszteiből, de ne gyakoroljon teljhatalmat. Ezek az egyének viszont nem önmaguként tartják kezükben a legfelsőbb hatalmat, hanem együttesen ismerik el azt mint olyant, amely az összetársult testületek beleegyezéséből és egyetértéséből adódik. Emiatt jelentették ki a jogtudorok, hogy a szuverenitás és az ország joga (*jura majestatis et regni*) oszthatatlan, összefonódó, de beme nem részesíthető senki, mert aki az egyiket birtokolja, az mindeniket birtokolja.¹³ Ellenkező esetben két legfelsőbb entitás alakulna meg egyazon birodalmon belül. De valamely legfelsőbb entitás nem ismer sem önmagával egyenlőt, sem önmagánál feljebbvalót. S az uralmat sem lehet ötvözni az engedelmességgel. Mindezek ellenére e jogokat lehet törvényes úton másra átruházni oly módon, hogy az érvényesítésük során nem birtokosok, hanem valaki más látja el a legfelsőbb előjáró köteleességeit.

Bodin nem ért egyet a mi véleményünkkel, miszerint a legfelsőbb hatalom az országé vagy az egyetemes társulásé. Szerinte a szuverenitás joga, amit mi az ország jogának nevezünk, legfelsőbb és örökös hatalom, amelyet sem törvény (*lex*), sem idő nem korlátoz.¹⁴ Bodinnal ellentétben a szuverenitás jogának e két ismérve közül egyiket sem tekintem valósnak. Ugyanis a szuverenitás eme joga nem a legfelsőbb hatalom, és nem is örök vagy a törvény felett álló. Nem a legfelsőbb, mert minden emberi hatalom feljebbvalóként ismeri el az isteni és a természeti törvény(ek)eit (*lex divina et naturalis*). Gondoljunk csak Pál apostolnak a Rómabeliekhez írt levelének 13. fejezetére: Isten szolgálja őt a te javadra. Ha ő¹⁵ Isten szolgálja, nem tud semmit sem Urának parancsolata ellen cselekedni.¹⁶ Valójában a törvény felett álló abszolút és legfelsőbb hatalmat zsarnokoknak nevezzük. Bartolus írja: Caesar nagy, de nagyobb nála az igazság.¹⁷ Ágoston pedig ezt kérdi: ha nincs igazság, mi egyébbé lesz-

Anik Sándor: Rajz, 2002

(*majestas*) vagy amint mi nevezük, a nagyobb állam formája és szubsztanciája. Ha valamely országot ettől a jogától megfosztanak, szuverenitása odavész.

A nép vagy az ország társult tagjai rendelkeznek az ország e joga megalapításának hatalmával (*potestas*) s azzal a hatalommal is, hogy ezt önmagukra néve kötelezőnek tekintsek. Amint ezt Bartolus és más szaktekintélyek véleménye alapján Vásquez be is bizonyítja.¹⁸ Továbbá ez a rendelkezési, előírási, döntéshozatali és igazgatási hatalom, valamint az egyetemes társulás számára szükséges meg hasznos javak létrehozásának hatalma jelenti az ország összetartó kötelékét, lelket és életerejét, de önállóságát, tündöklését, nagyságát meg tekintélyét is. E hatalom nélkül nem létezik egyetlen ország, nem

nek a birodalmak, ha nem rablók népes gyülekezetévé?¹⁹ Ebben a kérdésben még Bodin sem vitatkozik velünk. Ugyanis nem szabadítja fel az általa legfelsőbbnek nevezett hatalmat az isteni és a természetjog uralma alól (*jus divinum et naturale*).²⁰

Ami vizsgálódásunk következtésképpen a világi törvényre és jogra (*civilis lex et jus*) vonatkozik. Annak, akire úgy tekintünk, mint a legfelsőbb hatalom gyakorlójára, alá kell-e rendelni uralmát s magashivatalát a világi törvényeknek is? Bodin erre a kérdésre nemmel válaszol, és sokan egyetértenek vele. Véleményük szerint létezik a világi törvények felett álló s általuk nem korlátozott legfelsőbb hatalom. Én nem osztom ezt a nézetet. Felszabadítani a hatalmat a világi törvény alól annyit tesz, mint felszabadítani azt bizonyos mértékben

a természeti és az isteni törvény (*lex naturalis et divina*) szabta korlátok alól. Hiszen nem létezik, de nem is létezhet olyan világi törvény, amelybe nem vegyül valami a természetes és az isteni megváltozott tathatatlanság méltányosságából. Ha teljességgel eltér a természeti és az isteni törvénytől (*jus naturale et divinum*), nem nevezhető törvénynek (*lex*). Egyáltalán nem érdemes erre a névre, s nem kötelezhet senkit arra, hogy a természetes és az isteni méltányosság ellen cselekedjék. Következésképpen, ha a fejedelem hozta világi törvény méltányos és igazságos, ki mentheti őt fel éppen azon kötelezettségek alól, amelyeket ez a törvény ír elő? Ellenkezőleg, a legfelsőbb törvényhozónak így kell vélekednie: bármit is akarnánk, hogy az emberek velünk cselekedjenek, nekünk velük ugyanazt kell cselekednünk.³¹ De ha valamely világi törvény bizonyos tekintetben eltér a természetes méltányosságtól, megengedem, hogy a legfelsőbb hatalom gyakorlóját, aki önmagánál feljebbvalót Istenen s a természetes méltányosságon meg igazságosságon kívül el nem ismer, ne korlátozza ez a törvény, főként abban az esetben, ha önmaga megbüntetéséről van szó.³²

Ha a törvényt (*lex*) és a legfelsőbb hatalomnak a törvény hatálya alól való mentesülését így értelmezzük, csatlakozom Bodin, Petrus Gregorius, Cujas, Doneau, Duaren és más jogtudorok véleményéhez. De ez a legfelsőbb hatalom semmiképpen sem tulajdonítható a királynak vagy az *optimus*oknak, bármekkora hével is védelmezné Bodin ezt az álláspontot. Sokkal inkább jogszerű, ha az egyetemes társulás létrehozta közösségnek, nevezetesen az államnak vagy az országnak tulajdonítjuk, s ahhoz tartozónak tekintjük. Ettől a közösségtől természetesen Isten ered minden legitím hatalom, amit az általunk királyoknak vagy *ptimus*oknak nevezett emberek gyakorolnak. Éppen ezért a király, a fejedelem és az előkelők feljebbvaló-juként ismerik el ezt a társulás útján keletkezett közösséget, amely kinevezi, visszahívja, száműzi s hatalmuktól megfosztja őket. (...) Mert bármilyen nagy is az a hatalom, amelyet másra átruház valaki, mindig kisebb az átruházó hatalmánál, s magától értetődő emellett az is, hogy az átruházó fenntartja a legfelsőbb hatalom gyakorlásának meg a feljebbvalóságnak a jogát. És ezzel azt is bebizonyítottuk, hogy a király nem rendelkezik a törvény felett álló legfelsőbb és örökös hatalommal, s következésképpen a szuverenitásból fakadó jogok sem képezik az ő tulajdonát, jóllehet azok gyakorlásának és érvényesítésének tisztét a társulás útján létrejött közösség reá ruházta. Mi több, a szuverenitásból fakadó jogok csak olyan mértékben ruháztak át másra és adatnak át másvalakinek, hogy azok soha nem válnak az illető tulajdonává.

Bodin ezzel ellenkező álláspontra helyezkedik azáltal, hogy különbséget tesz az ország meg az uralkodó szuverenitása között.³³ De ha a szuverenitás kétféle: az országé, illetve a királyé, amint Bodin állítja, kérdem én: melyik a nagyobb és a másik felett álló? Tagadhatatlan, hogy a nagyobb az, amelyik létrehozza a másikat, s amelynek fundamentuma halhatatlan. Ez pedig a nép. S azt sem lehet tagadni, hogy a kisebb az, amelyik egyetlen személyként jelenik meg, s ez utóbbival együtt elmúlik. A király képviseli a népet, nem a nép a királyt, amint erre később rámutatunk.³⁴ S nagyobb a hatalma és az ereje a soknak, mint az egynek. Mindezekből pedig az következik, hogy a legfelsőbb uralkodónak el kell számolnia kormányzása tekintetében, s nem szabad saját kénye-kedve szerint önmagától elidegenítenie vagy megkisebbitenie az ország tartományait, királyi városait meg városait. Sőt az uralkodó meg is fosztható trónjától.

Most pedig e legfelsőbb hatalmat kell meghatározunk. A szuverenitás jogánál fogva a társulás által létrejött politikai közösségnek tulajdonítjuk, amelyik kizárólag önmaga számára követeli. Véleményünk szerint e hatalom az egyetemes társulás céljából meg hatásköréből eredeztethető, azaz a társadalmi emberi lét hasznosságából és szükségességéből. Ily módon az uralom meg a hatalom természete és jellege nem más, mint szem előtt tartani mindent, s örködni minden felett, ami ténylegesen az alattvalók hasznára, valamint előnyére válik. Vásquez erre akkor mutat rá, amikor kijelenti, nincs olyan hatalom, ami a rosszat szolgálja, csak olyan, ami a jót szolgálja; de olyan sem létezik, amely rosszat cselekszik, és a személyes örömök meg a személyes nagyság érdekében kormányoz, csak olyan, amelyik az alattvalók tényleges hasznát veszi figyelembe, és annak érdekében cselekszik.³⁵ Amint Ágoston is írja: uralkodni nem jelent egyebet, mint másoknak használni, miként például a szülők uralkodnak gyermekeik felett és a férj felesége felett.³⁶ (...) Az egyetemes hatalmat nem azért nevezzük feljebbvalónak, elsődlegesnek vagy legfelsőbbnek, mert a törvény fölött áll, vagy abszolút. Így a sajátos vagy a különleges alárendelt hatalommal való viszonyának tekintetében nevezük, amely tőle függ, belőle alakul ki és tőle származik, idővel visszazáll reá, továbbá meghatározott helyekhez kötött. Ilyen például az a hatalom, amelyet az egyetemes kormányzókra és a tartományok különleges előljáróira mint ezek helyetteseire, küldötteire, ügyintézőire, meghatalmazottaira és szolgálóira ruháztunk. Mindegyikük csak mások javára élhet hatalmával, s gyakorolhatja azt, de nem birtokolja hatalmát.

A legfelsőbb előljáró

XIX–XX.

Ennyit az egyetemes társulás ephoroszairól¹². Most pedig a legfelsőbb előljáróról fogunk beszélni. A legfelsőbb előljáró az a személy, akit miután az egyetemes társulás törvényeinek (*leges*) megfelelően kineveztek, hogy annak jólétét és hasznát szolgálja, alkalmazza a jogszabályokat, s azokat betartatja. Jóllehet az egyetemes társulás törvényei a tulajdonosi meg a birtokosi minőség jogán magát a közössé-

get illetik meg, vagy az ország tagjait, a legfelsőbb előljáróhoz is tartoznak, akire az államközösség ezeket alkalmazás és érvényesítés végett rábízta.

Az előljárót legfőbbnek nevezzük, mert nem saját hatalmát gyakorolja, hanem a másét, nevezetesen annak az országnak a legfelsőbb hatalmát, amelynek ő a szolgálója. S legfelsőbbnek hívjuk őt mindenekelőtt a ranglétra alsó meg középső fokozatainak álló bírakkal való viszonyában, akiket ez a legfelsőbb hatalom nevez ki. Ők tőle függenek, s számukra a legfelsőbb előljáró írja elő az általános törvényeket. Következésképpen elmondható róla, hogy az ő rangja a legmagasabb az összes feljebbvalóival szemben.³⁷ Mi több, ő az összes egénnel szemben is legfelsőbbnek minősül. De nem mondható legfőbbnek, ha az alattvalók összességéhez vagy a törvényhez – melynek ő maga is alárendeltje – fűződő viszonyát tekintjük.

Éppen ezért három kérdést kell a továbbiakban megvizsgálnunk: a legfelsőbb előljáró kinevezésének, ténykedésének és típusainak problémáját.¹³ A legfelsőbb előljáró kinevezése az a folyamat, amely során a kinevezett átveszi az impériumot és az ország kormányzását, melyeket az egyetemes társulás közössége bíz őrá, s melynek során az ország tagjai az előljáróval szemben engedelmessegre kötelezik magukat. Vagy annak a folyamatnak is tekinthetjük, melynek során a nép és a legfelsőbb előljáró megállapodnak az uralom s az alárendeltség formáját meg módját leszögező törvények és feltételek kérdésében, s erre vonatkozó hűségesküvet tesznek egymás előtt.

Kétségtelen, hogy ez a megállapodás vagy felhatalmazási szerződés (*contractum mandati*) mely a legfelsőbb előljáróval köttetik, mindkét szerződő felet kötelezi, mégpedig olyan mértékben, hogy sem az előljárónak, sem az alattvalóknak nem szabad azt felmondania vagy megbecstelenítenie. De a legfelsőbb előljáró mint meghatalmazott vagy megbízott és az egyetemes társulás mint megbízó között létrejött kölcsönös szerződés esetében az előljáró kötelezettségei az elsődlegesek, amint ez a felhatalmazási szerződések esetében lenni szokott. A szerződés által a legfelsőbb előljáró arra kötelezi magát az egyetemes társulás közösségével szemben, hogy az országot vagy az államot az Isten, a helyes értelem és az államközösség előírta törvényeknek megfelelően kormányozza.³⁸ A megbízás természetéből adódóan ezután következnek az emberek, avagy az ország tagjainak a kötelezettségei. A nép a felhatalmazási szerződés által engedelmessegre kötelezi magát az államot a törvények szellemében igazgató legfelsőbb előljáróval szemben.

A legfelsőbb előljáró csak azokat a jogokat (*jus*) gyakorolhatja, amelyeket az ország társult tagjai vagy testületei tételesen ráruháztak. Amit nem ruháztak rá, azt úgy kell tekinteni, hogy továbbra is a nép vagy az egyetemes társulás ellenőrzése alatt maradt. Ez a felhatalmazási szerződés természete. Minél kisebb az uralkodók hatalma, annál biztonságosabb és stabilabb az impérium. Mert csak az a hatalom biztonságos, amely ellenőrzés alatt tartja az erőszakot, amely a hatalmat elfogadni hajlandó alattvalók fölött uralkodik, s amelynek a törvény szab korlátokat, hogy ne válhassék gögőssé, túlkapásaival ne tegye tönkre az alattvalókat, s ne torkolljék zsarnokságba. Az abszolút hatalmat vagy azt, amit teljhatalomnak nevezünk, nem ruházhatjuk a legfelsőbb előljáróra. Elsősorban azért, mert aki teljhatalmat gyakorol, átöríti azokat a korlátokat, amelyek összetartják az emberi társadalmat. Másodsorban azért, mert az igazságosság összeférhetetlen az abszolút hatalommal, ha pedig odavész az igazságosság, az országok rablók gyülekezetévé lesznek, amint Ágoston mondja.³⁹ Harmadsorban azért, mert az ilyen abszolút hatalom nem az alattvalók hasznát és jólétét tartja szem előtt, hanem saját örömét keresi. Am a hatalomnak a kormányzókat, nem pedig a kormányzókat használnak kell szolgálnia, s a nép vagy az alattvalók hasznára a legkevésbé sem szükségleti a korlátlan hatalmat. A törvények a megfelelő módon biztosítják az ő hasznukat. S végül, az abszolút hatalom gonosz és emiatt tiltott. Mert nem cselekedhetünk olyasmit, amit csak igazságtalanság árán tudnánk megtenni. Még a mindenható Istenről is azt tartjuk, hogy gonoszat s olyasmit, ami természetével ellenkezik, nem cselekedhet.⁴⁰ A természeti törvény (*jus naturale*) parancsolata: élj tisztességesen, ne árts senkinek, s add meg mindenkinek, amivel neki tartozol.¹⁵ A törvény olyan kötelezettség, amely egyaránt vonatkozik a fejedelemre és az alattvalókra is.

*

A legfelsőbb előljáró megválasztásakor mindenekelőtt az ország alaptörvényére (*lex fundamentalis regni*) kell figyelni. Ugyanis ennek a törvénynek az alapján jött létre az egyetemes társulás az ország területén. Ez a törvény mondhatni az ország fundamentuma, s az ország tagjainak közös egyetértésével és jóváhagyásával hozott meg. E törvény által egyesül az ország összes tagja egyetlen testben, melynek egyetlen feje van. S az ország pillérének (*columna*) hívják valójában.

Az alaptörvény nem más, mint bizonyos megállapodások (*pacta*) összessége, amelyek által számos királyi város és tartomány egyesül, s abban egyezik meg, hogy egyazon államközösséget alapítanak, valamint azt közös erőfeszítések, tanácsadás és segélynyújtás révén megvédik. Ha ezek a megállapodások s rendelkezések többé nem örövendek közös egyetértésnek, az államközösség megszűnik létezni, hacsak e törvényeket nem közös egyetértéssel utasítják el és szüntetik meg hatályukat, majd újakat hoznak helyettük anélkül, hogy az államközösséget ezzel megkárosítanák vagy a szuverenitásából eredő jogait csorbítanák. Lambert Daneau felhívja a figyelmet az alaptörvények és a szuverenitásból eredő jogok közötti igen lényeges különbségre.⁴¹ Szerinte az államközösséget vagy az országot ezen alaptörvények hiányában is meg lehet alapítani, sőt az hosszú ideig létezhet ilyen körülmények között is. De a szuverenitásból eredő jogok nélkül egyetlen államközösséget sem lehet megalapítani, vagy ha megalakult, nem lehet megőrizni s az utódokra átörökíteni.

Fordította: SZÁSZ Alpár Zoltán

Jegyzetek

* *Johannes [Althaus] Althusius* (1557–1638) német jogász és politikai filozófus. A fordítás alapjául szolgáló angol kiadás (*Politica, an abridged translation of Politics methodically Set Forth and Illustrated with Sacred and Profane Examples*, Edited and Translated by Frederick S. Carney, Liberty Fund, Indianapolis, 1995) Althusius főműve, a *Politica methodice digesta* – A politika rendszeres elemzése – harmadik (1614) kiadásának legfontosabb részleteit tartalmazza. Jelen összeállításunk a kötet IX. és XIX–XX. fejezeteiből közöl részleteket. (A római számmal jelölt jegyzetek Althusius eredeti megjegyzései, az arab számmal jelöltek pedig angol fordítótól, Frederick S. Carneytől, illetve Szász Alpár Zoltántól származnak.)

¹ Cicero: *Az államról*, III, 27; Ágoston: *Az Isten városáról*, II, 21. (A jelen jelölést alkalmazva pontosabb utalás Ciceróra I, 26. *Az Althusius által beiktatott idézet viszont Ágostonnál olvasható a megjelölt helyen.* F. S. C.)

² „Sámuel pedig előadta a nép előtt a királyság jogát (*jus regni*), és beírta egy könyvbe...” ISám 10:25.

³ Fernando Vásquez: *Illustrium controversarium*, I, 47; Bartolus: *Commentarii* (Digesta I, 1, 9; I, 4, 1; I, 1, 5; XII, 6, 64); Conrad Lancellot: *Templum omnium iudicium*, I, 2; Paul Castro: *Commentaria* (Digesta I, 1, 5).

⁴ Digesta III, 4, 7, 1.

⁵ Lásd Francis Hotman: *De antiquo jure regni Gallici*, I, 19 és 23; Fernando Vásquez: *Illustrium controversarium*, I, 47.

⁶ Vásquez helytelenül elveti ezt az összehasonlítást.

⁷ Roland a Valle: *Consiliorum*, I, cons. 1, num. 138; Marcus Antonius Natta: *Consilia*, cons. 636 és 640; Charles Dumoulin: *Consuetudines Parisienses*, tit. I, art. 8, glos. 4, num. 16 f.; Diego Covarruvias: *Practicarum quaestionum*, 4.

⁸ *The Commonweale*, I, 8. Jacob Bornitius a *De majestate politica* I. könyvében fejleszti tovább a bodini szuverenitás fogalmát.

⁹ Lásd még 5MózMóTörv 17:18-20, Józ 1:7, Zsolt 119.

¹⁰ *Commentarii* (Digesta IV, 3, 8).

¹¹ *Az Isten városáról*, IV, 4.

¹² Mát 7:12, Luk 6:31.

¹³ Jacob Bornitius ellenben a fejedelmet nem esetfüggő módon rendelné alá a világi törvényeknek, s így az ilyen törvény is analóg módon alkalmazandó lenne rá néve. *De majestate politica* I, 10.

¹⁴ *The Commonweale*, I, 7. és 8.

¹⁵ AXVIII. és XIX. fejezetben.

¹⁶ *Illustrium controversarium*, I, 26. és 45.

¹⁷ *Az Isten városáról*, XIX, 15.

¹⁸ Gyertte fejedelemmé Józsefet a Fáraó (1MóZTer 41:43), emiatt nevezték Dánielt a bölcsék előljárójának (Dán 2:48, 5:29), némely papokat pedig főpapoknak (Mát 27:1, 6, 12, 20; ApCsel 7:1).

¹⁹ el ne hajoljon a parancsolattól. (5MózMóTörv 17:20) A ki igazságosan uralkodik az emberek felett, a ki Isten félelmével uralkodik. (2Sám 23:3)

²⁰ Friedrich Puckmann: *De regalibus*, 3, 51; Aymon Cravetta: *Consiliorum*, I, cons. 241.

²¹ Digesta I, 3, 1; Codex I, 14, 4.

²² *Politicæ christianæ*, III, 6.

¹ *universalis*: amely minden más, az adott kiterjedt területen létező társulástfelel, s nem ismer semmilyen feljebbvalót, tehát amely saját területén szuverén. F. S. C.

² abirodalom alaptörvényét, azaz alkotmányát. F. S. C.

³ Az angol nyelvű fordításban a *commonwealthe* ('közjő', szó szerint 'közösügdság') kifejezés szerepel, amelyet a korai újkori szerzők 'állam', pontosabban 'államközösség' értelemben használtak.

⁴ *optimates* (egyes számban *optimus* SZ.A. Z.): az előkelők (a birodalom előljárói); a legnagyobb hatalommal járó tisztségek viselői. Egyes birodalmakban az előkelők nem kizárólag nemes(ember)ek, hanem vezető polgárok vagy ezek képviselői. F. S. C.

⁵ Anép kifejezést e fordításban a leggyöbször nemzetközi jogi értelemben használom, tehát valamely földrajzi terület (ország) lakosságát – a szuverenitás lététéményesét – jelenti. (Ez az értelmezés minden bizonnyal egbecseng a szerző és az angol fordító szándékával is.)

⁶ Amint az előző számban közölt részletben, itt is az althusiusi filozófia egyik alapfogalmára, a *communicatione* (megosztás, részesítés) kell gondolni. Ez vonatkozhat anyagi javakra, barátságra és magára a jogra is.

⁷ A fordítás alapjául szolgáló angol nyelvű szövegben a *natives* szó szerepel.

⁸ *imperium* (tb. *imperia*): helyenként birodalmat, helyenként kormányzást, uralmat jelent, másutt pedig birodalmat és kormányzást, uralmat egyszerre. Az egyetemes nyilvános társulás esetében igen gyakran jelent birodalmat, akárcsak itt. Mégis, kisebb társulások esetében, attól függetlenül, hogy azok magán- vagy nyilvános jellegűek, csupán kormányzást, uralmat jelent. Ebben az angol nyelvű fordításban, azaz a magyar fordítás alapjául szolgálóiban (SZ. A. Z.) a leggyöbször az *imperium* latin szó szerepel, mintegy jelezve azt, hogy Althusius mennyire hangsúlyozta a kormányzás elvének központi jellegét és kontinuitását mindenemű társulás esetében. (F. S. C.) A magyar nyelvű szöveg a legtöbb esetben a kontextusból következtetve tesz különbséget birodalom és uralom, kormányzás között, noha olykor indokolt volt a fogalom több aspektusát ötvöző impérium kifejezést használni az althusiusi értelemben. (SZ. A. Z.)

⁹ A jelen fejezetnek az 1603-as kiadásban a VI. felel meg, s abban Althusius a szuverenitást az igazgatás hatalmára korlátozta, amelyet az ország alapvető joga alá sorolt be. Itt, természetesen, a szuverenitás azonos ez utóbbi joggal. Következésképpen a szuverenitás a népre s ennek alkotmányára vonatkozik, nem egyszerűen a legfelsőbb kormányzóra és az őselekményeire. F. S. C.

¹⁰ Értsd: a fejedelem.

¹¹ Althusius látszólag nem tesz különbséget *lex divina et naturalis* és *jus divinum et naturale*, azaz természeti törvény és természetjog között. F. S. C.

¹² *ephoroszok*: vezető tisztségviselők bizonyos görög poliszkban, például Spártában, ahol hatalmuknak a király is alá volt rendelve. Althusius a spártaiakéhoz hasonló hatalommal rendelkező ephoroszoknak tekinti a németválasztófejedelmeket (*Kurfürsten*).

¹³ Rendre a XXXIX és a XXXXXVIII fejezetek, valamint a XXXIX fejezet. F. S. C.

¹⁴ *Az Isten városáról*, IV, 4. F. S. C.

¹⁵ Digesta I, 1, 10, 1. F. S. C.

Mihai LUCACIU

Tony Blair szemben a „reakcióval”

A skót devolúció esete

Vagy tudatában vagy a történelemnek – mondta Tony Blair 1997 októberében –, vagy annak áldozataként végzed. A brit kormányfő e szavai azt követően hangzottak el, hogy szeptemberben a skóciai és a walesi autonómia bevezetésével kihirdette a „túlcentralizált kormányzás korának” végét. Valójában a két tartományban tartott népszavazás világosan kifejezésre juttatta ezen „országok” igényét az autonóm módon, közvetlen választás útján létrehozandó reprezentatív gyűlésekre. Ezzel magyarázható az, hogy 80 évvel David Lloyd George után miért Blair volt az első brit miniszterelnök, aki kezét nyújtott az Észak-Írország függetlenségét célul tűző, ír republikánus Gerry Adamsnek. Arról próbál meggyőzni bennünket, hogy a történelmet azok az erős vezetők írják, akik készek kockáztatni.¹ Ő Nagy-Britannia modern történetének az első politikusa, akinek szándékában állt az Egyesült Királyság alkotmányos szerkezetének a megváltoztatása.

1707. március 25-én utoljára ült össze Edinburgh-ben a skót parlament, egy hónap múlva már 650 km-rel délebbre költözött, hogy megvalósulhasson az egyesülés Angliával, és megalakuljon Nagy-Britannia parlamentje. Skóciának – függetlenül a körülményektől – sikerült megőriznie határozottan különálló identitását, miközben élvezte egy átfogóbb politikai társulás előnyeit, jóllehet részese volt annak problémáiból is, megőrizvén mindeközben – 1707-től napjainkig – jogrendjét, oktatási rendszerét és helyi közigazgatását.

A skót és a walesi nacionalizmus az 1960-as évek végén és a 70-es évek elején erősödött fel, Skócia esetében az Északi-tenger olajkincsének birtoklásával kapcsolatos elképzelések táplálták (a jelszó „ez Skócia olaja” volt). Sokan tiltakozásképpen szavaztak az SNP-re (Skót Nemzeti Párt), a laburista és konzervatív kormányok látszólagos inkompetenciáját és rossz gazdasági teljesítményét szankcionálták, s nem azért tették ezt, mert az Egyesült Királyságtól való elszakadást kívánták. Ezt a magyarázatot a devolúcióról folytatott 1979-es vita eredménye is igazolja. Bár egy szűk többség a devolúcióra szavazott, a százalékos eredmény nem volt elég a döntések meghozatalához. Következésképpen a „devolúció” kifejezése sohasem vált népszerűvé Skóciában. A „hazai törvény” („Home Rule”), mely nem a Westminster által átadott valamilyen jogköröket jelent, most azok céljait szolgálja, akik a változásokat a teljes függetlenségig szeretnék vinni. Egyes elemzők szerint a devolúció a hetvenes években mondott csodót éppen amiatt, hogy „a központ kényszerítette ki”.

A nyolcvanas évek elején a devolúció ismét területekre került, mivel az Anglia és Skócia közötti ellentétek egyre nyilvánvalóbbá váltak. Ilyen körülmények között a lakosság ismét felvetette a saját törvények kérdését. A nyolcvanas évek vége felé sok ellenzéki skót politikus kezdett el együttműködni egymással egy közös cél érdekében, ezt az együttműködést a kabinet döntéseinek befolyásolásában elszegedett sikertelenség váltotta ki. Ők a skót választópolgárok jelentős többségének képviselői voltak, és ez a többség a skót parlament érdekében folytatott kampányukat annak minden formájában ténylegesen támogatta, de főleg a választások idején. A nyolcvanas éveket a skót törvényhozó testület s az általa létrehozandó Skót Alkotmányozó Konvent érdekében folytatott harc határozta meg. A közvitákban leggyakrabban használt érv az volt, hogy az önkormányzatot jobb kormányzást eredményez, és a skót helyi törvény nem jelenti a Nagy-Britanniától való automatikus elválást.

A thatcheri kormányzás éveit erőteljes unionista nézetek jellemezték, aminek következménye a skóciai decentralizáció problémájának mellőzése volt, ehhez azt is tekintetbe vették, hogy Skócia baloldali és centripártokra szavazott, Londonban viszont jobboldali kormány volt hatalmon, és ez a kormány célul tűzte a skót társadalom szerkezetének megváltoztatását. Skócia Nagy-Britannián belüli státusa tabutéma volt Thatcher idején, s ez az állapot John Major alatt is fennmaradt. Az eredmények a skóciai választásokon váltak láthatóvá. A Skóciában megszerezhető 72 képviselői hely birtokosai között a konzervatívok száma az 1979-es választásokon elért 22-ről 1987-ben 10-re esett vissza. Az 1992-es választásokon, dacára annak, hogy új miniszterelnök-jelöltjük volt, a konzervatívok mindössze 11 mandátumot szereztek, szemben azzal a 36-tal, amelyet az 1955-ös választásokon értek el. Ezzel egyidejűleg a változás iránti igény is folyamatosan megvolt Skóciában; azok aránya, akik nem kívántak változást a fennálló rendszer szerkezetében, az 1980–90-es időszakban folyamatosan 20 százalék körül volt. Azok aránya, akik az Egyesült Királyságon belül kívántak maradni, de decentralizált államszervezeti keretben – mely saját intézményekkel, bizonyos helyi adókkal és a központi hatalom regionális szinten való megosztásával (devolúció/helyi törvények) rendelkezik – megfelelődték: a 80-as évek elejének 50 százalékáról az 1992-es 25 százalékra csökkent. Következésképpen, az ok százalékos aránya, akik az Egyesült Királysággal szembeni függetlenséget szeretnék (akár az EU-n belül, akár azon kívül), kétszere-

sére nőtt, mégpedig a 80-as évek elejének 25 százalékáról az 1992-es 50 százalékra. 1992-ben megváltozott az attitűd az egész brit területen. A skótok számára a konzervatívok voltak az egyedüli eltökélt unionisták, így természetesen volt, hogy a laburisták vagy a liberálisok felé fordultak, akik bátorították a devolúciót, illetve – a még radikálisabbak – az SNP felé, mert az a függetlenségért harcolt. Az 1992-es választásokra az optimizmussal kevert nacionalizmus légkörében került sor. Az eredmények váratlanul bizonyultak. A konzervatívok erőtlenné tűntek, az SNP világos stratégiával – „Skócia Európában” –, valamint egy új és karizmatikus vezetővel, Alex Salmondal lépett fel, és adott volt az éles törésvonal a jobb- és a baloldal között, amit ki kellett használni. Ezenkívül az SNP maga mellett tudhatta Skócia legolvasottabb lapját, a *The Scottish Sun*, amely kész volt őt támogatni.

Bárhogyan történt is, az eredmények nem olyanok voltak, mint amilyenekre számítani lehetett, és a konzervatívok hatalmon maradtak. Nem igazolódtak be az olyan előrejelzések, mint „most mi vagyunk a soron”, és „az egész csupán időkérdés”. Úgy tűnt, az egypárti kormányzás végleg meghonosodott a Westminsterben, és Nagy-Britannia egy olyan párt kezére került, amely eleve elutasítja Skócia alkotmányos helyzetének a megváltoztatását. A laburisták nem tudtak győzni, jóllehet erre az időszakra a recesszió nyomta rá a bélyeget. Angliában – mely a parlament minden öt képviselője közül több mint négyet adott – a laburisták csupán 34 százaléknyi szavazatot szereztek. A parlamenti arányok gyors változása, mely demográfiai átrendeződéssel egészült ki, valamint egy új, a konzervatív pártot támogató konszenzus – mindezek együtt jelezték azokat a nehézségeket, amelyekkel a laburistáknak szembe kellett volna nézniük az 1996–97-es hatalomátvitelkor. Így a skóciai helyi törvényhozási jog megszerzésének legbiztosabb útja – a cél mellett elkötelezett laburista kormány megválasztása – továbbra is zárva maradt.

A törekvés azonban az 1992-es választások után is töretlen maradt, sőt hirtelen megsokszorozódott azon csoportok száma, amelyek a helyi törvényhozás bevezetését szorgalmazták. Még a minimális politikai tapasztalattal jelentkező személyek is aggasztónak ítélték meg a helyzetet, és jelezték: szeretnék „valamit csinálni”. Ismét egy – a skót törvényhozás ügyét támogató – hullám válik uralkodóvá a politikában, de az irányzat nagyon megszenvedte John Smith skót képviselő, laburista vezér halálát, aki végig folyamatos támogatója volt ennek az irányzatnak. Angliában a királyság szerkezeti reformját csak a konzervatív körökön kívüli politikusok tartották fontosnak. A skót törvényhozásról szóló törvény szerepelt ezek politikai programjában az írott alkotmánnyal – egy másik „Bill of Rights”-szal –, aváltsági rendszer reformjával és még sok más céllal együtt, amelyek mindegyike lefegyverző politikai optimizmusból eredt.

John Major és a konzervatívok népszerűsége folyamatosan csökkent, és nemcsak Skóciában (ahol az 1995-ös áprilisi helyhatósági választásokon egyetlen skót helyi önkormányzat fölött sem sikerült megszerezniük az ellenőrzést), hanem Angliában is. A laburisták Tony Blair vezetésével megnyerték az általános választásokat, és hosszú időre hatalmon maradva garanciát jelentettek arra, hogy a skót helyi törvényhozást gyakorlatba ültetik.

Jelenleg az SNP, bár jelentős politikai erőt képvisel Skóciában, nem tudja megszerezni a szükséges támogatást ahhoz, hogy valóra váltsa a skót függetlenség gondolatát. Ez valószínűleg előnyére van Skóciának, mivel a függetlenség gazdasági öngyilkosságot jelentene, de jelenleg minden bizonnyal az Európai Unió elutasítását is, ugyanis egyes EU-tagok a saját országukban kiváltott hatástól tartanak; itt elsősorban a németországi bajorokra és a spanyolországi baszkokra kell gondolnunk.

Askótok angol parlamenttel szemben érzett állandó elégedetlenségének fő oka az angolok skót kérdésekkel szembeni arroganciája volt. A brit birodalom hanyatlásával folyamatosan csökkent a britek nemzetközi befolyása; ezért Skóciában britek lenni már nem volt erény, s következésképpen a skót identitás felerősödése. Erős a vágy egy, a britektől elváló identitás iránt, mely európai kontextusban és az Európai Unióban jelenik meg. Skócia mindig is kevésbé félt az EU-tól, s attól a perspektívától, hogy az EU része lesz, mint a „másodrangú angol” státusától, ezt az érzést a váltotta ki, hogy az Egyesült Királyság sosem tekintette számottevő partnernek Skóciát. Végző soron elmondható, az egész politikai problémát az váltotta ki, hogy az angolok nem ismerik és – következésképpen – számba se veszik a skót hagyományt és büszkeséget. Egyes vidékeken Skóciát egyszerű brit tartománynak tekintik, jóllehet, a skótok valójában folyamatosan jól körülhatárolt identitással rendelkeztek. Az utóbbi évtizedekben Skócia történelmét külön is oktatják a tartomány iskoláiban, s növekvő érdeklődés tapasztalható a skótok régi, kelta nyelve iránt (sok rockegyüttes ezen a nyelven ad elő, és főleg a fiataloknak). Ezek a kulturális, identitással összefüggő törekvések végül is a regionális tudatot erősítik, amelynek téje és célja egy gazdagabb és boldogabb Skócia megteremtése, egy olyan tartomány, amely elégedett mind a brit, mind a nemzetközi szinten neki jutó szereppel, és mindez a devolúció helyes – egy lehetőleg minél hosszabb laburista kormányzati időszakra nyúló – gyakorlatba ültetésével vált lehetségessé. Egyébként mintegy részeként a Blair-kabinet politikai programjában megfogalmazott elkötelezettségnek, a skót kormány és miniszterelnöke felelősséget vállalt az egészségügy, az oktatás, az igazságszolgáltatás, a lakáspolitikai és a gazdasági fejlesztés területeiért, miközben a brit kormány továbbra is gondját viseli számos olyan területnek, mint a foglalkoztatás, a gazdasági és adópolitika, a szociálpolitika és a nyugdíjak, valamint a társadalombiztosítás.

Másrészt a skót kormány megpróbál új alapokon nyugvó és dinamikus partnerséget kialakítani Skócia és az Egyesült Királyság többi része között. Politikájának nyíltan megvallott célja Skócia igazi helyének megtalálása Nagy-Britannia határain belül, néhány kitartóan képviselt politikai elv alapján. „A devolúció révén – mondják a helyi politikusok – Skócia kettős előnyt élvez. Jobban ellenőrizhetjük saját belpolitikánkat, ugyanakkor pedig továbbra is az Egyesült Királyság része vagyunk, ami alapvetően az európai és világpolitika mellett kötelez el bennünket.”²

Az Egyesült Királyságot alkotó nemzeteknek a hatalmat végül is a világ egyik legcentralizáltabb állama adta vissza: egy olyan állam, mely nagy hangsúlyt fektet saját egységére. Persze, feltevődik az a kérdés, hogy mennyire marad egységes az Egyesült Királyság azt követően, hogy Tony Blair befejezi művét. A laburisták az arányos képviseletet a konszenzus és a szolidaritás kialakítása katalizátorának tekintik. De senki sem tudja, mi lehet az eredménye ennek az arányos képviseletnek – ennek ellenére a laburisták komolyan fontolgatják az erre a rendszerre való áttérést mint az egyik lehetséges változatot. Hatékony vagy sem, a régi választási rendszer, a „winner-takes-it-all”, a britek hiedelme szerint a politikai stabilitás szigetétvé alakította országukat, miközben a velük szomszédos kontinentet a könnyen konfliktusba kerülő különbségek uralták.

Abelső reformok kétségtelenül európaibbá alakítják Nagy-Britanniát, s közelebb hozzák a mai világhoz. A brüsszeli tanácskozáson a skót és walesi miniszterek a brit delegáción belül képviselik nemzetüket, akárcsak a bajorok a német küldöttségekben belül. Ha ehhez hozzávesszük, hogy az *Európai Emberjogi Egyezmény* előírásai a brit jog részévé válnak, és a jövőben az egységes európai pénznemet is elfogadják, akkor nehéz lesz a briteknek amellett kardoskodniuk, hogy ők sajátos esetet jelentenek csupán azért, mert mások.

Tony Blair forradalmában az a meglepő, hogy a választók nem veték észre a meghozott intézkedések radikalizmusát. Az állami egység olyan kérdés marad, amely nem tud vitatémává válni a brit politikában. A konzervatívok tüzoltáshoz illő szavakkal beszélnek Nagy-Britannia felbomlásáról, de hangjukra nem figyel senki. A többség – úgy tűnik – egyetért Blairrel: a devolúció nem feltétlenül jelent elválást. A skót függetlenség ösztönözi támogatottsága valahol a skót választók egynegyede-egyharmada között stagnál, és senki sem gondolja, hogy Skócia a szecesszió felé halad csupán csak azért, mert saját törvényhozó testülete van. Ezzel analóg Wales esete. A devolúció kérdése jelenleg jóval konkrétabbnak tűnik: új szintje jelenik meg a hivatalos formáknak, szabályzatoknak, adóknak és politikusoknak. „A döntéseket mostantól otthon, a mi embereink hozzák meg” – mondják a skót devolucionisták. Cardiff és Edinburgh helyi politikusaik kétségtelenül több hatalomhoz jutottak, de az egyszerű emberek vesztek azokból az ellenőrzési lehetőségekből, amelyekkel fölöttük rendelkeztek.

Tony Blair arra alapozott, hogy a devolúció megerősíti Nagy-Britanniát. Az európai tapasztalataira figyelve, Blair észrevette, hogy a decentralizáció sokat mérsékelte a Katalóniában vagy Bajorországban meglévő regionális elégedetlenséget, azaz nem növelte hatáskörét, mint ahogy erre sokan számítottak. A devolúció brit identitásra kifejtett hatását úgy értékelik, hogy a megerősíti a létező komplex lojalitásokat. A skótok még skótobbnak érzik majd magukat, de ez nem jelenti, hogy nem maradnak britek. Egész Európában a kettős, sőt hármas lojalitások vannak napirenden. Blair forradalmával kapcsolatban csak egyetlen igazi kérdés merül fel: az angoloké. A Newcastle körüli, északkeleti tartományok máris autonómián gondolkodnak, és nem egyébről, csupán azért, hogy versenyezzenek Skóciával és Waleszel a beruházókra kifejtett vonzerő tekintetében. A probléma az, hogy senki sem tudja ma, mit jelent angolnak lenni. A Nagy-Britanniában élő ázsiaiak és afrikaiak briteknek nevezik magukat, sohasem angoloknak. Az igazi angolok úgy hiszik, hogy egy angol államban élnek, amely – többek közt – etnikai kisebbségeket és kelta csoportokat foglal magában. A devolúció szerepe az, hogy ráébressze őket a valóságra: ők is csak egy nemzetet alkotnak egy többnemzetiségű föderációban. Blair azt reméli, hogy az új generáció már ezzel a többnemzetiségű és multikulturális modellel kíván majd azonosulni. A paradoxon csupán az, hogy e projekt címzettjei elsősorban az Egyesült Királyságon belüli hegemoniával elégedetlen kelta csoportok. Viszont az angolok azok, akiknek radikálisan meg kell változtatniuk az önmagukról kialakított képet.

Fordította: BAKK Miklós

Bibliográfia:

- AUGHEY, Arthur, *Nationalism, devolution and the challenge to the United Kingdom state*. London: Pluto Press, 2001.
 FINLAY, R. J., *Does history matter? Political scientists, Welsh and Scottish devolution*. 12 *Twentieth Century British History*, 2001, 243–250.
 HAPPOLD, Matthew, *Independence: in or out of Europe? An independent Scotland and the European Union*. 49 *International and Comparative Law Quarterly* 2000, 15–34.
 Lijphart, Arend, *Modelle ale democratiei. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, Iași: Polirom, 2000.
 TRENCH, Alan, *Devolution commitments of the major parties*. London: Constitution Unit, 2001.

Jegyzetek

- ¹ Michael Ignatieff, *A Gamble with History*, *TIME*, 1997. október 27., vol. 150 no. 17.
² Helen Liddell, *A Message from the Secretary of State for Scotland*, edgdem közölt dokumentum, 2001. február 26.

Ana LUDUŞAN

Ausztráliai napló

Nemrég tértem vissza egy ausztráliai utazásból. A buja növényzet, az ausztrál nyár, az európaiótól, de elsősorban a románaitól nagyon különböző fény, éghajlat és táj iránt érzett minden elragadtatásom ellenére egy gondolat ott sem hagyott és itthon sem hagy békén. Gyakran kérdezem magamtól, hogyan tud élni az annyi nációból álló ausztrál nép annyira másként, mint a román. A kérdés szónoki, de súlyos.

A hétköznapi ausztrál ember és az ugyanabba a társadalmi osztályba tartozó román ember életszínvonalai közötti különbség nem magyarázható azzal, hogy Ausztráliában a nap ott kel fel, ahol Romániában lenyugszik, vagy hogy ott szinte mindig nyár van, vagy hogy a jó éghajlaton kívül hatalmas kiterjedésű sivatagok vannak, tele még érintetlen ásványi kincsekkel, kőolajjal, vagy egyszerűen azzal, hogy az ausztrálok okosabbak lennének, mint a románok. Életszínvonaluk titka nagyrészt azzal magyarázható, hogy a majdnem Európa nagyságú kontinens nagyon nagy tartalékai csupán 19 millió lakos között oszlanak meg ma, 1955-ben pedig csupán 8 millió között oszlottak meg. Kétszáz kilométert kell megtenned ahhoz, hogy eljuss Sydney, Ausztrália legnagyobb városának egyik végétől a másikig. Mindez azért, mert kevés ausztráliai hajlandó tömbházban lakni. Sydney satellit-városokhoz hasonló alvárosokból áll, amelyeket növényzettel teli kertekben vagy százados fákkal teli nemzeti parkokban álló földszintes házak alkotnak. Ezeknek az alvárosoknak a kapcsolatát a város központjával egész autóbusz-, vasút- és vasúti kórhálózat biztosítja. Mindenik alvárosnak önálló közigazgatása van, és lépten-nyomon követik egymást a közhasznú létesítmények. Mindenik alváros a maga dolgaival törődik, elsősorban saját jólétével, anélkül hogy érdekelné a szomszéd kertje. Egyetlen ausztráliai sem nyomná ki fél szemét annak az öröme, hogy vannak lássa a szomszédját.

Az autóbusz előtt sorban álló utasok nyugalma azzal magyarázható, hogy elég autóbusz van, és azok másodpercre pontosan betartott órarend szerint közlekednek. Mi mással lenne magyarázható a dolgozó embernek a rohanástól és pániktól mentes életformája, mint azzal az érzéssel, hogy a munka tisztas életet biztosít neki? A vonatokat és vasúti kómpokat is beleértve lépten-nyomon található nyilvánosvédek takarítása, a közlekedőeszközök kábító kényelme mind a fenntartásukra fordított összeg kielégítő voltával magyarázható. Mivel lenne magyarázható a köztisztviselők udvariassága és gondoskodása, hogy „megajándékozzák” az ausztrál állampolgárt annak érzésével, hogy ő, az ausztráliai, függetlenül nemzetiségétől, és itt sok van, legalábbis a világ ura, akinek szolgálatára lehetni megtiszteltetés neki, a tisztviselőnek, a köztisztviselőnek? Csak azzal, hogy az állam meg tudja választani az őt képviselő tisztviselőket és ügynököket, és megfelelően fizeti őket. Az ausztráliai köztisztviselő bocsánatot kér tőled, ha kénytelen megbüntetni valamilyen szabálysértésért, de biztosít arról, hogy végül is minden rendben lesz.

Mély benyomást tett rám az, ahogy az autóbusznál, a bankban, bevásárláskor sorban állnak. Az emberek nemcsak hogy nem lökdösődnek, de nem is érintik meg egymást, tisztas távolságban maradnak attól, aki már az ablaknál levő tisztviselővel beszél, attól, aki a bankautomatát használja, vagy attól, aki bevásárlásait fizeti ki. Bár közterületen vagy, nagyon sok ember között, bizonyos bensőséges alakul ki közted és aközött, akivel beszélsz. Senki nem hallgatódik, senki nem leskelődik, senki nem érint meg, legfeljebb véletlenül, és akkor azonnal bocsánatot kér.

Itt a gazdagságot nem mutogatják márványkerítésekben és -kapukban, mint a Szatmár megyei Avasújfaluban, hanem látványos kertekkel övezett házakba vagy eukaliptuszerdőkbe rejtik. A gazdagságot a ház maximális kényelmével, „overseas”-utazásokkal, a normális, de leginkább aktív élethez egyre inkább hasonlító öregkor megszervezésével mérik. Majdnem minden nyugdíjas önkéntese a nehézségekkel küzdők megsegítésére rendezett közös programoknak.

Természetesen kegyetlen harc folyik a pénzért, a hatalomért és a presztízsért, de ebben a versenyben csak azok maradnak bent, akik megérdemlik. Azoknak, akik, függetlenül attól, hogy milyen ágazatban versenyeznek, nem tudnak lépést tartani ezzel az „életre, halálra menő” küzdelemmel, ami az első helyekért folyik, be kell érniük a megszokott étellel. Ez, a román állampolgárhoz viszonyítva, sokkal bőségesebb. Az ausztráliai szegények szociális lakásai olyanok, mint a romániai „villácskák”. Sydney minden alvárosában szét vannak szórva a gazdagok házai között, és semmiben sem tűnnek ki közülük. Ugyanaz a buja növényzet körös-körül, amelyet jórészt a hatóságok ültettek és gondoztatnak, ugyanazok a házszerkezetek, ugyanazok a kifogástalan szolgáltatások. A szociális lakások szétosztásának politikája a közepes és nagy jövedelműek házai között újabb keletű, és azért vezették be, hogy a kisebb jövedelműeket is magasabb színvonalra, valamint magatartásuk és igényeik megváltoztatá-

sára ösztökéljék. Világos, hogy a bűnözés majdnem teljesen eltűnt azokban a negyedekben, ahol mindenki civilizáltan és udvariasan viselkedik. A csoport, a szomszédok hatása arra készíti az antiszociális beállítottságukat, hogy alkalmazkodjanak a magasabb szinten állók kulturális modelljéhez. De a szolgáltatások és a társadalmi segélyek is megfelelőek. Ausztráliában, ha az egyén nem tud eleget tenni bizonyos követelményeknek, közbelép az állam, hogy pótolja a hiányosságot. Ha egy szociális lakásban elromlik a csap, a lakó telefonál. Legfeljebb két óra múlva, az illető hatóságot képviselő személy illő bocsánatkéréseitől kísérve, kicserélik a csapot. A szociális lakás fenntartása, a festéstől a konyhai, fürdőszobai bútor és a padlószőnyeg kicseréléseig, a legapróbb dologban is „az állam feladata”.

Ausztrália nemcsak még fel nem tárt természeti kincsekkel rendelkezik, hanem angolszász politikai szervezési modellel is. Olyan modellel, amely teljes szabadságot és választási lehetőséget biztosít az állampolgárnak, megköszöni neki, amikor udvariasan viselkedik, de megköveteli tőle, hogy éppen úgy tisztelje a másét, mint a sajátját. A közterületek tele vannak ilyen feliratos táblákkal, amelyek azokhoz szólnak, akik átadják helyüket egy idősebbnek, vagy nem esznek az autóbuszban. Szabadságod ne sértsen senkit, ne okozzon rosszat senkinek.

Az énszámomra ezek a szabályok nem voltak újak. Most is megrendít nagyanyám emléke, aki karjába vett, amikor egy-egy tanácsot adott. Ezek egyike nagyon hasonlít az ausztrál szabályokhoz. „Bármikor viselkedhetsz jókedvűen, ha nem bántasz vele senkit”, mondta nagyanyám. Tanulatlan parasztasszony volt. Gyermekkorom faluját ilyen, 2002 Ausztráliájának szabályaihoz nagyon hasonló szabályok igazgatták. De jött a kollektívizálás, és attól fogva senki nem tisztelt senkit. Jött az iparosítás, és a város hatalmas külvárossá alakult. Ausztrália lenne premodern, vagy Romániában szaladt meg a gyeplő?

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

ANA LUDUŞAN 1948-ban született Bányabükön, Kolozs megyében. Az Emberjogvédő Liga kolozsvári fiókjának irányítója. *Micul Stalin* (A kis Szálin – regény), Kolozsvár, 1998.

KELEMEN Attila

Az unalom kapcsán

Ha leülisz a pókerasztalhoz, és 10 percn belül nem kapszolsz, hogy ki a sucker, te vagy a sucker.
(Las Vegas-i bölcsesség)

1.

A romániai magyarság hal meg az unalomtól. *Stricto senso!* Hagymány-fetisizmusával még néha okoz ugyan magának egy-egy gönyörteli pillanatot, de melankóliájának vastag köde akkor sem oszlik szét teljesen. Van ugyan egy régi trükk, amivel az efféle betegségeket kúrálni lehet, ahhoz viszont sivatag kell, hit és sok-sok idő.

Egy sokat idézett német huszonéves írja: „*Minden cselekvéshez fejlettség is tartozik, ahogy a szerves élethez nem csupán fény, hanem sötétség is. Aki minden porcikájában csak történetien érzel, ahhoz hasonlítana, akét az alvástól való tartózkodásra kényszerítenek, vagy egy olyan állathoz, akinek csak kérérdzsből, mindig csak kérérdzsből kell élnie. (...) Van olyan foka a történeti érzéknek, amely minden eleven lényt károsít.*”

Historizmusunk az unalomban testesül meg. Ez bizonyos kiszolgáltatottságot jelent grammatikai/retorikai/logikai kórok iránt. De talán még korai az ördögöt a falra festeni.

2.

Az erdélyi magyar nacionalizmusban az unalom a passzivitás kultuszával és a románokkal szembeni gyűlölet legitimációjával jár együtt. Nagyjából így lehetne leírni: *én beletörődtem a kulturális felsőbbrendűségembe, nem is akarok semmit, csak hogy hagyjanak békén, eliszogatok a kocsmában, kiganézom az istállót, néha elugrom Pestre találkozni a kivándorolt vagy odaválási barátaimmal, velük is eliszogatok a kocsmában, aztán megcsodálom a bajnali tájat, mondok rá valamit, jól van ez így, a bölcsek kevéssel is beérik stb.*

Az unalom efféle neoromantikája terjedőben van. Pedig azok a historikus kacsatok, amivel az unatkozók berendezik életüket, olyan figyervek, amelyekkel legfeljebb ütni lehet, vágni, tüzelni nem. Ez a fajta unalom mégis stabil állapot, mert narcisztikus elégedettséget okoz. Az unatkozók ezt a narcizmust nevezik büszkeségnek.

És persze az unatkozó híján van minden humorérzéknek, vagyis a megismerésre képtelen, ablakok nélküli monász. Ezért van az, hogy az unatkozó lehet ugyan őszinte és talpig becsületes, de ha

unalma amelankolikus fajtából való, jobb nem bízni rá az élet megszervezésével kapcsolatos döntéseket. Vagyis mindenki számára jobb, ha nem politikai döntéshozó.

3.

Az utóbbi években a hivatalos romániai magyarság gyakorlatilag hallgatóra unta magát. A nem hivatalos pedig életigenlően csomagol. A szegénység és az unalom! Egy szociológus ismerősöm mesélte azt asehol nem közölt tény, hogy több ezren vannak azok a szülők (és nemcsak magyarok, hanem románok is, különösen a Partiumból!), akik kétségbeesésükben magyarországi középiskolába járatják gyermekeiket, abban bízva, hogy azok a gyerekek valahogy gyökeret eresztenek ott, és talán őket is átmentik majd. Nem csillapította a kétségbeesett hangulatot az sem, ahogy az utolsó hetekben a leköszönő, illetve az új magyar kormányhoz közeli politikai erő átáztárogtatták a magyarországi hangulatot, nem ritkán pánikszervező fokok zva azt. Ezt talán le se kellett volna írnom, mindenki ismeri a helyzetet – logikailag tartozott ide.

4.

A románoknak és a romániai magyaroknak ugyanaz a problémájuk: a románok. Ez rossz fényt vet a románokra, de nem hízog ránk nézve sem. Lehetne több fantáziánk is, de hát aki unatkozik...

A román hatalommal szembeni érdekvédelmi birok, ami úgy tűnt, a létkéfézés legkézenfekvőbb és mindenképpen jogos eszköze, mert mozgástér-szélesítéssel kecsegtetett, a romániai magyar közélet legfontosabb, tulajdonképpen domináns tematikájává vált. Tekintsünk el attól, miért van ez így, attól, hogy írjuk a romániai magyar sajtót, attól, hogy román barátaink és ellenségeink mennyiben igazolják vissza a heroikus-partizán létforma jogosultságát, attól milyen ereje van a romániai magyar liberalizmusnak stb. Maradjunk annyiban, hogy gondolkodásunk monomatikus, hogy a fúga mindig kéznél van: *A románokkal baj van, ezt jobb, ha szem előtt tartjuk. Már figyeljük őket egy ideje. Tulajdonképpen emberszabású problémaszülő gépezetek. Abol egy román, ott azonnal egy probléma körvonalazódik, az egész náció le van kicsit maradva, ezt mindenki tudja, ok is, mert tévét azért néznek, és látják, mi van a világban, még akkor is, ha többnyire olyan hülyeségeket néznek, hogy arról jobb nem is beszélni. És itt né' vagyunk összezárva...*

Román barátaink tiszta hülyék, ebben megegyezhetünk. Mi ellenben unalmasak vagyunk!

5.

Kinek van ereje új, valóban tételt bíró témákat behozni a romániai magyar közéletbe? A pártnak, a sajtónak? A párt és a sajtó kellene legyen az első két olyan új téma, amiről beszélőnk kellene. Nem nemeket, hanem igenekeket: igent a romániai magyar sajtóra (és felesleges nemet mondani a dilettantizmusra), igent az RMDSZ-en belüli újrakezdésre (és felesleges nemet mondani a korrupciónak), igent mondani a románokkal való pragmatikus együttműködésre (és felesleges nemet mondani az elnyomásra). Igenekben és nem nemekben kell gondolkodnunk. De ez nem elég, új témákat kell bevezetnünk és elégetnünk, mert értitek: az unalom.

Antik Sándor: Rajz, 1995

Igen nem kezdődnek az életigenlő kijelentések. Igent mondani a jövőképfelvezető projektek elindítására, igent mondani a magyarországi erőforrásoktól való függés fokozatos felszámolására, igent mondani az információs társadalom fejlesztésére, mert tudattágító eredményei lehetnek, igent mondani az erdélyi gondolatnak, általában an állításokban és nem tagadásokban pörögni.

Igent az egyéniségre, a színekre, arra, igent a botrányra és a kibékülésre, igent a lázra, mert gyógyít, igent arra, ami latin, mert soha nem unatkozik.

KELEMEN ATTILA 1973-ban született Nagyváradon. Publicista, a *Transindex* internetes napilap (www.transindex.ro) közírója. Cikkeket, tanulmányokat a *Korunkban* és a *Filmteft*ben.

Paul DRUMARU

Transzlandi levelek

Amageddonom, nem tudom, ki orrolhat rám, hisz soha senkinek nem ártottam, hacsak magamnak nem, de azt aztán, ahogy mondaniszkós, túlzottan is, de nem panaszkodom, inkább röhögőm kell nyírítve, és tudod, miért? mert bárhova nézünk, olyan embereket látunk, akik soha semmi rosszat nem tettek senkinek – és akkor meg honnan az a sok rossz a világban, kérdezem, s miért kell görbén állni, hogy egyenesen ítélesh? te, Amageddon, aki egy eljövendő katalizma és néhány jelenkori botrány nevét viseled, tudod, vagyunk vagy hatmilliárdan, akik árnyékot vetünk a Földre, és az mégis forró, kering a Nap körül, amely maga is forogva kóvályog a galaxisban, amely a többi galaxissal együtt ugyanezt teszi a jelenlegi világegyetemben, amely – nemrég jött a cáfolat – nem világoszöld, mint korábban állították, hanem krémszínű, amolyan piszkosfehér, a mindentudó feketének egy változata tehát, ahogy azt én, valószínűleg hibásan, elképzelem, minthogy nekem a mínusz és a mínusz sosem ad pluszt, mint a kormányoknak, az üzletembereknek, a politikusoknak és a matematikusoknak, úgyhogy minek is szaporítanánk a szót, ez van, amint a nagyobbik testvérünkél, Franciaországban és a mostohatestvérünkél, Magyarországon megtartott választások is tanúsítják, az pedig, hogy a holland jobbkézesek főnökét lepuffantották, mit bizonyít? azt, hogy minden mindennel összefügg, minden mindenben visszhangot kelt, és így sem jó, úgy sem jó, Amageddonkám, csemetém, mire megnősz, mindez már régen történelem lesz, és talán ezt-azt az iskolában is tanítanak belőle, habár kétem, a „mi lett volna, ha” nem vonul be a történelembe, meg aztán mit is lehet tanulni a történelemből? esetleg azt, hogy miként tedd jobban a rosszat és rosszabbul a jót, ebből ered a lakosság egyes rétegeinek nosztalgiaja is egy olyan múlt iránt, amelyről azt hiszik, „az ő idejük volt”, pedig hát csupán azoknak a koroknak az ideje volt, azért is izzik ott a régmúlt, amely nyelvtani szempontból annyira rokonszenves, ám a való életben oly veszélyes és kétértelmű, ha nem táplálkozna a szavak vérvél, és nem enne naponta szart, nem is létezne, és akkor hát ki az áldozat, és ki a hóhér? és kié az egyik, és kié a másik? de hát te még kicsi vagy, alig mondod még, hogy mama meg tata, nem érted, a mesékből is még csak a hangnemet érzed, vagyis a lényegét, ami szintén nem létezik, csak a te korodban, olyan ez, mintha azt mondanám neked például, hogy volt egyszer – hol nem volt, nyilván –, volt egyszer egy szívárvány, hét színe volt, és mind alapszín, aropó, tudsz-e olyan országról ezen a világon, amely nemzeti színekként zászlójára a szívárványt tűzte volna ki? nem, nincs ilyen ország, talán az Inkvizíció idején lehetett valamelyik fejedelemség, amely többnyelvűvé vált a sok hivatalos latintól, de szétverték, az már biztos, még ha nem létezett is – kis drágaságom, foglalkozzál te a magad életbevágó ügyeivel, vedd ügyesen a szádba a jobb lábaddal nyugujját, most, amíg még megleheted, amíg még rugalmas a gerinced, nem úgy, mint a miénk, amely ha meghajol, nehezen egyenesedik ki, úgy értem, lelkiileg, mert különben mutatkozhatsz annyira egyenesnek, hogy a választók karónak nézhetnek, amelyen alkalmanként varjút látni, na mostmár, kis Amageddonom, tudod-e te azt, hogy mi az alkalom? erősen tartok tőle, hogy most, a fagyasztott csirkék korában ezt sem fogod megérteni, például, hogy mit jelent az az alkalom, hogy ellopod a tyúkot a tojásról, ergo a kotlót, összehasonlítva azzal az alkalommal, hogy ellopod egy egész inkubátor-rendszert, de nem is tudom, hogy miért mind kerülgetem a kérdést, a tyúk áldozat, mielőtt még levágták volna, leforrázták, megkopasztották, megfőzték, megsütötték, megették volna, mielőtt tehát elvették volna tőlünk, már áldozat, a kifejezés hegeli értelmében, egy semleges tyúkról van szó, sem jobboldaliról, sem baloldaltól, de még csak nem is középről, egy teljesen apolitikus tyúkról, ha úgy tetszik, az általános tyúkról, az univerzális tojás lehetséges világra hozójáról, Amageddon, himbálózott tehát ez a tyúk a kapuban, egy vasárnapon, választások napján, egy nő kezében – de tudod mit? Jobb, ha így mondjuk: egy szívárvány kezében. És ez a nő nagyon felszeg volt, a férje elment szavazni, nem vágta le neki a tyúkot, a nőnek pedig meg kellett főznie a levest ebédre, amikor már esetleg sejteni lehet, ki győzött, persze, a mieink, ebben a második fordulóban. És akkor elhalad ott egy elegáns, idősebb férfi, karján egy fiatal nővel, aki a menyé lehetett volna kinézetre, csakhogy állandóan heherészett, valahányszor a férfi megcirógatta az állcskáját, úgyhogy akár a szeretője is lehetett, nem tudom, mindenesetre fur-

csa neve volt, olyan értelemben, hogy egyszerre volt nagyon gyakran használt és nagyon szokatlan ez a név, Őra, azaz magyarul 'Ország' – és azt mondja a férfinak: Nézd csak, mit akarhat az a perszóna, hogy mind integet a tyúkkal? – Azt szeretném, mondja a nő, vagy inkább a szívárvány, nevezük Szívárvány nagysádnak, ha valaki levágná nekem ezt a tyúkot, mert... És megmagyarázza, hogy miért. – Vágd le neki, mondja Őra, ám a férfi azonnal rávágja, mintha már otthonról készen lett volna a válasz, vagy mintha már nagyon sokszor mondta volna: – Nem tartozik a hatáskörömbé. De hívok egy hóhért. – Végül a tyúk levágta saját magát, de ez már egy másik mese, Amageddonkám, ami nekem megmaradt a recehátyámon, az egy szívárvány egy tyúkkal a kezében, egy ház kapujában, a hajdani Párizs szélén, de miért is mondom azt, hogy hajdani, és miért mondom Párizst? Csak úgy.

Fordította ÁGOSTON Hugó

PAUL DRUMARU 1938-ban született Gyulafehérváron. Író, műfordító, Bukarestben él. *Transland – poezii mei maghiari* (Transland – az én magyar költőim) (2 kötet), Bukarest, 1999.

ÁGOSTON Hugó

Bukarest mint provincia

Érdekes, hogy miközben rengeteget bölcselekdem a sportról, amelyhez ugye mindenki ért, s olyan nagyszerű igazságokat fejelek kapura, mint például hogy „a sportküzedelmében hevében mutatkozik meg a jellem” (ami csak egy lépésre van attól a másik – legalább olyan kétes – mondástól, hogy „borban az igazság”), meg hogy „a sport az élet metaforája” (az életnek nagyon sok minden a metaforája, az élet már ilyen, sok metaforája van), szóval miközben szellemi és mindennapi életem elég nagy részét tölti ki a sport (ne feledjük: május 15-én Bajnokok Ligája-döntő, ez afféle Európa Liga, csak nem mind játszó olyan odaadással és szellemesen, olyan színvonalasan, mint Smarandák Marosvásárhelyen), azért is befejezem a mondatot: ezenközben a *Provinciában* alig „használok” a sportot, nemigen „nyúlok hozzá”. Pedig hát – gondolhatják – folynak ádáz meccsek a főváros vidékén is! Amióta azonban Bölöni, engedve a lelátó serkentő buzdításának, elhagyta az országot, s a nap útját követve keletről legnyugatabbra távozott öreg kontinensünkön, Lucescu pedig törököt fogott és emelt a magasba, jobban érdekel a külföldi sportja.

Áprilisban pedig például a magyarországi választásokat néztem megelőben, a helyszínen. Mindkét forduló: oda- és visszavágót. Párizsmeccsek voltak. Életre szóló nyomot hagytak sokakban. Az erőviszonyok mind a pályán, mind a szurkolók körében kiegyensúlyozottak voltak. Az első mérkőzést a kihívók nyerték, a másodikat az addigi bajnokok, de utóbbiak nem eléggé ahhoz, hogy behozzák a hátrányt. Én pedig, úgy látszik, megbolondultam, hogy ilyen sablonosan számolok be az ismert kimenetelű pankrációról. Ahelyett hogy helyszíni benyomásaimat mondanám el, ha utólag is, de legalább perszónálisan. Nos, voltak benyomásaim, hogyne lettek volna. Aszurkolóhadak, ahogyan ilyenkor nevezik őket: a választók, a nagyjából azonos méretű két armádia elkeseredett háborút vívott egymással (ezt, mivel polgárok részvételével zajlott, egyesek polgárháborúnak nevezték). Hogy mit láttam a saját szememmel? Hát például az egyik csapatkapitánynak csinos kis Hitler-bajuszt festettek a falragaszokon, egy másik együttes beállósának plakátjára pedig filctollal és keresetlen egyszerűséggel az volt ráírva: „szarházi-hazaáruló-zsidóbérenc”. Az egyik vezérrel kapcsolatban a románokat hibáztatta valaki, amiért nem szabadalmaztatták Ceaușescut, hogy ne lehessen lemásolni; a másik csapat kapitányáról azt terjesztették, hogy súlyos rákbeteg. Láttam, amint kipirult arcú fiatalok százszor elskandálták a győzelem keresztnevet, amiről pánikosan eszembe jutottak a vaspapsok, abból az időből, amikor ezek a fiatalok születek; aztán láttam őket zokogni, és nem tudom, hogy patakzó könnyeik a felnőtté érés cseppjei voltak-e, vagy a lélek kezdte meg erőgyűjtését az eljövendő bosszúra. Volt az egész energia-robbanásban valami, ami (politikai) iniciatikus szertartásra emlékeztetett, s ahogy ezt most leírtam, azonnal arra kell gondolnom, hogy a politika is, lám, nem egyéb harci játéknál, vagy ha úgy tetszik, sport(játék)nál.

Nem akarom én, szelíd sportkedvelő, tudálékosan értelmezgetni a látottakat, a fejleményeket. Már csak azért sem, mert az egészben

ugyanakkor volt valami vad poézis is, márpedig tudjuk, hogy a költészet mindenkinek mást mond – bár például Petőfi híres verse, azzal a borzasztó refrénnel, hogy „Akaszátok fel a királyokat”, eléggé egyértelmű. De hát akasztásról aztán végképp nem akarok beszélni (s lám, miközben kimondom, éppen azt teszem), csak attól félek rettetesen, én, aki sosem egy-egy magyar klubcsapatnak drukkoltam, hanem mindig a válogatottnak, hogy a lidérsnyomás még nem ért véget, hogy a megosztottság apostolai továbbra is ellenségnek tekintik az ellenfelet (sportban, régen: a partnert), s legszembetűnőbb céljuknak megsemmisítését. Nem akarok sem magyarázni, sem magyarázkodni, hisz épp attól félek a legjobban, hogy ezt az egész borzalmatokos politológusok meg fogják világitani, ki fogják fejteni, s ezzel el fogják fogadtatni. El fogják mondani, hogy végül is semmi egyébről nincs/nem volt szó, mint „politikai jéu”-ról, amelyen nem szabad számon kérni a sportszerűséget, különben is, „c'est la vie”, a politika már ilyen. Rendben van, mondanám, illetve kérdezném szomorúan: és akkor „tout comprendre c'est tout pardonner”? Ha megértjük, akkor el is fogadjuk, fogadjuk is el? Ha megvan rá a magyarázat, a politikai, akkor már szabad útja lehet a gyűlölködésnek? Vagy egyenesen ott tartunk, hogy – keserű kognitív disszonanciával – az exegézisbe menekülünk, mert beláttuk: öntörvényűvé és megakadályozhatatlanná vált a borzadály?

Nem véletlenül hozom szóba a politológusok és ezzel közvetve az információhordozók szerepét. Piár-Istennek és Imázs-Istennek soha jobban nem hódoltak a volt keleti tömb országaiban, mint az áprilisi magyarországi választásokon. Nagyon kétes dolog lenne előfőt most büszkeséget érezni, fontosabb a negatív mozzanat, hogy ezek az istenségek szándékuk szerint is, eredményükben is egy új, a korábbi politikai pázmától eltérő versenypályát hoztak létre. Új szabályokkal. És itt van az, amit a „sport”, azaz tulajdonképpen annak vezérelve, a demokrácia nem enged(ne) meg: a versenyszabályok megváltoztatását játék közben. Ha a meccs végén más játékszabályok érvényesek, mint az elején, akkor végképp nincs helye magyarázatnak. A Piár és az Imázs arra való, hogy eladjanak velük valamit. A politikának ez a marketing-szemlélete természetesen nem új és nem magyar találmány, de ahogy a versenyszabályok megváltoztatására próbálták felhasználni, az túlságosan eredetire sikeredett.

Rengeteg kommentárt olvastam a magyar sajtóban erről az országgyűlési választásról. Legjobban – a fentiekkel összefüggésben – az tetszett, amelynek szerzője szerint a két szembenálló csapat annyiban használt eltérő taktikát, hogy az egyik azt próbálta bebizonyítani, hogy ami nincs, az van, a másik meg azt, hogy ami van, az nincs. Elnézést kérek az olvasótól: én értem. És azt is látom, hogy az agőkeresen eltérő megközelítés- és cselekvésmód valójában mennyire hasonló.

Tudom, hogy mindezek leírása után egy darabig nem leszek népszerű Magyarországon és Erdélyben – úgy értem, azokban a szűk körökben, ahol olvassák szerény soraimat. Ugyanis határozatlan vagyok, s ségyellve rejtőzködöm tanácsalanságommal. Persze vagyunk azért néhányan, semleges és elkeseredett szurkolók, akik ott vacogunk a BÉ-középen, a két haragosz szurkolótábor között.

Még azt is a szememre lehet vetni, hogy ezek a panaszos szavak mit is keresnek ebben a rovatban, a *Bukarest mint provincia* sorozatcím alatt. Nos, ebben van a kis vigaszom. Lehet, hogy – hátha, hátha – az egész választás csak azért tűnt olyan szomorúnak, mert bukaresti szemmel néztem. Hogy jobban fáj, ha ott látok torzsalkodást, ahova a szívem húz. Hisz tény: ahogy „hazajöttem”, ahogy beleztem a román lapokba, tévékbe, sokkal szelídebb, szokottabb dolgok fogadtak. A kolozsvári polgármester újfent befestett valamit nemzetiszínűre, az államfő megint kijelentette, hogy a mezőgazdasági termelősövetkezetek felszámolása száz évvel visszavetette a fejlődésben Romániát, Marosvásárhelyen ismét botrány volt a Bolyai körül, de ezúttal senki sem kereste a névadókat furkósbotl... Szóval odaáthoz képest – maga az idill.

ÁGOSTON HUGÓ 1944-ben született Medgyesen, Szében megyében. A kolozsvári *Krónika* és a bukaresti *A Hétfőmunkatárs*. *Bukaresti élet, képek*, Nagyvárád, 2000.

Előfizetés

A *Provinciára* előfizetni a *Krónika* kézbesítőinél, a *Krónika* képviselőin, postai úton és a szerkesztőségben lehet (3400 Cluj-Napoca/Kolozsvár, Tebei u. 21., tel.: +40-64-420490). Az előfizetési díj 1 hónapra 15 000 lej, 3 hónapra 45 000 lej. Postai előfizetés esetén az előfizetési díjat a következő címre kell elküldeni: **Fundația CRDE – Revista Provincia**, cont nr. 264100078588, Banca ABN AMRO BANK (Románia), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70).

Külföldi előfizetés esetében az előfizetési díj 6 USD/3 hónap, amit a következő bankszámlára lehet befizetni: **Fundația CRDE**, cont nr. 264100078588 USD, Banca ABN AMRO BANK (Románia), Sucursala Cluj (3400 Cluj-Napoca, Calea Dorobanților nr. 70, SWIFT KÓD ABNAROBU).

PROVINCIA, magyar nyelvű kiadás

KIADÓ: Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG: Ágoston Hugó, Bakó Miklós, Mircea Boari, Al. Cistelean (felelős szerkesztő), Marius Coșeanu, Caius Dobrescu, Marius Lazăr, Molnár Gusztáv (felelős szerkesztő), Ovidiu Pecican, Traian Teș, Szokoly Elek, Daniel Vighi; LA PSZERKESZTŐ: Hadházy Zsuzsa; ADMINISZTRÁCIÓ: Ádám Gábor; MŰVÉSZETI SZERKESZTŐ: Antik Sándor; TÖRDELŐSZERKESZTŐ: Szabó Gyula;

KORREKTOR: Benedek Sándor. ISSN: 1582-3954

Cím: 3400 Kolozsvár, Tebei u. 21.; tel.: 064-420-490, fax: 064-420-470; e-mail: provincia@edrc.osf.ro; web: www.provincia.ro

A *Provincia* bármely részének másolásával és a lap terjesztésével kapcsolatos minden jog fenntartva. Tilos a lap elektronikus tárolása, feldolgozása és értékesítése a kiadó írásos hozzájárulása nélkül. Az első évfolyam a *Krónika* (magyar nyelvű kiadás) és a *Ziua de Ardeal* (román nyelvű kiadás) napilapok havi mellékleteként jelent meg.